

Disertační práce

**Grafické zpracování informace
ve funerálním prostředí**

**Graphic Information Processing
in a Funeral Environment**

Autor: MgA. Silvie Jakubková

Studijní program: Výtvarná umění (P8206)

Studijní obor: Multimédia a design (8206V102)

Školitel: doc. Mgr. A. Pavel Noga, ArtD.

Oponenti: prof. ak. mal. Karel Míšek, Ph.D.

M.A. Ondřej Chorý, Ph. D.

Zlín, 2023

© Silvie Jakubková

Klíčová slova: *smuteční oznámení, grafický design, typografie*
Key words: *Obituary, Graphic Design, Typography*

ABSTRAKT

Hlavním objektem zkoumání této disertační práce je vývoj zpracování smutečních oznámení v České republice v časovém rozsahu let 1872–2022. Výzkum vychází z rozsáhlé sbírky smutečních oznámení soukromého sběratele Miroslava Kelemana z Chrasti u Chrudimi, která obsahuje více než 16 000 dokumentů, zahrnujících nejen regionální materiály a dokumenty sbírky Státního okresního archivu Pardubice. Cílem výzkumu je identifikovat faktory a fáze procesu tvorby smutečních oznámení v průběhu 150 let, které ovlivnily jejich grafické zpracování a představit skrze tiskovinu grafický vývoj těchto dokumentů v rozsahu 150 let.

Pro důkladné pochopení problematiky se práce věnuje kulturnímu, náboženskému, typografickému a technologickému kontextu. Kulturní a náboženský přehled je důležitý, protože náboženství těsně souvisí s procesem posledního rozloučení a jeho vliv se v průběhu 150 let výrazně proměňuje. Písmo, jako nositel slov, je nedílnou součástí kultury od svého vzniku a vyvíjí se spolu s médiem, které ho přenáší. Z tohoto důvodu je práce zaměřena také na technologické aspekty, jako je použití papíru a tiskových technologií pro vytváření těchto dokumentů. Na základě studia archivních materiálů následuje analýza struktury smutečních oznámení, včetně rámců, dekorativních prvků a významu zobrazených motivů. Analýza je zaznamenána do databáze, která je následně podrobena kontingenčním tabulkám.

Na základě získaných výsledků kontingenčních tabulek, vycházejících z autorkou vytvořené databáze vzorku uděleného k dispozici, vytváří komplexní kolekci příkladů smutečních oznámení z let 1872–2022. Těchto 150 let zkoumané historie je shrnuto v katalogu obsahujícím 150 příkladů smutečních oznámení, přičemž každý exemplář reprezentuje určitý rok na základě studia archivu Miroslava Kelemana a Státního okresního archivu Pardubice. Tento katalog přináší možnost porozumět způsobu, jakým se společnost vyrovnává se ztrátou během 150 let historie, a jakou roli smuteční oznámení hrají v procesu smutku a vzpomínání. Je to také připomínka důležitosti uchovávání a studia archivních materiálů, zachování historie a propojení s našimi kořeny.

Součástí výzkumu je také dotazníkové šetření, které slouží k porozumění požadavkům a vnímání tématu současnou veřejností. Následující část se pak věnuje současnosti, kdy autorka tvoří nové šablony, přizpůsobené požadavkům současné společnosti a technickým omezením budoucích realizátorů – zaměstnanců pohřebních služeb. Tyto šablony jsou následně volně distribuovány pohřebním službám v České republice.

Práce je přínosná společnosti a veřejnosti jako celku. Studie historie smutečních oznámení může přispět k většímu povědomí o kulturních tradicích a hodnotách souvisejících se smrtí a pohřebními obřady. Tím se může posílit vzájemné porozumění a respekt vůči různým způsobům vyjadřování a oslavování života zesnulých. Celkově lze tedy říci, že disertační práce zaměřená na vývoj smutečních oznámení v České republice, spolu s tvorbou tiskoviny a rozšířením nabídky šablon pohřebních služeb, přináší přínosy pro badatele, poskytovatele služeb, rodiny zesnulých a širší veřejnost.

ABSTRACT

The main object of research in this dissertation is the development of processing funeral announcements in the Czech Republic over the time span from 1872 to 2022. The research is based on an extensive collection of funeral announcements from a private collector, Miroslav Keleman from Chrast u Chrudimi, which contains over 16,000 documents, including both regional materials and documents from the State District Archive in Pardubice. The aim of the research is to identify the factors and stages of the process of creating obituary notices over the course of 150 years, which influenced their graphic processing, and to present through the catalog the graphic development of these documents over the course of 150 years.

For a thorough understanding of the issue, the work addresses cultural, religious, typographic, and technological contexts. The cultural and religious overview is important because religion is closely related to the process of final farewells, and its influence undergoes significant changes over the 150-year period. Writing, as the carrier of words, is an integral part of culture since its inception and evolves alongside the medium that conveys it. Therefore, the work also focuses on technological aspects, such as the use of paper and printing technologies in creating these documents. Based on the study of archival materials, an analysis of the structure of funeral announcements follows, including frames, decorative elements, and the significance of depicted motifs. This analysis is recorded in a database, which is subsequently subjected to contingency tables.

Using the results obtained from the contingency tables, derived from a sample database created by the author, a comprehensive collection of funeral announcement examples from 1872 to 2022 is compiled. These 150 years of researched history are summarized in a catalog containing 150 examples of funeral announ-

cements, with each specimen representing a specific year based on the study of the Miroslav Keleman and State District Archive in Pardubice. This catalog provides insights into how society has coped with loss over the 150-year history and the role funeral announcements play in the grieving and remembrance process. It also serves as a reminder of the importance of preserving and studying archival materials, preserving history, and connecting with our roots. The research also includes a questionnaire survey aimed at understanding the current public's requirements and perception of the topic.

The practical part of the work is focused on the present. Based on the acquired knowledge, the author creates new templates for funeral announcements, which are subsequently freely distributed to funeral services in the Czech Republic.

The work is beneficial to society as a whole. Studying the history of funeral announcements can contribute to a greater awareness of cultural traditions and values related to death and funeral rituals. This can strengthen mutual understanding and respect for different ways of expressing and celebrating the lives of the deceased. Overall, it can be said that this dissertation focused on the development of funeral announcements in the Czech Republic, along with the creation of printed materials and expanding the range of funeral service templates, brings benefits to researchers, service providers, families of the deceased, and the general public.

OBSAH

ABSTRAKT	3
ABSTRACT	4
ÚVOD	8
1. STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	11
2. CÍLE PRÁCE	12
2.1 Dílčí cíle	13
2.2 Cílové dokumenty	13
2.3 Cílové skupiny	14
3. TEORETICKÝ RÁMEC	14
3.1 Kulturní a náboženský přehled	15
3.1.1 Proměny pohřebního rituálu	16
3.2 Typografický přehled	22
3.3 Technologický přehled	33
3.3.1 Tisk a papír	35
4. ČÁST DESKRIPTIVNÍ A ANALYTICKÁ	42
4.1 Zvolené přístupy zpracování	42
4.1.1 Etapa 1 – Sběr dat pro teoretický základ	43
4.1.2 Etapa 2 – Průzkum a dokumentace archivů	43
4.1.3 Etapa 3 – Výzkum struktury dokumentů	46
4.1.3.1 Ikonografie	47
4.1.3.2 Sémiotika	48
4.1.3.3 Zdobné prvky smutečních oznámení	50
4.1.4 Etapa 4 – Definování faktorů a etap vývoje smutečního oznámení	54
4.1.5 Etapa 5 – Dotazníkové šetření	54
4.1.6 Etapa 6 – Tvorba autorských řešení smutečního oznámení na základě výzkumu, realizace a distribuce	55
5. PRAKTICKÁ ČÁST	56
5.1 Úvod	56
5.2 Metodologie	58
5.3 Výsledky	59
5.3.1 Výsledky výzkumu archivů a definování etap	60
5.3.1.1 Vyhodnocení výsledků kontingenčních tabulek s při- hlédnutím na historický a technologický kontext	67

5.3.1.2 Členění zkoumaného období do etap	74
5.3.2 Katalog „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“	88
5.3.3 Závěr první části praktické části	91
5.3.4 Výsledky dotazníkového šetření	93
5.3.5 Autorské šablony smutečních oznámení	97
5.3.5.1 Realizace a distribuce	97
5.3.5.2 Sazba	98
5.3.5.3 Typografie	99
5.3.5.4 Zdobné prvky	100
5.3.5.5 Koncepce	101
5.4 Diskuse nad výsledky a závěr	108
6. PŘÍNOSY PRÁCE	111
ZÁVĚR	114
ZDROJE	115
SEZNAM OBRÁZKŮ	119
SEZNAM GRAFŮ	121
PŘÍLOHY	121
PŘÍLOHA I – ŽIVOTOPIS	122
PŘÍLOHA II – TVŮRČÍ ČINNOST	125

ÚVOD

Vztah mezi designem a vyjadřováním smutku je komplexní a multidimenzionální. Design, jako proces tvorby a organizace estetických prvků, může mít významný vliv na způsob, jakým je smutek vyjádřen a vnímán prostřednictvím vizuálních prvků a materiálů. Vztah osoby s těmito prvky začíná od narození a končí smrtí. Smuteční oznámení, známá také jako parte, jsou nedílnou součástí nejen české, ale i světové kultury, a každá země k nim přistupuje odlišně. Tato práce vznikla jako reakce autorky na současný stav smutečních oznámení v České republice, které se výrazně liší od oznámení z dob minulých. Cílem tohoto výzkumu je získat vhled do historie, který se daří díky objevení soukromého archivu pana Miroslava Kelemanova z Chrasti u Chrudimi, který obsahuje kolem 16 000 dokumentů sesbíraných napříč Českou republikou.

Autorka v únoru roku 2020 v rámci výzkumu objevila na webových stránkách Českého rozhlasu Pardubice článek (12. 1. 2019) o sběrateli parte, panu Miroslavu Kelemanovi z Chrasti u Chrudimi (Pardubický kraj). Oslovila tedy redaktorku PhDr. Terezu Brázdovou, od které získala na pana Kelemana kontakt a následně jej oslovila. V průběhu následujících tří let došlo k několika návštěvám, jejichž součástí bylo vypůjčení části archivu sběratele do rukou autorky.

Obr. 1.: Setkání s panem Miroslavem Kelemanem, 2020

K této nezvyklé sbírce přivedl pana Kelemana dědeček a kostelník Karel Meduna. Roku 1963 nastupoval pan Keleman jako osmiletý ministrant do kostela Nejsvětější Trojice v Chrasti, kde se vystřídal s panem Medunou, který ve své funkci kostelníka právě končil. Koníčkem pana Meduny byl sběr parte a právě panu Kelemanovi, předal prvních sto kusů.

Sbírka pana Kelemana se začala záhy rozrůstat po jeho nástupu do pohřebnictví, kde pracoval od 70. let až do důchodu. Zde pronášel smuteční řeči a podílel se na hudebním doprovodu s dechovými nástroji. Hudebnímu doprovodu se věnuje i v současnosti a díky jeho aktivitám ve funerálním prostředí sbírku stále rozšiřuje. V posledních letech je sám oslovován pohřebními službami nebo osobami, které jsou o jeho sbírce srozuměni a sami mu posílají další dokumenty do sbírky. Pan Keleman však jakožto vášnivý hudebník sbírá hlavně parte umělců z hudebního průmyslu, kde za svůj největší poklad vnímá smuteční oznámení kapelníka a hudebního skladatele Františka Kmocha. V případě, že chce získat smuteční oznámení konkrétní osoby, osobně koresponduje s pozůstalými skrze dopisy, jelikož se svým věkem (68 let) přenechal vědění o on-line prostředí mladším generacím. *(Rozhovor M. Keleman)*

Na základě studia archivních materiálů autorka provádí analýzu struktury smutečních oznámení, včetně rámu, sazby, typografie, dekorativních prvků a významu zobrazených motivů. Analýza je zaznamenána do databáze, která je následně podrobena kontingenčním tabulkám. Následně na základě výsledků autorka vytváří komplexní kolekci příkladů smutečních oznámení z let 1872–2022. Těchto 150 let zkoumané historie shrune v katalogu obsahujícím 150 příkladů smutečních oznámení, přičemž každý exemplář reprezentuje určitý rok na základě studia vzorku uděleného k dispozici. Vytvoření tiskoviny prezentující vývoj smutečních oznámení na základě výsledků kontingenčních tabulek založených na autorkou vytvořené databázi vzorku uděleného k dispozici může představovat cenný materiál pro badatele, historiky a další zájemce o téma.

Na základě poznatků z výzkumu autorka rozděluje 150 let historie do čtyř etap, ve kterých bylo výrazně ovlivněno vizuální zpracování smutečních oznámení. Mezi nejvýznamnější z těchto etap patří například období nástupu komunismu nebo éra computerové generace, která výrazně ovlivnila řemeslo a vizuální podobu těchto dokumentů. Při zkoumání každé etapy jsou brány v úvahu kulturní, náboženské, a technologické aspekty.

Součástí výzkumu je také dotazníkové šetření, které je vytvořeno za cílem zjistit názor současné veřejnosti na různé aspekty související se smutečními oznámeními. Tato průzkumná studie slouží jako inspirace a poskytuje pochopení požadavků současné společnosti v této oblasti. Poznatky jsou následně využity v praktické části, ve které autorka navrhuje autorské řešení šablon na základě požadavků současné společnosti s důrazem na praktickou stránku ve smyslu realizace a distribuce pohřebním službám.

Očekává se, že přínosy disertační práce související s výzkumem historie smutečných oznámení, tvorbou tiskoviny a nových šablon dokumentů neskončí u samotných badatelů a poskytovatelů pohřebních služeb. Tato práce může přinést přínos společnosti a veřejnosti jako celku. Studie historie smutečných oznámení může přispět k většímu povědomí o kulturních tradicích a hodnotách souvisejících se smrtí a pohřebními obřady. Tím se může posílit vzájemné porozumění a respekt vůči různým způsobům vyjadřování a oslavování života zesnulých. Tyto přínosy zahrnují hlubší porozumění historického kontextu, vytvoření hodnotných materiálů, zvýšení kvality a personalizace pohřebních služeb a posílení vzájemného porozumění a respektu ve společnosti vůči zesnulým a pohřebním tradicím.

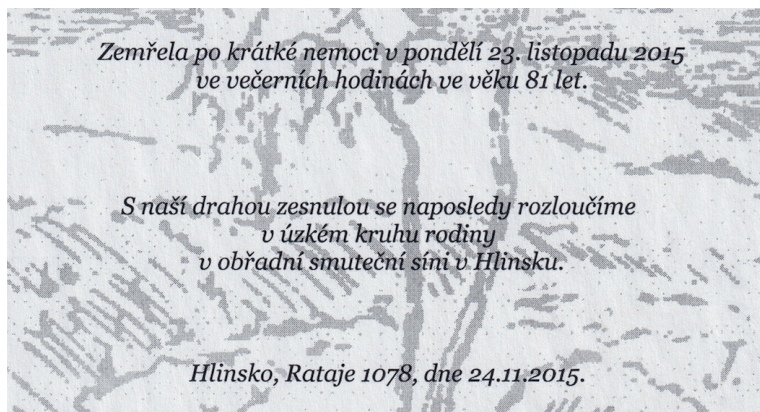
1. STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Smuteční oznámení jsou nedílnou součástí nejen české, ale i světové kultury, a každá země k nim přistupuje odlišně. Tato práce vznikla jako reakce autorky na současný stav smutečních oznámení v České republice, které se výrazně liší od oznámení z minulých dob. Jak vypadala smuteční oznámení před sto lety? Jak vypadala před 150 lety? Odrážejí tyto dokumenty duši doby? Tyto a další otázky jsou zkoumány v rámci této disertační práce.

V roce 1914 zemřel dvacetiletý Jindřich po krátké vážné nemoci, jen několik měsíců před vypuknutím války. Jeho tělo bylo v neděli 12. dubna v 15:00 odneseno z pohřebního domu a uloženo ke věčnému odpočinku na hřbitově v Bítovanech. Tyto informace o zesnulé osobě upadly v zapomnění a až po více než sto letech se dostávají ke čtenářům díky smutečnímu oznámení, které nechal Jan Coufal vystavit jménem truchlící rodiny u M. E. Polakovského v Chrudimi. Tento dokument byl vyroben na grafickém papíru s vyšší gramáží a je zdoben reliéfním potiskem, který obklopuje okraje formátu a připomíná rámování obrazu. Černá barva, kterou je celý dokument potištěn, umocňuje váhu tohoto dokumentu a zároveň je charakteristická pro oznámení tohoto typu. Dokument je ze současného pohledu atypický svým formátem na šířku, který byl pro dobu svého vzniku typickým. Kromě jetelového kříže obsahuje dokument další dekorativní prvek ve formě iniciály. Dynamická antikva, kterou je text ztvárněn, má dynamické uspořádání i po sazební stránce, jelikož nemá jasně vymezené zarovnání a informace tak volně plynou.

Technologický postup před 150 lety byl založen na tisku z výšky a sazebních strojích, do kterých byla ručně sázena jednotlivá písmena. Samotný proces sazby dokumentu byl časově náročný. Realizace motivu a reliéfního potisku papíru, který se často objevoval na dokumentech po roce 1900, bylo ještě náročnější. V současnosti trvá výroba smutečního oznámení pouze několik minut díky moderním technologiím. Nejběžnějším způsobem realizace je, že zaměstnanec pohřební služby umožňuje pozůstalým vybrat si ze sady šablon. Po sjednání obsahu zaměstnanec vybere buď běžný kancelářský papír, většinou o gramáži 80 g/m², nebo papír s předtištěným motivem, který dodává pohřební službě sjednaný dodavatel. Poté zaměstnanec v počítači vloží textový obsah do připravených šablon a celý dokument je během několika minut vytisknut na kancelářské tiskárně v neomezeném množství. Role realizátora se v průběhu let změnila z knihtiskového sazeče na zaměstnance pohřební služby. Změna role realizátora se odráží v grafických výstupech, kdy bohužel často dochází k typografickým chybám, nevhodně zvoleným aplikacím motivů do

pozadí, nebo také užívání několikanásobně kopírovaných ilustrací, které ztrácejí na kvalitě a kresbě, čímž snižují estetickou kvalitu dokumentů.

Obr. 2.: Ukázka dokumentu s typografickou chybou, 2015

2. CÍLE PRÁCE

Cílem této disertační práce je výzkum vývoje zpracování smutečních oznámení v České republice v rozsahu 150 let a dále na základě výzkumu soukromého archivu Miroslava Kelemana a Státního okresního archivu Pardubice vytvoření ucelené kolekce 150 nejtypičtějších příkladů zpracování smutečních dokumentů vzniklých v letech 1872–2022, prezentované v tiskovině. Kolekce 150 kusů bude tvořit extrakt ze 150 let tvorby smutečních oznámení, který bude zajímavý z historického i edukačního hlediska. Tiskovina s touto kolekcí, společně s výsledky dotazníkového šetření a výsledky kontingenčních tabulek z databáze vytvořené autorkou, poslouží pro druhou část praktické části, ve které autorka vytvoří autorské šablony, které bude následně distribuovat pohřebním službám, jakožto hlavním dodavatelům těchto dokumentů české veřejnosti. V současnosti existuje více variant, jak se k těmto dokumentům může cílový zákazník dostat, nejčastější je však distribuce prostřednictvím pohřební služby, která nabízí kompletní balík služeb a pozůstalým tak šetří čas i energii v procesu posledního rozloučení. Cílem práce je čtenáři představit a seznámit jej s historií a představit autorské řešení pro budoucnost.

2.1 Dílčí cíle

Dílčí cíle jsou cíle potřebné k naplnění hlavního cíle. Autorka si jako dílčí cíle volí následující:

- *Prozkoumat a zdokumentovat 150 historie smutečních oznámení z materiálu uděleného k dispozici*
- *Zmapovat strukturu smutečních oznámení a její proměnu po dobu 150 let z materiálu uděleného k dispozici*
- *Vytvořit publikaci prezentující 150 let vývoje grafického zpracování smutečních oznámení z materiálu uděleného k dispozici*
- *Navrhnout grafické řešení dokumentů pro současnost včetně realizace a distribuce*

Z toho vyplývají následující výzkumné otázky:

- VO1 *Jak a čím byl ovlivněn vývoj smutečních oznámení v rozsahu 150 let na území České republiky ze zkoumaného vzorku?*
- VO2 *Jak se vyvíjí typografie na smutečních oznámeních v průběhu 150 let na území České republiky ze zkoumaného vzorku?*
- VO3 *Jaké má požadavky současná společnost na tyto dokumenty?*
- VO4 *Jakou formou vytvořit a distribuovat autorské šablony?*

2.2 Cílové dokumenty

Cílovými dokumenty jsou dokumenty určené pro teoretickou a praktickou část práce. Jedná se o smuteční oznámení v časovém rozsahu let 1872–2022. Autorka zvolila jako cílové dokumenty smuteční oznámení osob střední třídy bez významných privilegií. Byla zamítnuta oznámení pro církevní hodnostáře, mocenské osobnosti, veřejně známé osobnosti a umělce.

Kritéria pro výběr cílových dokumentů jsou stanovena s cílem dosáhnout co nejvyšší kvality výsledků, které odrážejí vývoj těchto dokumentů. Rozsah 150 let je zvolen na základě historického kontextu a probíhajících uměleckých směrů. Hlavním zdrojem dat je archiv soukromého sběratele Miroslava Kelemana z Chrasti u Chrudimi, který je zvolen na základě jeho rozsáhlosti, co se týče počtu a regionální různorodosti. Archiv obsahuje i smuteční oznámení datovaná před rokem 1872, avšak kvantitativní výzkum rozsahu, který tyto dokumenty pokrývají, není možné provést z důvodu nedostatečného počtu dochovaných kusů. Během průběhu výzkumu autorka zjišťuje, že archiv Miroslava Kelemana neobsahuje dostatečné množství vzorků v časovém rozsahu 1872–1940. Z tohoto důvodu oslovuje

Státní okresní archiv Pardubice, který jí umožňuje využít potřebný materiál, který je v jeho sbírkách k dispozici.

2.3 Cílové skupiny

Cílové skupiny jsou děleny podle výstupu. Prvním plánovaným výstupem práce je katalog prezentující smuteční oznámení v rozsahu let 1872–2022. Pro tento výstup je cílovou skupinou široká i odborná veřejnost, zajímající se o vývoj smutečních oznámení na území České republiky. Od výstupu se očekává přínos v oblastech kultury, historie, pohřebnictví, sociologie a antropologie.

Pro druhý plánovaný výstup, navržení autorských šablon, jsou primární cílovou skupinou potenciální distributoři smutečních oznámení, tedy pohřební služby, kterým autorka nabídne své autorské šablony smutečních oznámení s cílem nikoli ziskovým, ale s cílem rozšíření aktuální nabídky o nové koncepce odpovídající současné době. Sekundární, avšak z pohledu autorky primární skupinou, jsou pozůstalí neboli odběratelé smutečních oznámení, klienti pohřebních služeb. V zájmu autorky je vytvořit šablony, které budou koncipovány tak, aby nebyly nijak technicky či finančně náročné na výrobu ze strany pohřební služby.

Disertační práce související s výzkumem historie smutečních oznámení a tvorbou tiskoviny může také přinést přínos společnosti a veřejnosti jako celku. Studie historie smutečních oznámení může přispět k většímu povědomí o kulturních tradicích a hodnotách souvisejících se smrtí a pohřebními obřady. Tím se může posílit vzájemné porozumění a respekt vůči různým způsobům vyjadřování a oslavování života zesnulých.

3. TEORETICKÝ RÁMEC

Teoretický rámec práce obsahuje tři pilíře, kterým je z pohledu autorky potřeba věnovat se. Teoretický rámec je nepostradatelnou složkou disertační práce, která obsahuje cenné informace, využívané v průběhu celého výzkumu.

3.1 Kulturní a náboženský přehled

Tento přehled nabízí poznatky spojené s procesem posledního rozloučení a taktéž nastiňuje, jak bylo k dokumentům posledního rozloučení přistupováno dříve a jak je k těmto dokumentům přistupováno v současnosti. Je důležité uvědomit si, že proces posledního rozloučení je silně spjat s náboženstvím, jehož postavení ve společnosti procházelo různým vývojem na základě kulturního a společenského aspektu. V průběhu definovaných 150 let proběhlo několik zásahů do české historie, které náboženství a jeho vliv na rituály posledního rozloučení ovlivnily.

Následující informace popisují některé z hlavních změn, které se v této oblasti vyskytly. V 19. století se v českých zemích rozvíjel nacionalismus a hnutí za českou nezávislost, což vedlo k rozvoji českého jazyka a kultury. Současně se v této době začalo prosazovat také české náboženství – husitství. Po první světové válce byla Československá republika vyhlášena jako multikulturní stát, v němž měla být garantována svoboda náboženství. V této době v zemi působily různé církve a náboženské společnosti, přičemž největší vliv měly katolická církev a českobratrská církev evangelická. V období nacistické okupace v letech 1939–1945 byla činnost církví výrazně omezena a mnoho duchovních bylo zatčeno nebo popraveno. Po druhé světové válce se v zemi uskutečnila řada reforem a změn, včetně náboženských. V roce 1948 však byla v Československu ustanovena komunistická vláda, která se snažila omezit činnost církví a náboženských společností a prosazovat ateismus. Po pádu komunistického režimu v roce 1989 došlo k oživení náboženského života v zemi a ke zvýšení počtu lidí, kteří se hlásí k určitému náboženství. V současné době je největší náboženskou skupinou v České republice římskokatolická církev, následovaná českobratrskou církví evangelickou a církvemi reformovanými. Zároveň se v posledních letech zvyšuje počet lidí, kteří se označují jako bezvěrci nebo agnostici. (Václavík, 2010)

K nejvýraznějším změnám došlo po roce 1945, kdy bylo náboženství potlačováno komunistickým režimem. Nástup komunistického režimu zasáhl také do procesu posledního rozloučení. Oficiálně vznikly sekulární pohřby a pohřby s kremací. Volba procesu posledního rozloučení byla na pozůstalých, kteří se v enormním množství přikláněli ke světským pohřbům a pohřbům s kremací. Z procesu světského pohřbu mizí náboženské motivy, včetně duchovních, kteří pohřby dříve organizačně řídili. Náboženské motivy se pak jen zřídka objevují na náhrobních kamenech a smutečních oznámeních. Smuteční oznámení se stává strohým dokumentem, který postrádá ilustrační či zdobné prvky a vizuálně se sjednocuje. Taktéž je tomu i na hřbitovech, kde vznikají urnové háje, ve kterých jsou náhrob-

ní desky téměř totožné, lišící se pouze epigrafii. Jednota, která vyzařuje z těchto náhrobních desek, vyjadřuje poselství, že jsme si všichni rovni a byla právě cílem komunistického režimu, který smýšlel rozdíly mezi sociálními vrstvami.

3.1.1 Proměny pohřebního rituálu

V historii sehrála poslední rozloučení a realizace pohřbu významnou roli ve společenském životě. Bohaté pohřby sloužily jako reprezentace rodiny a jejího majetku. Měly také další důležitý aspekt. Správný průběh pohřbu, poskytování darů zesnulým a konání zádušních mší měly pomoci zemřelému dosáhnout odpuštění hříchů a posílit očistec jeho duše. (Buben, 2007)

Proces rekatolizace, který následoval po potlačení stavovského povstání a vydání Obnoveného zřízení zemského (1627 v Čechách, 1628 na Moravě), měl významný dopad na pohřební rituál, který se téměř sjednotil. Katolické náboženství se stalo jediným legálním a tím došlo k ukončení sporů ohledně pohřbívání členů reformovaných církví na městských hřbitovech, které často vedly k vytváření nových hřbitovů vyhrazených pouze pro reformované. Navzdory přísným rekatolizačním opatřením existovali jednotlivci, kteří nepatřili ke katolické víře a na smrtelné posteli projevovali své vyznání, což vedlo k pohřbívání mimo hřbitov. (Pešlová, 2007)

Samotný pohřeb Josef Unger ve své knize *Pohřební ritus v 1. až 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy* popisuje slovy: „Pokud to bylo možné, pohřební rituál zahrnoval přenesení těla z domu do kostela, slavení mše a uložení těla do hrobu. Pohřeb probíhal v den úmrtí nebo následující den, ale postupem času byl kvůli obavě z případného pohřbení zaživa posouván až na třetí den.“ Tato slova odkazují na strach z pohřbení zaživa. Nepřítomnost životních projevů v těle často nepostačovala jako dostatečný důkaz smrti. V těchto dobách se skutečnou absolutní smrtí rozuměl začátek rozkladu těla. Z tohoto důvodu bylo tělo ponecháváno několik dní v domě a blízcí jej pozorovali. Zejména na venkově, kde byl omezený prostor v obydlí a strach z nákazy, kterou zemřelý mohl představovat, začaly vznikat márnice umístěné v blízkosti hřbitova. Márnice byly vyhřívané, s okny na obou stranách pro dobré proudění vzduchu a k ruce zemřelého byla připevněna šňůra, která vedla ke zvonku. Inovativním prvkem té doby bylo právě vytápění, které představovalo novinku v architektuře a za jehož objevem stál Paul Traugott Meissner.

Od 17. století dochází u pohřbů často k rezignaci na orientaci zesnulého směrem západ-východ. Tato skutečnost částečně souvisí s orientací barokních kostelů, které

již nedodržovaly striktně tuto tradiční osu. Baroko mělo výrazný vliv na funerální kulturu, zejména na zdobnost, pompéznost a smuteční průvody. V roce 1784 nařídil Dvorský dekret, aby byly hřbitovy opatřeny zdí a byla stanovena minimální hloubka hrobu na 1,9 metru. Pohřby po roce 1800 jsou občas spojeny s manifestací národního obrození. Koncem 19. století také začalo docházet k umírání v nemocničním prostředí. Smrt se postupně přesouvala z rodinného kruhu do specializovaných zařízení. Tato skutečnost vedla k začlenění hřbitovů a pohřebnictví do resortu zdravotnictví zákonem z roku 1870. Společnost začala ztrácet smysl pro sounáležitost a intimitu posledních okamžiků. S nárůstem úmrtí v specializovaných zařízeních začaly pomalu mizet zvyky, které pomáhaly pozůstalým vyrovnat se se smrtí blízké osoby. (Pešlová, 2007)

Na venkově se koncem 19. století udržoval poměrně ustálený pohřební obřad. Součástí výbavy do hrobu byly typicky devocionálie, růžence, medailonky, kříže, amulety a předměty osobní potřeby nebo s intimním charakterem. Celá komunita byla informována o úmrtí zvoněním umíráčku. Okamžitě po smrti byly zemřelému zavřeny oči, často za účelem hygieny pomocí mincí. Poté byla v místnosti se zesnulým otevřena všechna okna, aby mohla duše opustit prostor. Následně byla zatemněna okna, zakryta zrcadla v celém domě a zastaveny hodiny. Tyto zvyky se na venkově udržovaly ve velkém množství až do první poloviny 20. století. Poté následovalo očištění těla zemřelého, oblékání do svátečních šatů a uložení do rakve. Rakve s těly zesnulých zůstávaly v domě. Následně byli pozůstalí pozváni do domu zesnulého, aby se s ním rozloučili a pomodlili se za jeho duši. Před vynesemím rakve z domu se konalo poslední rozloučení se zemřelým u otevřené rakve. Rakev byla umístěna v síni, komoře, průjezdu nebo na dvoře. Před vynesemím rakve bylo zvykem třikrát pohoupnout s rakví nebo na ni naznačit třikrát kříž, aby měla zemřelá duše klid a nevracela se. Z tohoto důvodu se také po vynesení zesnulého obracely židle v domě, nábytek byl přemístěn, ženy si převracely zástěry naruby a kropila se světnice. (Pešlová, 2007)

Pohřební průvod se přesouval nejdříve do kostela, kde proběhl církevní obřad, po kterém se přesunul obřad na hřbitov k hrobu, kde kněz vykropil hrob a pronesl krátké kázání. Po spuštění rakve do hrobu do něj smuteční hosté vhodili několik hrstí hlíny a tímto pohřební obřad skončil. Součástí pohřbu byly lidově nazývané „plačky“, což byly naříkající osoby, často najímané a nemající žádný přímý vztah k zemřelému. Plačky se na hřbitovech dochovávají až do dnešní doby ve formě sochařských děl. Následovala smuteční hostina, která se konala buď v domě smutku, nebo v blízkém hostinci. Ze sociálního hlediska lze říci, že všechny úkony spojené s tradičním pohřbem a jeho obřadem zvyšovaly jeho autoritu. Zvýšení slav-

nostnosti obřadu a účastníků pohřbu přispívalo k posílení významu účasti rodiny a obce na posledním rozloučení se zemřelým. (J. Pešlová, 2007)

V období První republiky převažovaly pohřby v kostele. Průběh pohřbů na venkově i v menších městech zůstával tradiční s průvodem a hostinou. Stabilita vnímání smrti byla však narušena první a druhou světovou válkou, které smrt přesunuly na okraj pozornosti a změnily její postavení. Slavnostní průvody postupně ustupovaly a běžný pohřeb přestával být slavnostní událostí. Stále více lidí umíralo v nemocnicích a smrt v domácím prostředí se stávala luxusem. Umírání ve specializovaných zařízeních přinášelo citovou nevyrovnanost, anonymitu, ztrátu obřadnosti pohřbů a pocity samoty. (Sígl, 2006)

Klasický pohřeb za První republiky se příliš nelišil od pohřbů v předchozím století. Přetrvávaly tradice, jako je zatlačení očí zemřelého nejbližšími příbuznými, otevírání oken, zatemňování místnosti a zakrývání zrcadel. Pokud byl zesnulý katolík, dostával do ruky křížek, nad hlavou těla byl postaven krucifix doplněný o dvě hořící svíce. Návštěvníci zesnulého ve světnici kropili pomocí kroupenky umístěné u lůžka. Členové rodiny měli zůstat s tělem zesnulého v místnosti či být v klidu a tichu až do okamžiku vynesení těla. Do hrobu byly pozůstalými vhazovány tři hrsti hlíny, případně květiny v případě vyzděné hrobky. Kondolování bylo vhodné před i po obřadu u hrobu. Z dochovaných záznamů Jiřího Stanislava Gutha-Jarkovského vyplývá, že v rámci smutečního průvodu došlo k výrazné změně oproti předchozímu století, kdy byla úloha plaček v obřadech potlačena a výrazné projevy smutku se považovaly za nevhodné. (Sígl, 2006)

Komunistický režim měl vliv na českou společnost v mnoha směrech, včetně pohřebních rituálů. Snažil se nahradit církevní pohřby sekulárními neboli občanskými pohřby. Pohřeb v kostele a udržování církevních zvyků těchto rituálů nebylo v době komunismu oficiálně zakázáno, ale bylo na to nahlíženo jako na přežitek. Za účelem omezování těchto přežitků vznikly Sbory pro občanské záležitosti (SPOZ), které obměňovaly nebo přímo vytvářely nové tradice. Cílem bylo snížit okázalost a počet účastníků pohřbů. Pohřeb se stal strohým, jednoduchým a účelným, často končícím kremací. V roce 1950 si kremaci zvolilo přibližně 7 % zemřelých, v roce 1967 již kolem 30,36 % (v Česku, 0,57 % na Slovensku). V roce 1985 se procento zpopelněných zemřelých pohybovalo kolem 70 %.

V roce 1985 Václav Florenc popsal posloupnost pohřebního obřadu následovně: „... oznámení úmrtním zvonem, následovala návštěva členů sboru pro občanské záležitosti, kteří projeví upřímnou soustrast a začali se s pozůstalými domlouvat

o průběhu pohřebního obřadu. Řešili smuteční oznámení, oznámení o úmrtí místním rozhlasem, rozloučení u rakve, které bylo buďto u domu, nebo v obřadní síni. Dále se domlouval smuteční průvod na hřbitov, jehož řazení se skládalo následovně – prapor, děti, muži, hudba, členové SPOZ, případně členové obecního zastupitelstva a společenských organizací, rakev, nejbližší pozůstalí, další příbuzní, ženy. Posledními tématy SPOZ s pozůstalými bylo rozloučení nad hrobem s proslovy a pohřební hostina.“ Zajímavým je řazení smutečního průvodu. Zde vyvstává otázka, proč byly ženy umístěny na samotný konec průvodu. V této době bylo projevování emocí potlačováno a nářky nad zesnulým bylo vhodné projevovat v blízkém kruhu, bez obecenstva. Což je kontrastem k pohřbům 19. století a méně, kdy existovaly přímo pozice „plaček“, především žen, které ve smutečním průvodu plakaly a projevovaly bolest způsobenou ztrátou. Je tedy možné, že umístění žen na konec průvodu bylo z důvodu eliminovat emocionální projevy na minimum a umístěné byly nakonec proto, aby je nikdo z obřadních hostů neviděl.

Sbory pro občanské záležitosti plnily v případech sekulárních pohřbů, jak již bylo zmíněno, roli zajišťování proslovů. V této souvislosti byli zaměstnanci Sborů pro občanské záležitosti vybízeni k účasti na školeních, která měla za cíl naučit je správnému vyjadřování, recitaci a sestavování proslovů. Tento záměr vyústil ve vznik velkého množství příruček, které vydávaly Národní výbory, okresní a kulturní střediska a podobně. Hlavním záměrem těchto příruček bylo poskytnout příslušným jedincům prostředky pro rozloučení se zemřelým. Obsahovaly proslovy a básně se sentimentálním charakterem, s cílem zvýšit estetickou a ideologickou hodnotu pohřebního obřadu. V případě, že členové Sborů pro občanské záležitosti nebyli přítomni na pohřbu, byl proslov přednesen zaměstnavatelem nebo jinou osobou z podniku, kde zesnulý pracoval. (Kaplan, 1993)

V současnosti existuje několik způsobů rozloučení se zesnulým. Nejčastěji se jedná o pohřby s obřadem (v kapli, kostele nebo smuteční síni) nebo pohřby bez obřadu. Volba závisí na náboženské a finanční složce. Z finančního hlediska existuje několik možností realizace. Pozůstalí mohou plně hradit náklady na poslední rozloučení, volit služby podle finanční dispozice, nebo v případě rodin s nižším sociálním statusem je možné požádat stát o finanční příspěvek na důstojné rozloučení, tzv. pohřebné. Tento příspěvek spadá pod zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. a nárok na něj mají nezaopatřené děti a rodiče nezaopatřených dětí s trvalým pobytem v České republice. Příspěvek je však jen zlomkem skutečných nákladů, které se pohybují od devíti tisíc korun a více. Při úmrtí blízké osoby kontaktují pozůstalí pohřební službu. Je důležité poznamenat, že zákon o regulaci reklamy č. 40/1995 Sb. zakazuje pohřebním službám cílenou reklamu v blízkosti zdravotnických

a sociálních zařízení. Pozůstalí proto volí pohřební služby na základě doporučení, osobních zkušeností, vyhledávání na internetu nebo skrze inzerci umístěné na smutečních oznámeních. Cena pohřbu se odvíjí od množství přání pozůstalých.

Průběh posledního rozloučení může být ovlivněn také časem, který mají pozůstalí k dispozici. V případě úmrtí staršího člověka, který je například v domácí péči nebo hospici, se pozůstalí mohou domluvit s umírajícím na jeho představách posledního rozloučení. Toto téma je obtížné a mnohým se může jevit jako nepříjemné diskutovat s umírajícím o této problematice. Toto je však odrazem současné doby, ve které se stále více bojíme mluvit o smrti, ignorujeme a nepřijímáme ji jako nedílnou součást života.

V České republice se organizace Cesta domů, z.ú. zabývá pomocí v průběhu, komunikaci a tvorbě posledních rozloučení. Původně se jednalo o poradnu, ale nyní se primárně zaměřuje na paliativní péči. Pod organizaci Cesta domů spadá několik projektů. Jedním z nich je web umirani.cz, který je rozsáhlým informačním a poradenským portálem zaměřeným na funerální témata. Na tomto webu si návštěvníci mohou najít informace týkající se paliativní péče a získávat rady ohledně postupu po úmrtí blízké osoby. Mohou se také dočíst rozhovory s lidmi, kteří prošli podobnou situací, nebo se podělit o své vlastní zkušenosti. Všechny informace na tomto webu jsou neustále aktualizovány, přizpůsobovány platné legislativě, a proto lze tento web považovat za jeden z nejspolehlivějších on-line zdrojů v oblasti paliativní péče. Dalším projektem je web mojesmrt.cz, který vznikl na základě výzkumů veřejného mínění zaměřených na poslední rozloučení, provedených organizací Cesta domů v letech 2011, 2013 a 2015. Původním cílem projektu mojesmrt.cz bylo oslovit mladé lidi ve věku 15–45 let, ale statistiky ukazují, že věková skupina 25–34 let tvoří pouze 30 % uživatelů webu a že se zde nacházejí i lidé ve věku 65 let a více. Lenka Váňková, vedoucí komunikace a marketingu, se k tomuto projektu a jeho výsledkům vyjádřila následovně: *„Často nám lidé říkají, že starší generace to uvítaly, že se o tom mohou bavit, že cítí úlevu, že mohou se svými blízkými diskutovat o svých přáních, i když někteří v okolí jim říkají, že ještě budou žít desítky let.“* Vizuální podobu tohoto webu vytvořila kreativní agentura Yinachi, která přinesla stránce lehký a moderní vzhled. Web mojesmrt.cz také nabízí možnost vytvoření závěťového plánu, kde si můžete pečlivě zaznamenat vaše představy a přání ohledně dědictví, pohřbu, péče o vaše blízké a dalších aspektů. Tímto způsobem můžete zajistit, že vaše přání budou po vaší smrti respektována a minimalizujete potenciální spory nebo nejasnosti mezi pozůstalými. Web poskytuje také informace o právních aspektech spojených s posledním rozloučením, jako je závěť, dědické právo a správa majetku.

**Neumíráme tak, jak bychom si přáli.
A je to hlavně proto, že o tom s nikým
nemluvíme.**

Tento web ti umožní sestavit si seznam posledních přání, a vyslovit tak svoje představy o konci života.

Obr. 3.: Web mojesmrt.cz

V současnosti se objevují také nové trendy v oblasti procesu posledního rozloučení. Jsou tomu například pohřby ekologického charakteru, které kladou důraz na šetrnost k životnímu prostředí. Tyto pohřby se často spojují s ekologickými hřbitovy a volbou ekologicky šetrných rakví nebo urny. Dalším trendem jsou takzvané pohřby bez truhly, kdy je tělo zesnulého přímo uloženo do země bez použití truhly. Tyto alternativní formy posledního rozloučení reflektují změny ve společnosti a rostoucí povědomí o ekologických otázkách.

Poslední rozloučení je individuální záležitost, která odráží osobní představy a hodnoty každého jednotlivce. Je důležité, aby si lidé uvědomovali své možnosti, měli informace a prostor pro vyjádření svých přání. Ve vědeckém i praktickém smyslu je důležité sledovat vývoj v této oblasti a přizpůsobovat se potřebám a preferencím lidí v současném společenském kontextu. (rozhovor L. Váňková)

Proces posledního rozloučení prošel v průběhu 150 let významnými proměnami. Na konci 19. století se stále častěji upřednostňovala nemocniční prostředí pro úmrtí, což vedlo k postupnému ústupu tradičních pohřebních rituálů. Na venkově byly zachovány rituály více než ve větších městech. Tradiční prvky jako zakrytí zrcadel, otevření oken a zastavení hodin postupně ztrácely na významu. Významným zlomem v procesu posledního rozloučení bylo příchod komunistického režimu. Komunisté potlačovali náboženské vlivy i ve funerálním prostředí, když nahrazovali kostelní pohřby občanskými ceremoniály. Docházelo ke zvýšenému využívání krematorií místo tradičních pohřbů v kostelech. První krematorium bylo postaveno v roce 1917 v Liberci, ale kremace byla legální až od 1. dubna 1919, kdy byl přijat zákon o kremaci. Ve 20. a 30. letech bylo postaveno dalších deset krematorií v České republice. Během komunistického režimu bylo postaveno 11 nových krematorií a další dvě byly rekonstruovány (České Budějovice v roce

1979 a Ústí nad Labem v roce 1987). Počet kremací se zvyšoval s rostoucí poptávkou. V roce 1950 si kremaci zvolilo okolo 7 % zemřelých, v roce 1967 již 30,36 % (v Česku, 0,57 % na Slovensku) a v roce 1985 dosáhlo procento zpopelněných zemřelých 70 %. V současnosti si až 90 % pozůstalých vybírá kremaci, kterou jim umožňuje 27 krematorií v České republice. (*Wikipedia, 2022*)

Proces posledního rozloučení se v současnosti oproti roku 1872 výrazně zkrátil, ztratil mnoho tradičních prvků a stal se více odosobněným díky zapojení pohřebních služeb a nemocnic, které se starají o praktické záležitosti místo pozůstalých. Smutek je individuální, ale zároveň společný pro všechny. Každý jedinec prožívá smutek jinak a nakládá s ním odlišným způsobem. Během 150 let historie se pozůstalí vyrovnávali se smutkem prostřednictvím různých rituálů. Během komunistického režimu se smutek stal tabuizovaným tématem a pozůstalí se s ním vyrovnávali především v soukromí. V současnosti je smrt často tabuizována a přehlížena, místo aby se o ní otevřeně hovořilo. Web *mojesmrt.cz* se snaží prolomit toto tabu, pomáhá zesnulým a pozůstalým vyjádřit se a sdílet svá poslední přání a představy o pohřbu. Tímto se otevírá prostor pro rodinnou diskuzi a pomáhá přijmout fakt, že smrt blízkého člověka je nevyhnutelná. Webové stránky jako *mojesmrt.cz* zvyšují zájem o téma posledního rozloučení a související záležitosti, včetně náhrobních desek a smutečních oznámení.

Kulturní a náboženský přehled je nepostradatelnou složkou, která pomáhá rozklíčovat pozadí doby, jež ovlivňovalo grafické a technické zpracování dokumentů posledního rozloučení. Autorka zde čerpá data z literatury věnované historii české společnosti, historii náboženství na území dnešní České republiky a vývoji pohřebních rituálů.

3.2 Typografický přehled

Typografie slouží k formování tvaru slov. Jedná se o oblast, která vizualizuje lidské představy, myšlenky a slova. Podobně jako obrazy, objekty nebo stavby, i typografie podléhá trendům a vyvíjí se v rámci své kresby, struktury a charakteru. Existuje jedenáct klasifikačních skupin typografie, které byly vytvořeny Janem Solperou. Tyto skupiny se rozlišují na základě osy stínů, šířky tahů, serifů, klínových náběhů a dalších faktorů, které se projevují v konstrukci písma. (*B. Blažej, 1990*)

V rámci výzkumu typografie na smutečních oznámeních se autorka zaměřuje na nejčastěji používané skupiny písma během posledních 150 let a věnuje se také

sazbě textu. Jako zajímavý příklad uvádí parte Alfonse Maria Muchy, secesního malíře, které bylo vytvořeno v roce 1939. I když byla Muchova tvorba výrazně dekorativní a spjata se secesním stylem, jeho parte je minimalistické a technické. Obsahuje pouze jemné rámování, geometricky zpracovaný latinský kříž a text. Písmo použité na tomto oznámení je geometricky konstruované a podobné fontu Futura z roku 1927. Při bližším zkoumání však lze v minuskových písmenech pozorovat nuance, které se liší od písma Futura. Nejvýraznější rozdíly jsou patrné v minuskovém písmenu „a“, které připomíná lineární bezserifové písmo Frutiger. Dalšími znaky odlišujícími se od písma Futura jsou minusková písmena „b“ a „u“. Použité písmo taky vykazuje inspiraci německou konstruktivistickou typografií.

V roce 1977 Jan Solpera sestavil typografickou klasifikaci písem nazvanou Československá klasifikace písem. Tato klasifikace se zaměřuje na latinková písma a zahrnuje čtyři základní druhy: antikvová, lineární bezserifová, rukopisná a lomená. Tyto druhy jsou dále rozděleny do jedenácti klasifikačních skupin na základě historického vývoje a morfologických vlastností.

Klasifikační skupiny jsou:

1. *Dynamická antikva*
2. *Přechodová antikva*
3. *Statická antikva*
4. *Lineární písmo serifové*
5. *Lineární bezserifové statické písmo*
6. *Lineární bezserifové konstruované písmo*
7. *Lineární bezserifové dynamické písmo*
8. *Lineární antikva*
9. *Kaligrafická písma*
10. *Volně psaná písma*
11. *Lomená písma*

Při klasifikaci písem se využívá čtyřmístný číselný kód, který slouží k identifikaci klasifikační skupiny. První číslo označuje základní klasifikační skupinu. Druhé číslo se používá k označení základních řezů a také různých variant písem s různou šířkou a tloušťkou tahů. Třetí číslo určuje podskupinu písem s nakloněnými řezy a existují tři varianty: dynamická, přechodová a statická. Dynamická varianta vychází z renesančních kaligrafických technik, kde mají minusky na středních dotažnicích tvar vytvořený šikmým kaligrafickým perem naměřeným ke směru psaní. Tato forma se opakuje také u spodních dotažnic. Přechodová varianta vychází z použití plochého kaligrafického pera, které se objevuje v kaligrafických skriptech

17. a 18. století. Horní serify jsou v této variantě rovnoběžné s řádkovým směrem, zatímco dolní serify zůstávají stejné jako u dynamické varianty. Statická varianta představuje pouze nakloněný základní řez. Čtvrté číslo čtyřmístného kódu označuje různé zdobné varianty písma s různými charakteristickými tahy. (V. Beran, 2006)

Podle způsobu zdobení se dělí na:

1. *Zdobená proměnou duktu a proporce*
2. *Zdobená proměnou siluety znaku*
3. *Zdobená dekorováním siluety znaku*
4. *Zdobená přičleňováním prostorových prvků*
5. *Zdobená kombinováním prvků*
6. *Volné plošné prostorové modifikace*

Dynamická antikva 1.0.0.0.

Tato skupina obsahuje renesanční antikvy vytvořené od druhé poloviny 15. století do první poloviny 18. století. Jak již doba napovídá, písma jsou odvozena z kaligrafického způsobu kresby, což se odráží na diferencované šířkové proporcii, šikmé ose stínu u oblých tahů a malých rozdílech v tloušťce mezi hlavními a spojovacími tahy. Serify dynamické antikvy mají prohnutý klínový náběh ke dřívku a jednostranné horní serify minusek jsou vždy šikmé.

Dynamická antikva je dále dělena do podskupin:

- 1.1.0.0. *Dynamická antikva benátská*, která se vyznačuje šikmou příčkou u minusky „e“.
- 1.2.0.0. *Dynamická antikva renesanční*, která má malé rozdíly v tloušťce mezi hlavními a spojovacími tahy, má malé břicho u minusky „a“ a malé oko u „e“.
- 1.3.0.0. *Dynamická antikva pozdně renesanční*, u které je zvětšená střední výška písma, která má v některých případech značné kontrasty v tloušťce mezi hlavními a spojovacími tahy.

Klasickými písmi skupiny dynamické antikvy jsou písma Jenson Roman (1.1.0.0.; cca r. 1470), Garamond (1.2.0.0.; r. 1495), či Times New Roman (1.3.0.0.; r. 1931).

ABCDEFGHIJKLMNO	ABCDEFGHIJKLM	Aa Bb Cc Dd Ee
PQRSTUVWXYZÀÁÊ	NOPQRSTUVWXYZ	Ff Gg Hh Ii Jj Kk
abcdefghijklmno	abcdefghijklm	Ll Mm Nn Oo Pp
pqrstuvwxyz&1234567	nopqrstuvwxyz	Qq Rr Ss Tt Uu
wxyzàáéíôöü&1234567	o123456789	Vv Ww Xx Yy Zz &
8901234567890(\$£€.,!?)	!@#\$%^&*()	

Obr. 4.: zleva: Jenson Roman, Garamond, Times New Roman

Přechodová antikva 2.0.0.0.

Do skupiny přechodové antikvy jsou řazeny barokní antikvy, přechodový typ písma z druhé poloviny osmnáctého století a jejich novodobé modifikace. Přechodová antikva slučuje prvky dynamické i statické. Šířková proporce není jednotná, projevují se šířkové přechody od diferencovaných k nediferencovaným. Osa stínů u oblých tahů je téměř až úplně svislá, jsou zde výraznější rozdíly tloušťky tahů hlavních a spojovacích tahů a jednostranné horní serify nejsou tolik šikmé jako u minusek dynamické antikvy.

Podskupinami přechodové antikvy jsou:

- 2.1.0.0. *Přechodová antikva základní* s malými rozdíly v tloušťce mezi hlavními a spojovacími tahy.
- 2.2.0.0. *Přechodová antikva s částečně vyplněnými serify* má u verzálek i minusek částečně vypuštěné serify.
- 2.3.0.0. *Přechodová antikva kontrastní* se vyznačuje výraznými rozdíly mezi hlavními a spojovacími tahy.

Klasickými příklady písma přechodové antikvy jsou Baskerville (2.1.0.0.; 50. léta 18. století), Rotis Semi Serif (2.2.0.0.; r. 1989) a Týfova antikva (2.3.0.0.; r. 1960).

<h1>Baskerville</h1> <p>i love Typography, a fine sample text, 123</p> <p>AaBbCcDdEeFfGgHhIiJjKkLlMmNn OoPpQqRrSsTtUuVvWwXxYyZz 0123456789& "" ?*</p>	<p>ABCDEFGHIJKLMNO PQRSTUVWXYZÀÁÊÎ ÏÏÜabcdefghijklmno pqrstuvwxyzàáéíôö&ü 1234567890(\$£€.,!?)</p>	<h1>Týfa</h1> <p>Antikva Kursiva Půltučná Tučná</p>
---	--	---

Obr. 5.: zleva: Baskerville, Rotis Semi Serif, Týfova antikva

Statická antikva 3.0.0.0.

Statická antikva zahrnuje klasicistní antikvy z druhé poloviny 18. století a začátku 19. století a jejich novodobé modifikace. Skupině dominuje statický kresebný princip. Serify jsou rovné a tenké, osa stínů u oblých tvarů je vždy svislá. Šířková proporce není diferencovaná, mezi hlavními a spojovacími tahy jsou výrazné rozdíly v tloušťce.

Statická antikva se dále dělí na podskupiny:

3.1.0.0. *Statická antikva didotovská*, která má serify bez náběhů.

3.2.0.0. *Statická antikva anglická*, kde serify u verzálek přecházejí do tenkých tahů s prohnutými náběhy.

Typickými zástupci statické antikvy jsou písma Bodoni (3.1.0.0.; r. 1740–1813), Didot (3.1.0.0.; r. 1784–1811) či ITC Fenice (3.1.0.0.; r. 1977)

ABCDEFGHIJKLM NOPQRSTUVWXYZ abcdefghijklm nopqrstuvwxyz 1234567890	ABCDEFGHIJKLMNO PQRSTUVWXYZDP abcddefghijklmnop ff fi fj fl ft ffi fll lß (&!?\$¢£€¥) 0123456789 0123456789	ABCDEFGHIJKLMNO PQRSTUVWXYZÀÁÊË ŒÛÜabcde fghijklmno pqrstuvwxyzàáêëöü &1234567890(\$£.,!?)
--	---	--

Obr. 6.: zleva: Bodoni, Didot, ITC Fenice

Lineární písmo serifové 4.0.0.0.

Lineární písma serifová vychází z egyptienek devatenáctého století. Řazena jsou zde i jejich současné modifikace. V této skupině písem se slučují prvky antikvových i lineárních bezserifových písem. Typickým pro lineární písmo serifové je nediferencovaná šířková proporce, svislá osa stínů u oblých tahů a výrazné uplatňování serifů v kresbách.

Podskupiny lineárního písma serifového jsou:

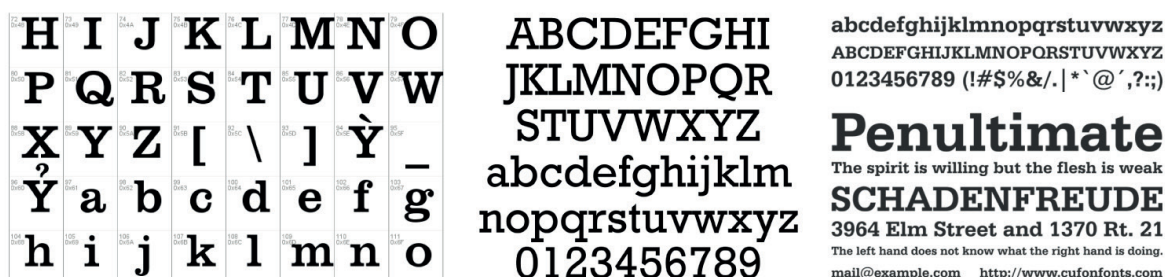
4.1.0.0. *Lineární serifové, clarendony* s čtyřhrannými serify, které přecházejí do hlavních tahů prohnutými náběhy. Výrazným prvkem jsou i značné rozdíly v tloušťce mezi hlavními a spojovacími tahy.

4.2.0.0. *Lineární serifové s trojúhelníkovými serify*, u kterých se, jak již název napovídá, objevují výrazné klínové serify rovně nasazené. Tloušťka mezi hlavními a spojovacími tahy je minimálně rozdílná.

4.3.0.0. *Lineární serifové s rovnými serify, egyptienky* – Hlavní a spojovací tahy jsou zde monolineární, nebo se jen nepatrně liší v tloušťce. Serify jsou rovně nasazené, čtyřhrané, s ostrými hranami bez náběhů.

4.4.0.0. *Lineární serifové redukované* disponuje převážně monolineární kresbou, kde mezi verzálkami a minuskami jsou serify jen příležitostně.

Typickými zástupci lineárního písma serifového jsou Clarendon (4.1.0.0.; r. 1845), Rockwell (4.3.0.0.; r. 1934) či Serifa (4.3.0.0.; r. 1967).

Obr. 7.: zleva: Clarendon, Rockwell, Serifa

Lineární bezserifové statické 5.0.0.0.

Lineární bezserifové statické písmo je skupina písem do které jsou zahrnuty grotesky 19. století a jejich novodobé modifikace. Inspirací pro tato písma byla klasicistní antikva a její statické schéma. Písmové znaky se přizpůsobují kolmé ose, šířková proporce není diferencovaná, bez serifů.

Podskupiny páté skupiny jsou:

- 5.1.0.0. *Lineární bezserifové statické, grotesky.* Poznávacími symboly jsou minusky „a“, „c“, „s“, které mají šikmo zakončené otevřené tahy. Minuska „g“ je jednobříšková.
- 5.2.0.0. *Lineární bezserifové statické, neogrotesky.* Jedná se o novodobé modifikace grotesků. Střední výška písma je zvětšená, zakončení otevřených tahů jsou vodorovná.

Zástupci této skupiny jsou písma Akzidenz Grotesk (5.1.0.0.; r. 1898), Franklin Gothic (5.1.0.0.; r. 1902), Univers (5.2.0.0.; r. 1957) či Helvetica (5.2.0.0.; r. 1957).

Obr. 8.: zleva: Akzidenz Grotesk, Franklin Gothic, Helvetica

Lineární bezserifové konstruované 6.0.0.0.

Lineární bezserifové konstruované je skupina zahrnující písma inspirována konstruktivismem dvacátých let dvacátého století. Písmové znaky jsou koncipovány do geometrického tvaru, nebo jsou z něj minimálně odvozeny. Tahy jsou monolineární, bez zakončení serify.

Podskupinami jsou:

- 6.1.0.0. *Lineární bezserifové konstruované, odvozené ze čtyřúhelníku*
- 6.2.0.0. *Lineární bezserifové konstruované, odvozené z kruhu*
- 6.3.0.0. *Lineární bezserifové konstruované, odvozené z jiného geometrického tvaru.*

Typickými zástupci této skupiny jsou fonty Eurostile (6.1.0.0.; r. 1962), Futura (6.2.0.0.; r. 1927) či Bauhaus (6.2.0.0.; r. 1925).

Obr. 9.: zleva: Eurostile, Futura, Bauhaus

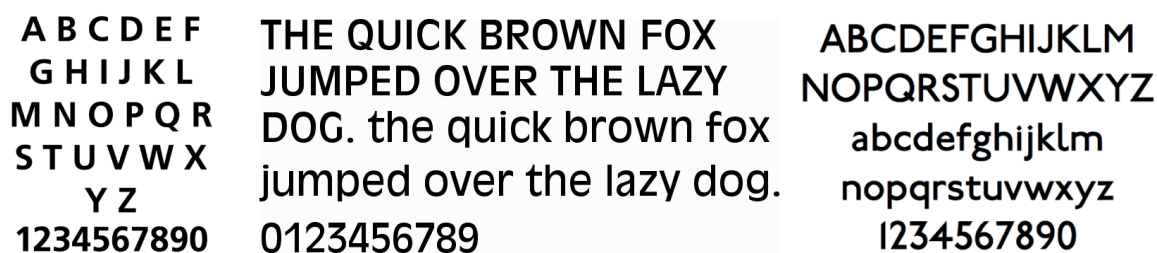
Lineární bezserifové dynamické 7.0.0.0.

Tato skupina obsahuje písma vycházející ze schémat dynamické antikvy. Písma jsou bez serifů, šířková proporce je diferencovaná a v tloušťce tahů jsou mírné rozdíly.

Podskupiny této skupiny jsou následující:

- 7.1.0.0. *Lineární bezserifové dynamické s kolmou osou* – písmové znaky jsou vyvažovány podle kolmé osy, diferenciaci v šířkových proporcích není většinou výrazná.
- 7.2.0.0. *Lineární bezserifové dynamické s šikmou osou* má v šířkových proporcích silnou diferenciaci. Písmové znaky jsou vyvažovány podle doleva nakloněné osy.

Typickými zástupci této skupiny jsou fonty Frutiger (7.1.0.0.; r. 1976), Antique Olive (7.1.0.0.; r. 1962–1966) či Johnston (7.2.0.0.; r. 1916).

Obr. 10.: zleva: Frutiger, Antique Olive, Johnston

Lineární antikva 8.0.0.0.

Písma lineární antikvy v sobě slučují rysy antikvových a lineárních písem. Rozdíly v tloušťce tahů jsou patrné, tahy jsou na konci mírně rozšířené nebo jsou ukončeny minimalistickými serify.

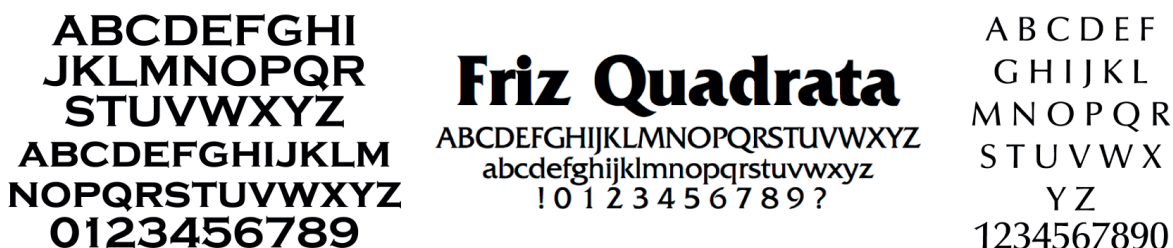
Podskupiny lineární antikvy jsou:

8.1.0.0. *Lineární antikva s jemnými serify* – rovné serify jsou bez náběhů, kresbu pouze opticky uzavírají.

8.2.0.0. *Lineární antikva se skrytými serify* – Tahy s malými rozdíly v tloušťce jsou zakončeny výrazným rozšířením, skrytými serify.

8.3.0.0. *Lineární antikva s rozšířenými koncovými tahy* se od předchozí podskupiny liší tím, že rozšíření nedosahuje velikosti skrytých serifů.

Typickými zástupci lineární antikvy jsou fonty Copperplate Gothic (8.1.0.0.; r. 1901), Friz Quadrata (8.2.0.0.; r. 1965) či font Optima (8.3.0.0.; r. 1958).

Obr. 11.: zleva: Copperplate Gothic, Friz Quadrata, Optima

Kaligrafická písma 9.0.0.0.

Kaligrafická písma vycházejí, jak již název napovídá, z kultivovaných kaligrafických skriptů s výraznými rozdíly v tloušťce tahů.

Kaligrafická písma se dále dělí na:

9.1.0.0. *Kaligrafické dynamické*, které navazuje na kaligrafická písma šestnáctého a sedmnáctého století. Forma je odvozena od plochého

pera kolmo k účaří.

9.2.0.0. *Kaligrafické přechodové* písmo navazuje na konec sedmnáctého a začátek osmnáctého století. Odvozeno je od kaligrafie s perem rovnoběžně postaveným s účařím.

9.3.0.0. *Kaligrafické statické* navazuje na skripty konce osmnáctého a začátku devatenáctého století. Inspiruje se kaligrafií ostrým perem, kde dochází ke tloušťce tahů na základě tlaku na pero.

9.4.0.0. *Volně kaligrafované* písmo jsou odvozena z reklamních skriptů dvacátého století. Vychází z práce s kulatým či plochým štětcem, nikoli perem, jako u předchozích podskupin.

Typickými zástupci Kaligrafického písma jsou fonty Zapf Chancery (9.1.0.0.; r. 1979), Merveille (9.2.0.0.; r. 2013) či Impuls Font (9.4.0.0.; r. 1954).

Obr. 12.: zleva: Zapf Chancery, Merveille, Impuls Font

Volně psaná písmo 10.0.0.0.

Volně psaná písmo vycházejí ze současných rukopisných skriptů. Jsou speciálního charakteru, který si nelze splést s žádnou jinou skupinou.

Podskupiny jsou:

10.1.0.0. *Volně psané lineární statické* – psány kulatým tupým nástrojem

10.2.0.0. *Volně psané lineární konstruované* – opět psány tupým nástrojem, vycházejí z geometrické konstrukce

10.3.0.0. *Volně psané lineární dynamické* – taktéž psáno kulatým tupým nástrojem, diferencovaná šířková proporce, dynamická kresba

10.4.0.0. *Volně psaná lineární antikva* je psána kulatým a ostrým nástrojem. Kresba má dynamický charakter a výrazné rozdíly v tloušťce tahů.

Typickými zástupci volně psaných písem jsou fonty Dom Casual (10.1.0.0.; r. 1951), Marianna Black (10.1.0.0.; r. 1969) či Mistral (10.3.0.0.; r. 1953).

Obr. 13.: zleva: Dom Casual, Marianna Black, Mistral

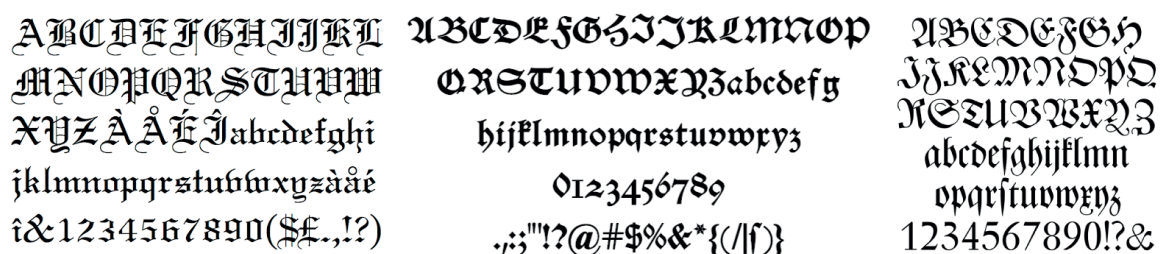
Lomená písma 11.0.0.0.

Tato skupina vychází z lomených písem vzniklých v době gotiky, která se vyvíjela až do devatenáctého století. Obsahuje také současné modifikace. Formou vycházejí ze středověkých skriptů psaných plochým perem. Kresba obsahuje výrazné lomené tahy a verzálky mají často komplikovanou kresbu.

Podskupinami jsou:

- 11.1.0.0. *Textura* – tahy jsou rovné, ostře lomené, minuska „a“ je dvoubříšková
- 11.2.0.0. *Rotunda* – diferencované šířkové proporce, tahy rovné a oblé, kresba otevřená a lomená, minuska „a“ jednobříšková
- 11.3.0.0. *Švabach* – tahy rovné a oblé, kresba otevřená a lomená, oproti Rotundě nejsou diferencované šířkové proporce
- 11.4.0.0. *Fraktura* – tahy rovné, lomené a výrazně prohnuté s rozštěpenými horními dotahy
- 11.5.0.0. *Gotikoantikva* – kresba obsahuje prvky lomených písem, antikvy a bezserifových písem.

Typickými zástupci skupiny jsou fonty Linotext Font (11.1.0.0.; r. 1901), Alte Schwabacher (11.3.0.0.; cca 1650) či Zentenar Fraktur (11.4.0.0.; r. 1937). (Solpera, 2019)

Obr. 14.: zleva: Linotex Font, Alte Schwabacher, Zentenar Fraktur

Tento typografický přehled autorce slouží jako manuál pro studium typografie smutečních oznámení, ve kterém zkoumá četnost užívání klasifikačních skupin

v rámci akcidence a sazby. Solperova klasifikace písem je užitečná pro různé účely, jako je například archivace a katalogizace písemných dokumentů, správa knihoven a archivů, studium vývoje psaní a typografie nebo identifikace písem pro účely grafického designu a tisku.

Solperova klasifikace umožňuje rozdělit písma do různých kategorií na základě jejich charakteristik, jako jsou tvar a styl písmen, velikost, výška a sklon řádků nebo umístění jednotlivých částí písmen v rámci linie. Tyto kategorie umožňují snadnější a přesnější identifikaci a katalogizaci písemných dokumentů a usnadňují vyhledávání informací v archivech. Solperova klasifikace je také užitečná pro historiky psaní a typografie, kteří mohou použít klasifikaci k analýze vývoje písem v různých obdobích a k výzkumu stylistických trendů v typografii. V oblasti grafického designu a tisku může být použita k výběru vhodného písma pro daný projekt nebo k určení harmonické kombinace různých typů písma.

Dynamická forma	Přechodová forma	Statická forma	Smišená forma
1. Dynamická antikva 1.1. benátská Aabegh <small>Centaur</small> 1.2. renesanční Aabegh <small>Garamond</small> 1.3. pozdně renesanční Aabegh <small>Times New Roman</small>	2. Přechodová antikva 2.1. Aabegh <small>Baskerville</small>	3. Statická antikva 3.1. didotovská Aabegh <small>Bodoni</small> 3.2. anglická Aabegh <small>Modern 20</small>	4. Lineární serifové písmo 4.1. clarendon Aabcgh <small>Impressum</small> 4.2. s trojúhelníkovými serify Aabcgh <small>Latin</small> 4.3. s rovnými serify (egyptienka) Aabcgh <small>Serifa 55</small>
7. Lineární bezserifové dynamické písmo 7.1. s kolmou osou Aabcgh <small>Antique Olive</small> 7.2. s šikmou osou Aabcgh <small>Gill</small>	6. Lineární bezserifové konstruované písmo 6.1. odvozené ze čtyřúhelníku Aabcgh <small>Eurostile</small> 6.2. odvozené z kruhu Aabcgh <small>ITC Avant Garde Gothic</small> 6.3. odvozené z jiného geometrického tvaru Aabcgh <small>Barelli</small>	5. Lineární bezserifové statické písmo 5.1. grotesk Aabcgh <small>Akzidenz grotesk</small> 5.2. neogrotesk Aabcgh <small>Univers 55</small>	8. Lineární antikva 8.1. s jemnými serify Aabcgh <small>ITC Eian</small> 8.2. se skrytými serify Aabcgh <small>Friz Quadrata</small> 8.3. s rozšířenými koncovými tahy Aabcgh <small>Optima</small>
9. Kaligrafické písmo 9.1. dynamické Aabcgh <small>ITC Zapf Chancery</small>	9.2. přechodové Aabegh <small>Ariston</small>	9.3. statické Aabcdefgh <small>Bank Script</small>	9.4. volně kaligrafované Aabgh <small>Maxim</small>
10. Volně psané písmo 10.3. lineární dynamické Aabcgh <small>Balzac</small>	10.2. lineární konstruované Aabcgh <small>Papageno</small>	10.1. lineární statické Aabcgh <small>Mandate</small>	10.4. volně psaná lineární antikva Aabcgh <small>Time Script</small>
11. Lomené písmo			

Obr. 15.: Klasifikace tiskových písem z knihy *Grafická úprava tiskovín*, Blažej, 1990

Typografická tvorba není pouze o písmu, ale také o vnímání a nakládáním s prostorem média. Mezi základní činitele, ovlivňující typografickou tvorbu spadá:

- *Obsah a zaměření tiskoviny*
- *Formát (na šířku / na výšku)*
- *Velikost obrazce sazby (s ohledem na význam tiskoviny, množství textových a obrazových informací)*
- *Volba tiskového písma pro text a titulky (s ohledem na obsah, charakter sdělení a možnosti výroby)*
- *Typografická úprava textu (řádkování)*
- *Zdůrazňování v textu (vyznačování)*
- *Barevnost*
- *Volba papíru (barva, struktura, hmotnost)*
- *Druh tiskové techniky*

Vztah mezi potištěnou a nepotištěnou plochou musí být harmonický, při symetrickém uspořádání i v kontrastním působení při asymetrické úpravě. Při typografickém členění textu do více řádek je třeba vycházet z následujících zásad:

- *Citlivě respektovat logickou souvislost textu a gramatická pravidla*
- *Optické těžiště nad geometrickým středem, případně volit sestavu, která bude racionálně správná a opticky únosná.*

Dodržování základních pravidel sazby bylo vždy stavovskou ctí každého sazeče. (Blažej, 1990)

Smuteční oznámení spadá do kategorie Akcidenčních tiskovin, podskupiny Osobní tiskoviny. Ty jsou určeny především pro oznamování různých osobních změn a informací. Kromě smutečních oznámení podskupina obsahuje také vizitky, svatební oznámení, (dříve časté) promoční oznámení, novoročenky, ex libris a další. (Blažej, 1990)

Typografický přehled autorce slouží jako manuál pro studium typografie smutečních oznámení, ve kterém zkoumá četnost užívání klasifikačních skupin v rámci akcidence a sazby. Autorka zde čerpá data z literatury věnované grafickému designu, sazbě a typografii.

3.3 Technologický přehled

Průzkum technologického vývoje je v této práci klíčový z hlediska poznání média, řemesla, řemeslníků a realizátorů. Oddělení realizátorů a řemeslníků v předchozí

větě autorka výslovně záměrně provedla, a to s ohledem na praktické důvody. Nejstarší zkoumané dokumenty datující se do let 1872 a pozdějších byly sázeny sazebníky a tisknuty technikou tisku z výšky, přičemž celý proces probíhal ve specializovaných tiskárnách.

V 19. století byla nejčastějším místem tisku smutečních oznámení litografická dílna specializující se na tisk výročních zpráv, pozvánek, plakátů a podobně. Litografie je tisková technika, při které se kresba nebo text nanáší na kámen a z něj se pak otiskuje na papír. Pro tisk smutečních oznámení se obvykle používal jednoduchý formát s ozdobným rámečkem, v němž byly uvedeny základní informace o zemřelém, místě a čase pohřbu, často doplněny veršovanými texty nebo citáty z náboženských textů.

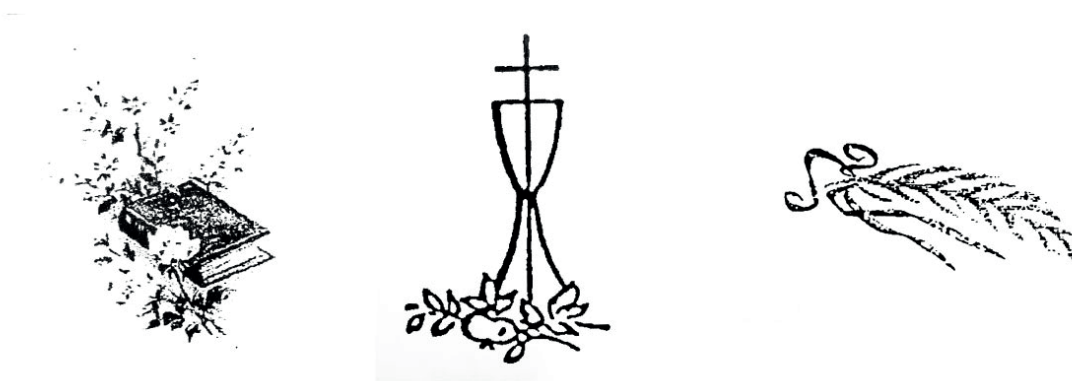
Tiskové dílny využívaly různé druhy papíru pro tisk, jako například saténový papír nebo papír s vodoodpudivou úpravou, které byly vhodné pro výrobu tiskových předmětů s vysokou kvalitou. Na rozdíl od současnosti, kdy jsou smuteční oznámení tisknuta digitálně, byla tiskárna v té době provozována manuálně a každé oznámení bylo otiskováno postupně na tiskovém stroji.

Obr. 16.: detaily zpracování zdobných prvků smutečních oznámení z 1. poloviny 20. století

Z dokumentů archivu Miroslava Kelemana lze uvést například tiskaře Fr. Slavíka z Chrudimi, Knihtiskárnu J. Čížka v Pardubicích, Knihtiskárnu Josefa Králíka z Vysokého Mýta či Středočeskou lidovou knihtiskárnu v Kolíně. Informace o realizátorovi parte a pohřební službě jsou na těchto dokumentech vidět okolo roku 1908. Na starších dokumentech jsou uvedeny buď jen tiskárny/realizátoři nebo název

pohřební služby spolu s názvem tiskárny/realizátora. Informace o zhotoviteli z těchto dokumentů postupně mizí v padesátých letech 20. století. Od devadesátých let je tato informace na dokumentech úplně vyčleněna z důvodu, že se pohřební služba stává, s výjimkou několika případů, realizátorem. Pohřební služby jsou díky nástupu počítačů a kancelářských tiskáren soběstačné a nezávislé na tiskaři. Zdobné prvky a symboly jsou jednoduše zkopírovány ze starších dokumentů a postupně ztrácejí svou kvalitu a kresbu. Umění sazby je nahrazeno softwarem, díky kterému realizátor nemusí sázet litery do štočků, počítat proklady mezi písmeny a řádky, ale jednoduše text nasází do počítače a během pár minut vytiskne potřebné množství kusů. Tím dochází k úpadku požadavků na odborné znalosti, což se dále projevuje v grafickém provedení těchto dokumentů. V technologickém rámci se autorka věnuje také papíru a jeho zpracování pro potřebné účely.

Obr. 17.: detaily zpracování zdobných prvků vyskytujících se na dokumentech v 1. pol. 21. stol.

3.3.1 Tisk a papír

Historická výroba smutečních oznámení v České republice byla realizována ručně pomocí různých tiskařských technik. Mezi tyto techniky patřila například litografie, lept a mědiryt. Tyto techniky umožňovaly vytvářet různé efekty a zdokonalení, jako například použití zlatých nebo stříbrných barev, které dodávaly oznámením eleganci a důstojnost. S rozvojem průmyslové revoluce a technologických inovací se začaly používat moderní tiskařské stroje, flexotisk tisk a ofsetový tisk, které umožnily rychlejší a levnější výrobu smutečních oznámení ve větším množství. V současné době se smuteční oznámení vyrábějí pomocí digitálních technologií, používají se různé materiály, včetně papíru, kartonu, plátna a dalších. (Horní, 1997)

Jako nejstarší tisková technika, která vznikla v souvislosti se zvýšenou gramotností společnosti, a tedy i vyšší poptávkou, sloužící pro hromadný tisk, je knihtisk, který

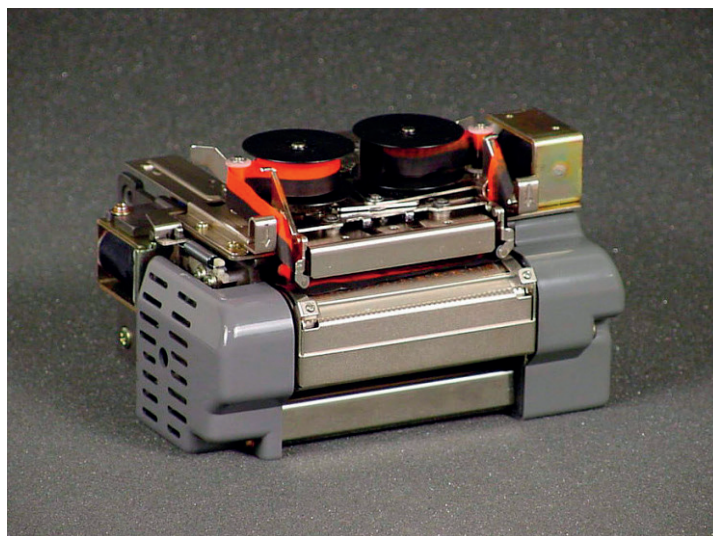
vynalezl Johannes Gutenberg na přelomu let 1447/1448. Principem této techniky byl založen na tisku z výšky, který umožňoval sériovou výrobu tiskovin. Realizátor, nazývaný písmorytec, nejprve vyřezal patrici, což byl zrcadlově obrácený obraz písmene, který sloužil jako razidlo. Poté se patrici otiskl obraz do měkčího kovu, čímž vznikla matrice. Matrice byla následně vložena do licího strojku, kde byla litera zalita liteřinou, což je slitina cínu, olova a antimonu. Tělo litery sloužilo jako podklad pro písmeno a určovalo také mezery mezi písmeny v řádku. Každá tisková strana byla sestavena do dřevěné sazebnice, která pomáhala s přesným řádkováním a určováním míst pro mezery a ilustrace. Poté se pomocí kožených tampónů nanášela tiskařská čern, která byla směsí sazí a lněné fermeže, která se následně vpila do přiloženého papíru pomocí přítlaku lisem. (Hlávek, 1962)

Kolem roku 1714 byl patentován koncept psacího stroje Henrym Millem, avšak jeho význam se prosadil až o několik let později, konkrétně roku 1808, společně s tvůrcem stroje Pallegrinim Turri. S nástupem psacích strojů v 50. a 60. letech 20. století se objevila nová generace písem speciálně navržených pro tisk na těchto strojích. Nejčastěji se jednalo o tzv. „typewriter písma“, která byla koncipována s důrazem na maximální čitelnost na papíru, který sloužil pro psací stroj. Mezi nejčastěji používané „typewriter písma“ patří například Courier, původně vyvinuté pro stroje americké poštovní služby, nebo Letter Gothic, které často nacházelo využití při oficiálních dokumentech a smlouvách. Tato písma se vyznačovala jednoduchým tvarem, zdobené serify, obvykle s konstantní šířkou písmen, což usnadňovalo psaní a čtení textu. (Průšová, 2017)

Od poloviny 19. století dochází k rozvoji strojní výroby papíru ve formě pásu a zároveň se v praxi objevuje tisk z hloubky a z plochy. Inovace v oblasti tisku, jako je rychlolis a rotační tisk, začínají pronikat do povědomí. Ve druhé polovině 19. století se masový tisk rozšiřuje nejen na noviny prostřednictvím rotačních strojů. Zlomovým historickým momentem je příchod ofsetového tisku, který se objevuje na počátku 20. století. Ofsetový tisk vychází z litografie (tisku z plochy), kde je kamenná deska nahrazena tenkou, pružnou plechovou deskou, která je upevněna na válečku, který umožňuje rotační tisk. Ofsetový tisk spadá do kategorie nepřímého tisku z plochy, neboť motiv se nejprve tiskne na válec s gumovým potahem a teprve z něj se přenáší na papír. Ofsetový tisk vyžaduje odborné tiskařské znalosti a tiskaři jsou schopni vytisknout stovky kusů. (Bednařík, 2011)

První navrženou počítačovou tiskárnou byl mechanicky poháněný aparát Charlese Babbage, který byl sestaven začátkem 19. století. K provozu byl přiveden až kolem roku 2000, devět let poté, co byl v Londýnském vědeckém muzeu podle

původních Babbageových plánů sestaven plně funkční diferenční stroj. Babbageova tiskárna však nebyla nikdy strojově vyráběna a množena. Prvním předchůdcem tiskárny, tak jak ji zná dnešní společnost, je výsledek práce společnosti Shinshu Seiki Co. Tento stroj byl vytvořen pro Olympijské hry v Tokiu v roce 1964. Cílem bylo usnadnit pořadatelům a novinářům přístup k informacím z časomíry jednotlivých soutěží. O čtyři roky později byla tiskárna uvedena na trh společností jako první kompaktní digitální tiskárna na světě. Tiskárna dostala název EP-101 a její úspěch ovlivnil i název společnosti, která se v roce 1975 přejmenovala z původního názvu Shinshu Seiki Co. na dnes známý název Epson.

Obr. 18.: Tiskárna EP-101 (š.:164 mm × v.: 102 mm × h.: 135 mm, 2,5 kg)

V roce 1969 přichází na trh Xerox 7000, první laserová tiskárna na světě, která byla oficiálně uvedena až v roce 1977 pod názvem Xerox 9700. Jen rok před oficiálním uvedením Xeroxu 9700, v roce 1976, představuje společnost HP první inkoustovou tiskárnu. Na trh HP přichází s tiskárnou až v roce 1984, kdy uvádí tiskárnu HP LaserJet a první termální inkoustovou tiskárnu HP ThinkJet. Společnost HP dále na konci 90. let představuje tiskárnu DeskJet s přijatelnější cenou (1000 \$), čímž se dříve nepopulární inkoustové tiskárny stávají první masově prodávanou tiskárnou v historii. Společnost HP neustále rozšiřuje své portfolio a nabízí důvody k radosti. V roce 2013 představila nejrychlejší barevnou tiskárnu na světě z řady HP Officejet Pro X, která dokáže vytisknout 500 barevných potištěných stránek za 7 minut a 18 vteřin, čímž se v roce 2013 dostala do Guinnessovy knihy rekordů.

První inkoustovou tiskárnou, která předstihla společnost HP a není o ní tolik známo, byla tiskárna Canon BJ-80, uvedená na trh v prosinci 1985. Přestože se Canon původně zaměřoval na výrobu fotoaparátů, začal nabízet také vysoce kvalitní tiskárny a barevné cartridge pro tiskárny Canon. (*Vše pro tisk*, 2020)

Společnosti HP a později Canon přinesly na trh cenově dostupné tiskárny, jejichž počet v domácnostech a pracovních prostorách rapidně vzrostl. Na trh vstoupily i další konkurenční společnosti s cenově dostupnými tiskárnami a tiskárna se postupně stala běžně dostupným zařízením, které není náročné na obsluhu ani financování.

Alternativou k výše zmíněným tiskárnám je ekologická tiskárna RITI, jejíž koncept byl představen v roce 2009 na soutěži Greener Gadgets Design Competition, pořádané společností Core77. Tato tiskárna se vyznačuje tím, že nepoužívá inkoustové kazety, což ji činí ekologičtější, a její inkoustové náplně jsou plněny kávovou sedlinou nebo čajem. (In *Habitat*, 2009)

Obr. 19.: Tiskárna RITI

V historii tisku smutečních oznámení na území dnešní České republiky bylo použito mnoho různých tiskařských strojů a technologií. V průběhu 19. století byly nejčastěji používány kamenotiskové stroje pro tisk litografií, které byly tehdy nejběžnějším způsobem tisku smutečních oznámení. Litografické kameny byly ručně opracovávány, následně na ně byly nanášeny barvy, které se poté otiskly na papír. V průběhu 20. století se na území České republiky začaly používat modernější tiskařské stroje pro rychlejší a efektivnější tisk. Mezi nejčastěji používané stroje patřily offsetové tiskárny, které pracují s hliníkovými deskami, a digitální tiskárny, které umožňují rychlý tisk. V současné době jsou smuteční oznámení většinou

tisknuta digitálně na moderních tiskařských strojích, které nabízejí vysokou kvalitu tisku a rychlý tisk s menšími náklady.

S tiskovými technikami souvisí také médium papír. Z analýzy archivních dokumentů M. Kelemana a zkoumaného vzorku Státního okresního archivu Pardubice je zjevné, že nejstarší zkoumané dokumenty cca 1870–1900 byly tisknuty na papír nízké gramáže, 1. pol. 20. století naopak dominovaly dokumenty s vyšší gramáží, která následně postupně klesala do v současnosti nejčastější varianty 80 g/m². První papírna na území České republiky byla pravděpodobně založena v Chebu v druhé polovině 14. století. Zprávy o této papírně pocházejí z německé a francouzské literatury kolem roku 1370. Existenci papírny podporuje také kniha *Vom Papier* od G. P. Wehrse, která zmiňuje, že první německý papír byl vyráběn v Čechách. První oficiální písemná zmínka o výrobě papíru v Čechách se nachází v registru královské kanceláře z doby vlády krále Vladislava II. v letech 1498–1502. V 16. století dochází k výraznému rozvoji, kdy vznikají nejstarší doložené tiskárny v Trutnově (1505), Frýdlantu (1516), Pražské staroměstské papírně (1524) a dalších. V 16. století vzniklo celkem 22 papíren, které své produkty označovaly filigrány. (Zuman, 1985)

Impulsem rozvoje výroby papíru byl vynález knihtisku. V 17. a 18. století České země zastávaly 40 % celkové produkce papíru v rámci Habsburské monarchie. V průběhu 19. století došlo k nahrazení ruční výroby papíru strojovou výrobou. V současné době existuje přes 3 000 výrobců ručního papíru po celém světě. V České republice například vyrábí ruční papír tiskárna ve Velkých Losinách, která má tradici výroby papíru již od 16. století. (magazin.cz, 2022)

Ruční papír se od strojově vyráběného papíru pozná především podle stop po sítu nebo přítomností vodoznaku (pokud je použit). Ruční papír byl vyráběn z odpadu ze lnu nebo bavlny, později se začaly používat také piliny, sláma nebo starý papír, což často vedlo k poškození archiválií. Strojní výroba papíru zaznamenala svůj počátek v roce 1806, kdy Henry Fourdrinier obdržel patent na stroj schopný vyrábět nepřetržitý pás papíru. Proces této strojní výroby se skládá ze tří fází: mokré, lisové a sušící. Ve fázi mokré se vláknitá suspenze nalévá na nekonečné síto, kde dochází k odvodnění. Poté je plocha lisována mezi válcovými lisami a sušena pomocí párou vyhřívaných válců. Následuje povrchová úprava a formování papíru do archů.

Gramáž papíru je ovlivněna množstvím použité vláknité suspenze. Pro starší tiskové techniky, jako je tisk z výšky, se doporučuje papír s vyšší gramáží 150 g/m² a více, aby bylo možné správně vstřebat barvu a minimalizovat poškození média

při hrubším zacházení. Naopak moderním xeroxovým tiskárnám vyhovuje papír s nižší gramáží, obvykle 80 g/m². Ve zkoumaném vzorku smutečních oznámení se objevují dokumenty s různými gramážemi, přičemž se po roce 1900 používala gramáž kolem 200 g/m², okolo roku 1950 došlo ke snížení na přibližně 150 g/m², a v osmdesátých letech se nejčastěji setkáváme s dokumenty o gramáži 80–100 g/m². Současná smuteční oznámení jsou většinou tištěna na papíru o gramáži 80, což je přizpůsobeno potřebám kancelářských tiskáren, které často nezvládají zpracovat papír s vyšší gramáží nad 250 g/m². V devadesátých letech se výroba papíru v České republice modernizovala a rozvinuly se nové technologie umožňující výrobu různých druhů papíru s rozmanitými vlastnostmi. Současná výroba papíru je zaměřena na specializované papíry pro různé účely, jako jsou tiskoviny, obaly, hygienické papíry a další. (Kocman, 2011)

Výroba papíru na území dnešní České republiky má dlouhou historii, sahající až do středověku. První písemné zmínky o výrobě papíru v Čechách pocházejí ze 14. století. V průběhu dalších staletí se na území České republiky objevily další papírny, které vyráběly různé druhy papíru pro potřeby tisku, obchodu, průmyslu a dalších oblastí. V 16. a 17. století byly nejvýznamnější papírny v Praze a v oblasti Moravského Krumlova. V té době se vyráběl především ruční papír, který byl velmi kvalitní a ekonomicky nákladný. V průběhu 18. a 19. století došlo k rozvoji průmyslové výroby papíru a k zavedení nových technologií. V roce 1800 byla založena papírna v obci Větrní u Českých Budějovic, která patřila mezi největší papírny v Rakousko-Uhersku. Během své existence prošla mnoha modernizacemi a rozšířením výroby. Vyráběla různé druhy papíru, včetně kancelářského, obalového a tiskového papíru. Papírna byla významným zaměstnavatelem v regionu a její výrobky byly vyváženy do mnoha zemí Evropy a Ameriky. (Kristl, 2006) V té době se začal používat vodní pohon pro lepší zpracování dřeva a papírové kaše. Ve 20. století se papírenský průmysl v Československu rozvinul, začaly se vyrábět nové druhy papíru pro různé účely. Po roce 1945 došlo k nacionalizaci papírenského průmyslu a k výraznému rozvoji technologií, včetně automatizace výroby a použití nových materiálů. V současné době jsou v České republice v provozu moderní papírny, které vyrábějí různé druhy papíru, kartonu a dalších materiálů.

V současné době se pro smuteční oznámení běžně používá standardizovaný formát A4 (210×297 mm). Avšak nebylo tomu tak vždy. V České republice získal formát A4 popularitu a rozšíření převážně ve druhé polovině 20. století, zejména po skončení Druhé světové války. Formát A4 se stal standardem a běžně se používá v kancelářském prostředí pro tisk a kopírování dokumentů. Standardizace formátů papíru vychází z mezinárodních norem, jako je například ISO 216, která

byla přijata v roce 1975. Tato norma stanovuje poměr stran papíru a definuje sadu formátů od největšího A0 až po nejmenší A10. (Blažej, 1990)

Formát A4 (210×297 mm) byl navržen jako hlavní velikost, která je snadno manipulovatelná a zároveň poskytuje dostatek prostoru pro psaní, tisk a kopírování. Jeho poměr stran $1:\sqrt{2}$ umožňuje jednoduché zvětšování nebo zmenšování dokumentů bez výrazné ztráty na čitelnosti.

Dnes je formát A4 široce rozšířen a běžně se používá v mnoha oblastech, včetně tisku dokumentů, kopírování, skenování a archivace. Před zavedením standardizovaného A4 formátu v českých zemích se používaly různé historické formáty papíru, které byly často regionálně specifické a závisely na konkrétním období.

Užívané formáty v českých zemích vycházely podle jejich typu užití, jako například:

Rukopisný formát: Před nástupem tištěného písma se používaly různé formáty rukopisných dokumentů. Tyto formáty se často lišily podle účelu dokumentu a individuálních preferencí písařů.

Královský formát: Královský formát byl historický formát papíru, který byl běžně používán pro tištěné knihy. Jeho velikost se pohybovala kolem rozměru 380×480 mm.

Úřední formáty: V různých historických obdobích existovaly specifické úřední formáty papíru používané pro dokumenty v kancelářích a správních institucích. Tyto formáty se lišily podle úřadů a institucí.

Regionální formát: V různých regionech České republiky se mohly používat specifické regionální formáty papíru, které se lišily podle oblastí.

Z tohoto důvodu nenesou ani smuteční oznámení ze zkoumaného vzorku stoprocentní velikostní sjednocení.

Z pohledu autorky studie je používání papíru s vyšší gramáží pro smuteční oznámení výhodné z několika důvodů. Autorka pozoruje, že papír, stejně jako ostatní materiály, podléhá času a postupnému poškození. Při prohlížení archivů si všimla, že dochované dokumenty často vykazují výrazné známky opotřebení a poškození, zejména v případech, kdy jsou ohýbány, nebo je s nimi jinak opakovaně manipulováno. Naopak starší oznámení (1900–1920), která byla realizována na papírech s vyšší gramáží (kolem 200 g/m²), si napříč svému věku uchovávají větší stabilitu

a kvalitu. Autorka zdůrazňuje, že vyšší gramáž dokumentů má také emocionální význam. Smuteční oznámení tištěna na papír o silnější gramáži působí uctivěji a mají (doslova) větší váhu. Haptický dojem z pevnějšího papíru ovlivňuje vnímání čtenáře a dodává tomuto vážnému dokumentu serióznější nádech.

Technologický přehled, zaměřený na vývoj tisku, tiskových technik a média papíru, poskytuje významný teoretický rámec pro hlubší porozumění vizuálnímu zpracování a designu smutečních oznámení. Díky tomu můžeme lépe odhalit vazby mezi technickými inovacemi, designovými rozhodnutími a emocionálním významem těchto dokumentů v různých historických obdobích. Data pro technologický přehled čerpá autorka z literatury věnované historii tiskových technik, vývoji tisku a tiskáren, taktéž papíru a historii papíren na současném území České republiky.

4. ČÁST DESKRIPTIVNÍ A ANALYTICKÁ

Tato část je věnována výzkumu archivu a dotazníkovému šetření. Předmětem výzkumu je struktura, technologie, typografie a vývoj grafického zpracování smutečních oznámení v průběhu 150 let na území České republiky. Zkoumané dokumenty byly shromážděny převážně v Pardubickém kraji Miroslavem Kelemanem a Státním krajským archivem Pardubice. Objevují se zde však i příklady z Kolína, Olomouce či Ostravy. Autorka na dokumentech zkoumá jednotlivé prvky, jejichž data zaznamenává do databáze, kterou následně podrobuje kontingenčním tabulkám. Na základě výsledných údajů dospívá k závěrům, které jí pomáhají separovat 150 vybraných dokumentů podle roku vzniku a prezentovat vývoj zpracování smutečních oznámení vycházející ze zkoumaného vzorku. Poté je těchto 150 dokumentů digitalizováno a podrobněji zkoumáno ve spojení s kulturním, historickým, typografickým a technologickým kontextem s cílem identifikovat faktory a fáze procesu vývoje smutečních oznámení, které významně ovlivnily jejich zpracování a vizuální podobu. Disertační práce také zahrnuje dotazníkové šetření, zaměřené na názory a vnímání současné společnosti směrem k dokumentům smutečního oznámení, které s výsledky kontingenčních tabulek a teoretickým základem pomáhá autorce při tvorbě autorských šablon, následně distribuované pohřebním službám.

4.1 Zvolené přístupy zpracování

Výzkumná část je rozdělena do šesti etap, během kterých jsou aplikovány různé diverzifikované metody za cílem dosažení co nejkvalitnějšího řešení a výsledku.

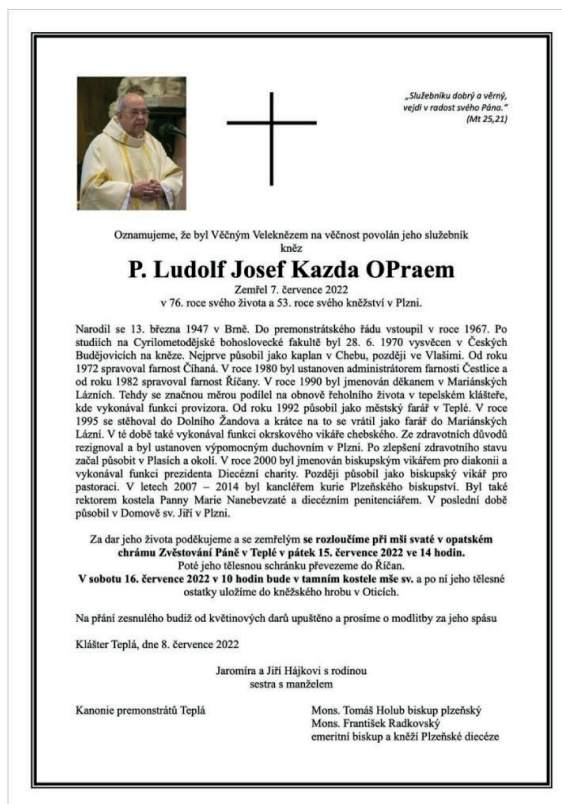
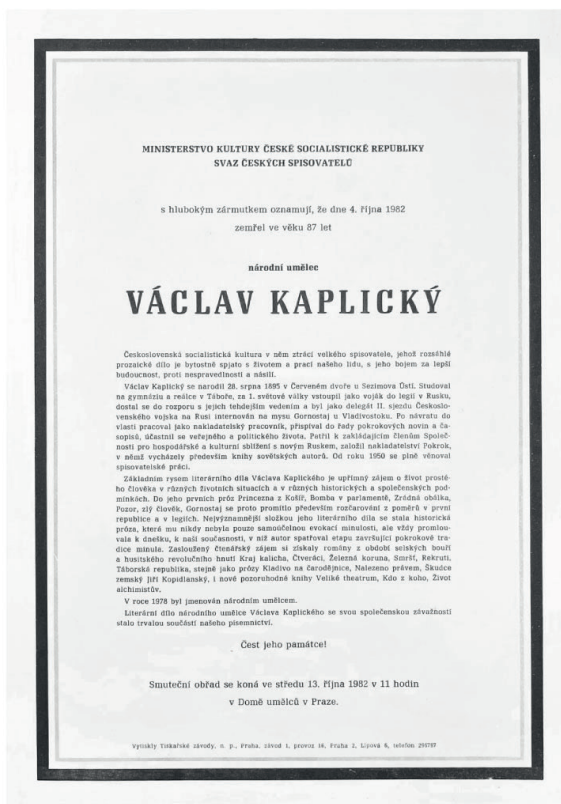
4.1.1 Etapa 1 – Sběr dat pro teoretický základ

V první etapě sbírá autorka potřebné literární a obrazové podklady pro nejen teoretický rámec práce, který bude zároveň inspirativním a výchozím bodem pro praktickou část. Sbíraná data zahrnují publikace věnující se kulturnímu a náboženskému přehledu v České republice, vývoji pohřebních rituálů, grafickému designu, sazbě a typografii, sémiotice a náboženské ikonografii, historii a vývoji tiskových technik a papíru. Sběr dat zahrnuje také zapůjčení části archivu smutečních oznámení Miroslava Kelemanova z Chrasti u Chrudimi a studium vzorku Státního okresního archivu Pardubice. Součástí sběru dat jsou také rozhovory s Lenkou Váňkovou (Cesta domů) z prostředí paliativní péče a se sběratelem Miroslavem Kelemanem.

4.1.2 Etapa 2 – Průzkum a dokumentace archivů

Druhá fáze výzkumu se zaměřuje na výzkum archivů smutečních oznámení. Pro dosažení přehledného celku, který prezentuje vývoj smutečních oznámení, vytváří autorka databázi zkoumaného vzorku, ze které následně provádí separaci dokumentů na základě výsledků kontingenčních tabulek z databáze. Na základě kritérií, jako je charakter nosného média, struktura, provedení rámu, rozsah textu, přítomnost zdobení, náboženské motivy (pokud existují), sazba a typografie, autorka separuje 150 příkladů smutečních oznámení, které reprezentují rok výroby.

Například smuteční oznámení zasloužilých umělců po roce 1945 vykazují jasnou strukturu, která je tvořena středně silným rámem (o šířce 3,8–1,5 cm) s gramáží papíru od 150 do přibližně 80 g/m². Tyto oznámení zpravidla postrádají zdobné prvky. Text je umístěn ve dlouhém bloku (obsahujícím 120 slov a více). U umělců a společensky významných osobností se často vyskytují dvě varianty oznámení – jedno vyhotovené rodinou a druhé sdružením/zaměstnavatelem/klubem/divadlem. Realizace smutečního oznámení cizí osobou (myšleno osobou bez rodinné konexe) se objevuje také na konci 19. století, kdy jsou dokumenty velmi často realizovány radou města. Většinou se jedná o dokumenty osob, které se za svého života svou náplní práce zasloužily komunitě. Zavrhnuty byly také dokumenty církevních hodnostářů, u kterých se opět setkáváme s větším množstvím textu o životě a zásluhách duchovního. Tyto dokumenty jsou vždy doplněny náboženským symbolem a často také fotografií.

Obr. 20.: Ukázka smutečního oznámení umělce (1982) a církevního hodnostáře (2022)

Pro dosažení přehledného celku, který prezentuje vývoj smutečních oznámení, provádí autorka separaci dokumentů na základě výsledků kontingenčních tabulek z archivní databáze. Na základě kritérií, jako je charakter nosného média, struktura, provedení rámu, rozsah textu, přítomnost zdobení, náboženské motivy (pokud existují), sazba a typografie, autorka separuje 150 příkladů smutečních oznámení, které reprezentují rok výroby.

Tímto snížením počtu na 150 kusů vzniká přehledný soubor, který poskytuje komplexní pohled na vývoj těchto dokumentů skrze zkoumaný vzorek.

Autorka vkládá poznatky výzkumu dokumentů archivů do databáze, která je rozdělena následovně:

datace: 1872–2022

papír: silná (300–200) / střední (170–140) / nízká (100–80) gramůž

pozadí: ano / ne

rám síla: silný (7–3,9 cm) / střední (3,8–1,5 cm) / tenký (1,4–0,2 cm) / žádný

rám zdobení: kresba / vzor / geometrie / žádné

dekorace: florální / symbolické / žádné

náboženské motivy: ano / ne

text: krátký (do 60 slov) / střední (do 120 slov) / dlouhý (120 a více)

sazba: atypická / na levý praporek / na střed / na pravý praporek / do bloku

počet fontů: 1 / 2 / 3 / více

písmo akcidenční (nápis): (1) dynamická antikva / (2) Přejchodová antikva / (3) Statická antikva / (4) Lineární písmo serifové / (5) Lineární bezserifové statické písmo / (6) Lineární bezserifové konstruované písmo / (7) Lineární bezserifové dynamické písmo / (8) Lineární antikva / (9) Kaligrafická písma / (10) Volně psaná písma / (11) Písma lomená

Písmo sazební: (1) dynamická antikva / (2) Přejchodová antikva / (3) Statická antikva / (4) Lineární písmo serifové / (5) Lineární bezserifové statické písmo / (6) Lineární bezserifové konstruované písmo / (7) Lineární bezserifové dynamické písmo / (8) Lineární antikva / (9) Kaligrafická písma / (10) Volně psaná písma / (11) Písma lomená

DATA BAZE ARCHIVU MIROSLAVA KELEMANA, © SILVIE JAKUBKOVÁ

DATA	papír: silná (300–200) / střední (170–140) / nízká (100–80) gramáž	pozadí: ano / ne	síla rámu: silný (7–3,9 cm) / střední (3,8–1,5 cm) / tenký (1,4–0,2 cm) / žádný	zdobení rámu: kresba / vzor / geometrické / žádné	dekorace: florální / symbolické / žádné / foto	náboženské motivy: ano / ne	rozsah textu: krátký (do 60 slov) / střední (do 110 slov) / dlouhý (110 a více)	sazba: atypická / nalevo / na střed / napravo / do bloku	počet fontů: 1 / 2 / 3 / více	písmo akcidenční: československá klasifikace 1–11	písmo sazební: československá klasifikace 1–11
1945	střední	ne	střední	žádné	florální	ano	střední	na střed	2	9	1
1945	střední	ne	střední	žádné	florální	ano	střední	blok	1	3	3
1944	střední	ne	střední	geometrické	žádné	ano	střední	blok	1	6	6
1942	silná	ne	silný	geometrické	žádné	ano	krátký	blok	1	9	9
1934	silná	ne	silný	vzor	florální	ano	střední	blok	2	4	2
1941	střední	ne	střední	žádné	žádné	ano	krátký	blok	2	7	6
1943	střední	ne	silný	geometrické	florální	ano	dlouhý	blok	1	1	1
1929	silná	ne	silný	vzor	žádné	ano	střední	blok	2	9	1
1938	silná	ne	silný	kresba	florální	ano	střední	blok	1	1	1
1934	silná	ne	silný	vzor	florální	ano	dlouhý	blok	1	5	5
1939	silná	ne	silný	geometrické	florální	ano	dlouhý	blok	2	9	1
1912	střední	ne	silný	žádné	florální	ano	střední	blok	2	4	2
1928	silná	ne	silný	geometrické	žádné	ne	krátký	blok	2	9	2
1922	silná	ne	silný	kresba	florální	ano	dlouhý	blok	1	1	1
1942	střední	ne	silný	kresba	symbolické	ano	střední	blok	1	8	2
1908	silná	ne	silný	kresba	florální	ano	dlouhý	blok	3	8	2
1923	silná	ne	silný	žádné	žádné	ne	střední	blok	2	4	1
1954	střední	ne	silný	kresba	symbolické	ano	střední	blok	1	1	1
1947	střední	ne	silný	kresba	florální	ano	krátký	blok	1	1	1

Obr. 21.: Ukázka evidence dat do databáze

Databáze je následně analyzována pomocí kontingenčních tabulek, které slouží k statistickému zobrazení vztahu mezi dvěma kategoriálními proměnnými. Kontingenční tabulka je statistický nástroj používaný k vyjádření křížové klasifikace hodnot dvou proměnných. Každá buňka tabulky udává počet pozorování, která odpovídají kombinaci hodnot obou proměnných. V sociologii, ekonomii, marketingu a dalších oborech se kontingenční tabulka často využívá k analýze a vizualizaci dat. Jejím cílem je zkoumat vztah mezi dvěma kategoriálními proměnnými a identifikovat případnou závislost či nezávislost mezi nimi. Kontingenční tabulka umožňuje porovnávat frekvence a relativní četnosti mezi dvěma proměnnými a poskytuje tak užitečné informace pro analýzu a interpretaci dat. Pomocí kontingenční tabulky lze například zjistit, zda mezi dvěma proměnnými existuje statisticky významný vztah a jakým způsobem se tyto proměnné vzájemně ovlivňují. (Štěpánková, 2004)

Autorka postupně porovnává jednotlivé segmenty a jejich vývoj v průběhu let (gramáž/dekorace/sazba/typografie...). Na základě výsledků kontingenčních tabulek a teoretického rámce vyvozuje závěry a následně z databáze selektuje 150 kusů dokumentů. Každý dokument je pak reprezentativním příkladem roku svého vzniku. Tuto kolekci autorka sestavuje do 154 stránkového katalogu. Cílem této kolekce je poskytnout čtenářům pohled na dokumenty, se kterými by se normálně nesetkali, seznámit je s historickými přístupy k těmto dokumentům a celkově přiblížit vývoj grafického zpracování smutečních oznámení na území České republiky v průběhu 150 let.

4.1.3 Etapa 3 – Výzkum struktury dokumentů

Třetí fáze výzkumu se zaměřuje na separovaných 150 dokumentů, na kterých autorka detailně zkoumá již zmíněná kritéria použita pro separaci: charakter nosného média a jeho struktura, ztvárnění rámu, textový rozsah, zdobení (v případě jeho přítomnosti), přítomnost náboženského motivu, typ sazby a užívání typografických klasifikačních skupin v nápisech a sazbě. Kontinuálně se autorka věnuje také sémiotice a (křesťanské) ikonografii. Vyzdvihuje nejčastěji užívané motivy a definuje jejich význam. Tato etapa je v rámci výzkumu důležitým prvkem, který autorce pomáhá porozumět obsahu zkoumaných dokumentů.

V rámci analýzy nosného média autorka zkoumá použitý papír, jeho gramáž a případné další grafické techniky, jako je například slepotisk. U rámu dokumentů sleduje autorka jejich charakter a zdobnost. Rám je významným prvkem těchto dokumentů a autorka sleduje, jak se jeho provedení, šíře a zdobnost mění v průběhu času. Textovému rozsahu věnuje autorka pozornost na základě dojmu pestrosti, kterou na dokumentech na začátku výzkumu objevuje.

Při zkoumání zdobných prvků autorka analyzuje motivy a symboliku. Díky výzkumu autorka identifikuje nejčastěji používané motivy a jejich symboliku, které dále slouží jako inspirace pro praktickou část práce. Zkoumání náboženských motivů a jejich vizuální proměny je zajímavým předmětem sociologického zkoumání, které umožňuje pozorovat změny v používání náboženských motivů v dokumentech posledního rozloučení.

Sazbu a typografii autorka rozděluje, jelikož se jedná o dvě samostatné disciplíny a každá zasluhuje vlastní analýzu. Předmětem zkoumání je zarovnání a manipulace s textem v prostoru. V rámci výzkumu typografie se autorka zaměřuje na její tvary, strukturu a charakter. Typografii určuje na základě klasifikačních skupin Československé klasifikace písem Jana Solpéry. Skupiny jsou určeny

podle různých kritérií, jako jsou osy stínů, šířka tahů, výskyt serifů, klínových ná-
běhů a dalších konstrukčních prvků písma. Z typografie použité na smutečních
oznámeních autorka zkoumá, které skupiny byly nejčastěji používány v průběhu
150 let pro sazbu a nápisy.

4.1.3.1 Ikonografie

Ikonografie je disciplína, která se zabývá studiem a interpretací ikonických sym-
bolů a obrazových reprezentací ve výtvarném umění, kultuře a náboženství. Slovo
„ikonografie“ pochází z řeckého „eikón“ (obraz) a „gráphein“ (psát). Jejím cílem
je identifikovat, klasifikovat a interpretovat ikonografické prvky, jako jsou postavy,
scény, symboly, atributy a gesta ve výtvarných dílech. Studium ikonografie umož-
ňuje hlubší porozumění významu a kontextu uměleckých děl, ať už se jedná o ná-
boženská díla, historické fresky, malby, sochy nebo iluminované rukopisy.

Ikonografie je často používána při zkoumání náboženských ikon a obrazů, kde
jednotlivé prvky mají symbolický význam a odkazují na biblické příběhy, svaté
osobnosti nebo teologické koncepty. Například koruna s trny a křížem je ikono-
grafickým atributem Ježíše Krista, zatímco holubice je ikonografickým symbolem
Ducha svatého.

Kromě náboženského umění se ikonografie využívá i při studiu ikonografických
prvků ve světském umění, jako jsou emblemata, heraldika nebo alegorická zob-
razení. Tato disciplína je také důležitá při interpretaci historických obrazových
záznamů, jako jsou fresky, malby na keramice, hieroglyfy a další. Celkově lze říci,
že ikonografie se zaměřuje na výzkum a analýzu obrazových symbolů a jejich vý-
znamu ve výtvarném umění, kultuře a náboženství. (Rywiková, 2006)

Smuteční oznámení často obsahují různé obrazové prvky a symboly, které mají
specifický význam a slouží k vyjádření smutku a vzpomínce na zesnulou osobu.
V analýze smutečních oznámení může ikonografie pomoci autorce následujícími
způsoby:

1. *Symbolika*: Smuteční oznámení často zahrnují různé symboly, jako
jsou květiny, andělé, kříže, svíčky nebo holubi. Ikonografie umožňuje
rozpoznat a interpretovat tyto symboly a porozumět jejich významu
v rámci tradičního smutečního kontextu.
2. *Atributy*: Některé smuteční oznámení mohou obsahovat atributy,
které odkazují na konkrétní vlastnosti nebo zájmy zemřelé osoby.
Ikonografie pomáhá identifikovat a interpretovat tyto atributy, což

může přispět k lepšímu pochopení osobnosti zemřelého a jeho vztahu k okolnímu světu.

3. *Kompozice a styl:* Ikonografie se zabývá i uspořádáním obrazových prvků, kompozicí a stylem jejich vyobrazení. Smuteční oznámení mohou mít specifickou estetiku a kompozici, které mohou odrážet kulturní a náboženské tradice. Studium ikonografie může odhalit tato stylistická rozhodnutí a přispět k širšímu porozumění designu a významu oznámení.
4. *Historický kontext:* Ikonografie také zahrnuje studium historického kontextu a vývoje obrazových symbolů. Analyzování smutečních oznámení z různých historických období může poskytnout informace o proměnách ve vnímání smrti, smutku a truchlení v různých společnostech a kulturách.

Studium ikonografie ve vztahu k smutečním oznámením tak může poskytnout hlubší vhled do způsobu, jakým jsou vyjadřovány a interpretovány emoce, tradice a kulturní hodnoty spojené se smrtí a pohřebními obřady.

4.1.3.2 Sémiotika

Sémiotika je vědní disciplína, která se zabývá studiem znaků, symbolů, jazyka a jejich významů. Jde o obor, který se snaží porozumět procesům, prostřednictvím kterých se informace přenášejí, interpretují a komunikují. (Černý, 2004)

Hlavním objektem studia sémiotiky je znak. Znak je něco, co představuje nebo odkazuje na něco jiného a má význam pro ty, kteří jej vnímají. Sémiotika se zajímá o to, jak jsou znaky vytvářeny, jakým způsobem jsou interpretovány a jakým způsobem se používají v různých kontextech a kulturách.

Sémiotika se zaměřuje na strukturu znaku, která se skládá ze dvou hlavních složek:

1. *Výraz (znak samotný):* Je to fyzická nebo percepční podoba znaku, jako slovo, zvuk, obraz, gesto nebo jakákoli jiná smyslová reprezentace.
2. *Obsah (význam):* Je to to, co znak reprezentuje nebo odkazuje. Obsah je vytvořen prostřednictvím kulturních dohod, konvencí a interpretací.

Sémiotika se dále dělí na několik podoborů, včetně lingvistické sémiotiky, která se zabývá jazykovými znaky a jejich strukturou, a obecné sémiotiky, která se snaží aplikovat sémiotické principy na širší spektrum znaků a komunikačních procesů včetně obrazů, zvuků, gest, reklamy, filmu, literatury a dalších oblastí. Sémiotika má široké uplatnění ve vědeckém výzkumu, humanitních oborech, marketingu,

komunikaci, reklamě, designu, literatuře a dalších disciplínách, které se zabývají analýzou, interpretací a porozuměním komunikačním procesům a znakovým systémům. Pro studium smutečního oznámení může být sémiotika přínosná tím, že poskytuje nástroje pro analýzu a porozumění komunikačním aspektům těchto oznámení. (Černý, 2004)

Následující body vysvětlují, jak sémiotika může přispět k studiu smutečních oznámení:

1. *Znaky a symboly*: Smuteční oznámení často obsahují různé znaky a symboly, jako jsou černá barva, květiny, kříže, andělé, svíčky, symboly náboženství apod. Sémiotika umožňuje identifikovat tyto znaky a symboly a zkoumat jejich význam a použití v kontextu smutku a pohřebních tradic.
2. *Jazyk*: Sémiotika se také zajímá o jazyk jako systém znaků a symbolů. Smuteční oznámení obsahují textovou informaci, která může být analyzována z hlediska lexikálního významu, gramatické struktury a stylistických prvků. Sémiotika umožňuje porozumět, jakým způsobem je jazyk používán pro vyjádření smutku, úcty a vzpomínky na zemřelou osobu.
3. *Kompozice a vizuální prvky*: Sémiotika se zabývá také kompozicí a vizuálními prvky obrazových sdělení. Studium smutečních oznámení z hlediska kompozice, typografie, barev, fotografií a grafických prvků může poskytnout vhled do designových rozhodnutí a způsobu, jakým jsou emoce a významy vyjádřeny vizuálně.
4. *Kontext a kultura*: Sémiotika bere v úvahu také kontext a kulturní konvence, které ovlivňují interpretaci znaků a symbolů. Smuteční oznámení jsou ovlivněna kulturními tradicemi, náboženskými přesvědčeními a společenskými normami. Sémiotika umožňuje studovat tyto kulturní aspekty a porozumět jejich vlivu na významy a formu smutečních oznámení.

Použití sémiotiky ve studiu smutečních oznámení může poskytnout hlubší porozumění jejich komunikačním procesům, kódům a významům. Sémiotika umožňuje rozložit složité obrazové a jazykové prvky na jejich základní komponenty a analyzovat, jak tyto prvky spolupracují a přispívají k celkovému významu smutečního oznámení. Tím umožňuje hlouběji porozumět způsobu, jakým jsou vyjadřovány emoce, vzpomínky a smutek, a jakým způsobem jsou oznámení vnímána a interpretována v rámci dané kultury a společnosti. (Chandler, 2007)

Zatímco ikonografie se soustředí na specifické ikonické prvky a jejich význam v rámci konkrétního oboru, sémiotika se zabývá širším zkoumáním komunikačních procesů a významů znaků a symbolů napříč různými obory. Ikonografie je vnímána jako podobor sémiotiky, který se specializuje na ikonické prvky. (Černý, 2004)

4.1.3.3 Zdobné prvky smutečních oznámení

Následující motivy byly autorkou vyzozorovány jako nejčastěji zobrazované ve zkoumaném vzorku:

1. *Latinský kříž, prostý:* Latinský kříž, také známý jako kříž svatého Ondřeje, je jeden z nejznámějších typů kříže v křesťanské symbolice. Má podobu jednoduchého kříže, přičemž vertikální rameno je delší než horizontální. Tvar kříže připomíná písmeno „T“ (často nazýváno také křížem Tau), které je spojováno s křížením, na němž byl ukřižován apoštol Ondřej. Latinský kříž má kořeny v raném křesťanství a stal se významným symbolem katolické církve. Je symbolem Kristova utrpení, smrti a vzkříšení, a také symbolem naděje a spásy pro věřící. Tento typ kříže se běžně používá jako ozdoba kostelů, hřbitovů, náhrobků a dalších křesťanských artefaktů.
2. *Vrbová větev:* Vrba má ve spojení s funerální tematikou několik významů a symboliky v různých kulturách a tradicích.
 - 2.A. *Smutek a ztráta:* Vrba je často spojována se smutkem, zármutkem a ztrátou. Je to do značné míry kvůli jejím visícím větvím, které mohou evokovat obraz smutku a snižené nálady.
 - 2.B. *Reinkarnace a obnovení:* V některých kulturách je vrba spojována s obnovením a znovuzrozením. Její schopnost rychle obrážet, kořenit a vyrůstat znovu po řezu nebo výřezu ji dělá symbolem nového života nebo reinkarnace.
 - 2.C. *Spiritualita a duchovní síla:* Vrba je také spojována s duchovním světem a mystikou. Její dlouhé a kaskádovité větve jsou často vnímány jako symbolické cesty k duchovnímu probuzení nebo kontaktu s nadpřirozenem.
 - 2.D. *Ochrana a pohřební rituály:* V některých kulturách byly vrby používány při pohřebních rituálech nebo jako součást pohřebních věnců a kytic. Byly vnímány jako ochranné symboly, které mají pomáhat duši zemřelého v cestě do posmrtného života.
3. *Latinský kříž zdobený vrbovou větví:* Kombinace těchto dvou motivů může vyjadřovat naději a víru v Kristovo vzkříšení a zároveň vyjadřovat soucit a podporu pro ty, kteří procházejí obdobím smutku a zármutku.

4. *Růže*: Motiv růže v sobě nese několik významů na základě jejího ztvárnění a barevnosti.
 - 4.A *Láska a cit*: Růže je často vnímána jako symbol lásky a citu. Ve funerálním kontextu může symbolizovat lásku a oddanost k zesnulému. Může vyjadřovat náklonnost, sentimentální vzpomínky a vazby, které přetrvávají i po smrti.
 - 4.B *Památka a úcta*: Růže se také používá jako symbol památky a úcty k zesnulému. Kladení růží na hrob nebo pietní místo může vyjadřovat respekt, uznání a vzpomínku na ztracenou osobu.
 - 4.C *Křehkost a pomíjivost*: Růže je květina s krátkou životností a vybledne po určitém čase. Ve funerálním kontextu může symbolizovat křehkost života, letitost a pomíjivost lidské existence. Může připomínat přítomnost smrti a upozorňovat na hodnotu a důležitost každého okamžiku.
 - 4.D *Vzkříšení a nový začátek*: Růže také může představovat vzkříšení a nový začátek. Je symbolem naděje a obnovy. Ve funerálním kontextu může vyjadřovat víru v život po smrti a odkazovat na možnost nového začátku nebo posmrtného života.
5. *Latinský kříž s růží*: Motiv latinského kříže s růží má bohatou symboliku spojenou s křesťanskou tradicí a mystikou.
 - 5.A *Kristova láska*: Růže je často vnímána jako symbol lásky. V kombinaci s latinským křížem může symbolizovat Kristovu lásku k lidstvu. Růže představuje Kristovu oběť a utrpení na kříži, které bylo vykonáno z lásky ke všem lidem.
 - 5.B *Trnová koruna*: Růže obsahuje také trny, které byly použity k vytvoření Kristovy trnové koruny. Symbolika růže spojená s latinským křížem může také naznačovat Kristovo utrpení a obětavost.
 - 5.C *Máří Magdaléna*: V křesťanské tradici je růže často spojována s Marií Magdalenou, která je nazývána „ráže“ nebo „apoštolkou apoštolů“. Růže na latinském kříži může tedy odkazovat na její důležitou roli v Ježíšově životě a ukřižování.
 - 5.D *Krása a spiritualita*: Růže je také vnímána jako květina s velkou krásou a vůní. V kombinaci s latinským křížem může symbolizovat spojení mezi duchovním a hmotným, mezi nebesy a zemí. Růže představuje krásu a spiritualitu, které jsou vyvýšeny skrze Krista a jeho oběť.
6. *Kalich na knize*: Kalich na knize je často vnímán jako symbol s vícevrstevnou symbolikou, nejčastěji spjatou s katolickou eucharistií.
 - 6.A *Duchovní symbolika*: Kalich je často spojován s náboženskými

obřady, zejména s eucharistií v křesťanství. Kalich obsahující víno představuje tělo Kristovo a stojí za duchovními hodnotami, vírou a posvátností.

- 6.B *Symbol poznání a moudrosti:* Kalich na knize může symbolizovat poznání, vzdělání a moudrost. Knihy jsou často zdrojem vědění a intelektuálního růstu. Kalich může představovat touhu po poznání a hledání pravdy.
- 6.C *Symbol spojení s božským:* Kalich na knize může zobrazovat spojení mezi lidským a božským. Knihy, které jsou představovány kalichem, mohou obsahovat duchovní učení, posvátné texty nebo způsob, jak komunikovat s božstvem.
- 6.D *Symbol ochrany a posvátnosti:* Kalich na knize může vyjadřovat ochranu a posvátnost informací a vědění obsažených v knihách. Kalich může chránit tajemství, tajné učení nebo základy duchovních pravd.

Význam kalichu na knize se může lišit v závislosti na kontextu, kultuře a konkrétním výkladu. Interpretace může být ovlivněna náboženskými, kulturními a osobními přesvědčeními.

- 7. *Lilie:* Lilie je květina s bohatou symbolikou, která se často spojuje s funerální tematikou.
 - 7.A *Očista a nevinnost:* Lilie je často vnímána jako symbol očisty a nevinnosti. Je spojována s čistotou a neposkvrněností, což může odkazovat na přechod duše z pozemského světa do duchovního stavu a symbolizovat naději na věčný život.
 - 7.B *Vzkříšení a nový začátek:* Lilie je také spojována s vzkříšením a novým začátkem. Je symbolem obnovení a proměny. Ve funerálním kontextu může vyjadřovat víru v posmrtný život a odkazovat na naději na nový začátek po smrti.
 - 7.C *Žal a ztráta:* Lilie také může symbolizovat žal a ztrátu. Je květinou, která se často používá při pohřebních obřadech a vyjadřuje smutek nad ztrátou. Je symbolem truchlení a soucitu.
 - 7.D *Krása a elegance:* Lilie je považována za květinu s krásou a elegancí. Je symbolem rafinovanosti a důstojnosti. Použití lilie ve funerálním kontextu může vyjadřovat úctu a vznešenost k zesnulému.
- 8. *Holubice:* Holubice má ve funerální tematice několik významů a symbolických konotací.
 - 8.A *Duch a duše:* Holubice je tradičně vnímána jako symbol ducha a duše. Je spojována s přechodem duše z pozemského světa do duchovního stavu. Ve funerálním kontextu může představovat duši zesnulého, která opouští tělesnou podobu a vznáší se nad ním.

- 8.B *Mír a odpuštění*: Holubice je také symbolem míru a odpuštění. Je spojována s ukončením konfliktů a obnovou harmonie. Ve funerálním kontextu může vyjadřovat přání míru pro zesnulého a povzbuzovat k odpuštění a smíření mezi pozůstalými.
- 8.C *Oznámení o smrti*: Holubice je historicky používána k přenášení zpráv. Ve funerálním kontextu může symbolizovat oznámení o smrti a šíření zprávy mezi lidmi. Může vyjadřovat poselství o odchodu zesnulého a informovat o jeho pohřbu.
- 8.D *Spojení s nebesy*: Holubice je také spojována s nebesy a božskou přítomností. Je symbolem duchovního spojení a naděje na věčný život. Ve funerálním kontextu může odkazovat na duchovní cestu zesnulého do nebeských sfér. (Rywiková, 2006)

Obr. 22.: Ukázka zmíněných motivů

Vývoj náboženství v České republice představuje komplexní a rozmanitý proces. Po období komunistického režimu v letech 1948 až 1989, který se vyznačoval silně ateistickým charakterem a potlačováním náboženských projevů, došlo k významným změnám. Tento vývoj se rovněž projevil ve smutečních oznámeních, kde autorka v rámci svého výzkumu zaznamenala úpadek užívání náboženských motivů, zejména ve 50. letech 20. století, avšak s nejvýraznějším poklesem v období 80. let. Po pádu komunistického režimu získali občané České republiky svobodu vyznání a náboženského projevu, což umožnilo návrat a rozvoj různých náboženských společenství a hnutí v zemi. Tradiční církve, jako je římskokatolická církev, česko-bratrská evangelická církev a česká pravoslavná církev, začaly po obnovení náboženské svobody opět nabývat na významu. Nicméně, jejich vliv zůstává relativně

malý ve srovnání s obdobím před komunistickou érou. Česká republika se řadí mezi jednu z nejvíce sekularizovaných zemí na světě. V průběhu posledních desetiletí se mnoho obyvatel odvrátilo od tradičních náboženských institucí a přestalo se identifikovat jako věřící. Výrazně se zvýšil počet osob, které se označují jako agnostici, ateisté nebo nenábožensky orientovaní. (*Kunštát, 2019*)

Na smutečních oznámeních je ve zkoumaném vzorku výzkumu pozorovatelný pokles náboženských motivů, které jsou často nahrazovány florálními motivy. V posledních letech je také patrný nárůst počtu migrantů a uprchlíků přicházejících do České republiky ze zemí s odlišnými náboženskými tradicemi. Tato migrace přináší nové náboženské perspektivy a rozmanitost do českého náboženského prostředí. Tato etapa je v rámci výzkumu důležitým prvkem, který autorce pomáhá porozumět obsahu zkoumaných dokumentů.

Zmíněných 150 separovaných dokumentů autorka následně prezentuje v katalogu „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“ jež je prvním praktickým výstupem disertační práce.

4.1.4 Etapa 4 – Definování faktorů a etap vývoje smutečního oznámení

Na základě poznatků z teoretického rámce a výsledků kontingenčních tabulek autorka ve čtvrté etapě rozděluje 150 let historie do několika etap, ve kterých bylo výrazně ovlivněno vizuální zpracování smutečních oznámení. Při zkoumání každé etapy jsou brány v úvahu kulturní, náboženské, technologické a typografické aspekty.

4.1.5 Etapa 5 – Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření je výzkumná metoda, která se používá k získání dat a informací od respondentů na základě jejich odpovědí na sadu otázek. Tato metoda se často používá při sběru kvantitativních dat, která lze statisticky zpracovat a analyzovat.

Dotazníkové šetření začíná vytvořením dotazníku, který obsahuje otázky, jež mají za cíl získat specifické informace od respondentů. Dotazník může obsahovat různé typy otázek, jako jsou uzavřené otázky (například výběr z možností), otevřené otázky (respondenti píšou své odpovědi) nebo škálovací otázky (respondenti vybírají odpověď na základě určité škály). Po vytvoření dotazníku se provádí sběr dat. To může být provedeno prostřednictvím různých kanálů, jako jsou osobní rozhovory, telefonické hovory, poštovní zaslání dotazníků, e-mailové dotazníky nebo on-line platformy pro sběr dat. Po dokončení sběru dat se provádí analýza a interpreta-

ce získaných odpovědí. To zahrnuje vyhodnocování kvantitativních dat pomocí statistických metod, jako je rozptyl, průměr, korelace nebo regrese. Interpretace odpovědí může poskytnout vhledy do názorů, postojů, chování nebo demografických charakteristik respondentů. (*Ochrana, 2021*)

Při použití dotazníkového šetření je důležité dbát na správný výběr vzorku respondentů, jasnou formulaci otázek, minimalizaci zkreslení odpovědí a ochranu soukromí a důvěrnosti respondentů. Dotazníkové šetření je užitečnou výzkumnou metodou pro sběr dat od velkého počtu respondentů a může být využito ve vědeckém výzkumu, marketingovém průzkumu, sociologii, psychologii, veřejném mínění a dalších oblastech. (*Babbie, 2013*)

Dotazníkové šetření je určeno pro praktickou část, sloužící jako inspirace pro pochopení požadavků současné společnosti. Dotazník je sestaven následovně: Otázky zaměřené na to, zda se respondenti setkali s dokumenty starší datace, jak respondent vnímá smuteční oznámení (asociace vizuální, ale také v rámci procesu posledního rozloučení), kde se s těmito dokumenty setkávají, zda někdy museli dokumenty a jejich realizaci řešit a kde by případně produkci řešili, co by podle respondentů smuteční oznámení mělo a nemělo obsahovat a kolik by byli ochotni do dokumentu investovat. Součástí dotazníkového šetření je také série dvojic obrázků, kde respondenti vybírají podle sympatií a zjednodušená vývojová škála, ke které se vyjadřují.

4.1.6 Etapa 6 – Tvorba autorských řešení smutečního oznámení na základě výzkumu, realizace a distribuce

Šestá etapa představuje praktickou část této studie, ve které autorka se zabývá vlastním řešením zpracování smutečních oznámení. Praktická část vychází z poznatků teoretického rámce a výzkumu, na jejichž základě vytváří vlastní motivy, inspirované historickými motivy a koncepcí. Svým zpracováním se zaměřuje na řešení nízké kvality současné nabídky, která často obsahuje typografické chyby či kopie motivů, jež ztratily kvalitu a často i detaily. Na základě výzkumu autorka vybírá písma, která jsou vhodná pro sazbu a akcidenční písma. Při výběru písem se zohledňuje současný trh, avšak preferuje se nadčasový charakter, aby nebylo nutné je v nejbližších letech obměňovat.

Dalším krokem je realizace a distribuce šablon na trhu. Pro ověření předpokladu, že většina dokumentů je realizována prostřednictvím pohřebních služeb, které oslovují pozůstalí, autorka využívá dotazníkového šetření. Šablony jsou navrženy tak, aby byly uživatelsky přívětivé a zároveň minimalizovaly chyby v typografii

a sazbě během procesu tvoření zaměstnanci pohřebních služeb. Po dohodě s pohřebními službami autorka poskytuje balíček obsahující šablony, odkaz na písma k instalaci a jednoduchý (typografický/tiskový) manuál, který by měl minimalizovat výskyt typografických chyb v textu, s nimiž se autorka setkávala při průzkumu archivů.

Projekt a myšlenka distribuce nových šablon na trhu má perspektivní směr, kdy autorka plánuje dlouhodobou spolupráci, tvorbu dalších šablon a zařazení „prémiového“ obsahu do nabídky, včetně papíru s hlubotiskovou aplikací. Pro autorku je důležité, aby na začátku tohoto procesu nebyla příliš ambiciózní, aby nezaskočila pohřební služby, které jsou v současnosti otevřené její nabídce. Dotazníkové šetření naznačuje, že respondenti se rozdělují do dvou skupin, z nichž jedna (většinová, čítající 24,8 %) je ochotna investovat do jednoho výtisku smutečního oznámení 30 Kč a více, zatímco druhá skupina se průměrně omezuje na 17 Kč (10–15 Kč/kus 20,4 %, 15–20 Kč/kus 17,8 %).

Autorka apeluje na skutečnost, že ke grafickému zpracování šablon přistupuje komerčně, za cílem oslovení široké veřejnosti, která je předmětem zkoumání cílových dokumentů ve výzkumné části. Taktéž je třeba zohlednit technickou část tvorby šablon, kdy je autorka omezena programem pro realizaci a dovedností následujících realizátorů předpřipravených šablon.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 ÚVOD

Praktická část studie se skládá ze dvou navazujících dílčích úkolů. V první části se autorka zaměřuje na obsah zkoumaných archivů a na základě výsledků kontingenčních tabulek z autorkou vytvořené databáze vytváří kolekci 150 smutečních oznámení, které reprezentují jednotlivé roky jejich vzniku. Tato kolekce je následně prezentována ve 154 stránkovém katalogu.

S využitím vytvořené databáze a výsledků kontingenčních tabulek autorka analyzuje zaznamenané dokumenty podle nejčastěji se opakujících prvků a vybírá reprezentativní vzorky. Při výběru se zohledňuje gramáž papíru, šířka rámu, použitá dekorace, náboženské motivy, rozsah textu a klasifikace typografických tříd pro nápisy a sazbu. Výchozí dokumenty pro zaznamenání dat pro tuto analýzu byla

poskytnuta Státním okresním archivem v Pardubicích, kde jsou zkoumány vzorky převážně z Pardubického kraje v časovém rozsahu 1872–1940. Dále byla poskytnuta data soukromým sběratelem panem Miroslavem Kelemanem z Chrasti u Chrudimi. Sběrka Miroslava Kelemana se na počátku jevila jako regionální vzorek, avšak dokumenty v této sbírce pochází z různých krajů České republiky. Proto nelze tvrdit, že ucelená kolekce 150 smutečních oznámení prezentuje pouze regionální vzorek. Cílem této sbírky je představit čtenářům dokumenty, se kterými by se obvykle nesetkali, seznámit je s historickými přístupy k těmto dokumentům a poskytnout celkový pohled na vývoj grafického zpracování smutečních oznámení v České republice během 150 let vycházející ze zkoumaného vzorku.

Obr. 23.: Ukázka objemu materiálu uděleného k dispozici

Druhá část praktické části studie se zaměřuje na současnost a budoucnost smutečních oznámení. Na základě studia archivů, teoretického rámce, vytvořené kolekce,

výsledků kontingenčních tabulek a dotazníkového šetření autorka vypracovává vlastní autorské šablony smutečních oznámení, které následně nabízí pohřebním službám v České republice. Cílem autorky je rozšířit a aktualizovat nabídku šablon smutečních oznámení dostupných v pohřebních službách. Na základě výsledků dotazníkového šetření, kde 52,6 % respondentů vyjádřilo zájem o tento zdroj dokumentů, a potvrzení ze studia archivů, kde převážná většina zkoumaných dokumentů uvádí pohřební službu, která je zpracovala, se autorka rozhodla pro distribuci prostřednictvím pohřebních služeb.

Nové šablony jsou přizpůsobeny technickým zkušenostem pohřebních služeb a jsou realizovány ve formátu doc., programu Windows Word. Pohřební služby následně obdrží šablony spolu s balíčkem písem a základním (typografickým/tiskovým) manuálem pro jejich použití. Zpětná vazba oslovených pohřebních služeb na nabídku je pozitivní a nový sortiment je vítán.

5.2 METODOLOGIE

Výzkum se skládal z šesti etap. *Etapa 1 – Sběr dat pro teoretický základ*, ve kterém autorka shromáždila textové a obrazové dokumenty (odborná literatura, strukturovaný a nestrukturovaný rozhovor, smuteční oznámení). Následovala *Etapa 2 – Průzkum a dokumentace archivů*, ve které autorka vytvořila databázi zkoumaného vzorku, kterou následně podmiňovala kontingenčním tabulkám. Na základě výsledků kontingenčních tabulek separovala 150 příkladů smutečních oznámení, každý prezentující daný rok vzniku, které následně prezentuje v katalogu „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“. Ve třetí etapě se autorka věnovala výzkumu struktury dokumentů. Zkoumána byla gramáž papíru, rám, pozadí, zdobné prvky smutečních oznámení a jejich symbolika, typografie, sazba a charakter nosného média. *Etapa 4 – Definování faktorů a etap vývoje smutečního oznámení* se věnovala rozdělení 150 let historie do čtyř etap, ve kterých bylo výrazně ovlivněno zpracování zkoumaných dokumentů. Podkladem této etapě byl teoretický rámec a vzniklá kolekce 150 kusů dokumentů.

Etapa 5 – Dotazníkové šetření byla do práce zařazena za cílem pochopení požadavků a vnímání smutečních oznámení současnou veřejností. Výsledky odpovědí 230 respondentů byly přínosné pro následující etapu. *Etapa 6 – Tvorba autorských řešení smutečního oznámení na základě výzkumu, realizace a distribuce* je završením disertační práce, ve které se odráží poznatky a výsledky nasbírané v průběhu

výzkumu. Autorka v této etapě nerealizovala pouze šablony, ale řešila také distribuční stránku procesu.

Sběr dat byl zahájen pro teoretickou část, která zahrnuje literární zdroje, a také pro praktickou část, která je zaměřena na obrazové materiály. Autorka provedla kvantitativní výzkum v archivu Miroslava Kelemana, kde jí bylo k dispozici uděleno 10 161 dokumentů. Na základě předem stanovených kritérií autorka zaevidovala do databáze 6 914 dokumentů. Poté doplnila tuto databázi vzorkem dokumentů ze Státního okresního archivu Pardubice, čímž se celkový počet zkoumaných dokumentů v databázi zvýšil na 7 023. V databázi autorka přiřadila hodnoty zkoumaným kategoriím jako je gramáž papíru, aplikace pozadí, šíře rámu, zdobení, typ zdobení, přítomnost náboženských motivů, rozsah textu, sazba, počet fontů, nápisové písmo a sazební písmo.

Databáze následně sloužila jako základní zdroj dat pro vytvoření kontingenčních tabulek. Tyto tabulky pak sloužily k získání dat pro vytvoření kompletní kolekce 150 příkladů smutečních oznámení, které jsou reprezentativní pro jednotlivé roky vzniku a prezentují 150 historie. Výsledky z kontingenčních tabulek, spolu s teoretickým základem, byly dále použity pro definování čtyř časových etap během zkoumaného období 150 let, které přinesly významné změny ve zpracování a přístupu k těmto dokumentům. Výsledky kontingenčních tabulek, spolu s databází a vytvořenou kolekcí 150 smutečních oznámení, byly doplněny dotazníkovým šetřením a sloužily jako podklad a inspirace pro tvorbu autorských šablon.

5.3 VÝSLEDKY

Praktická část je rozdělena na dva dílčí úkoly. V první části se autorka zaměřuje na obsah zkoumaných archivů a na základě výsledků kontingenčních tabulek vytváří kolekci 150 smutečních oznámení, která představují rok jejich vzniku prostřednictvím jejich vizuálního zpracování. Tuto kolekci autorka sestavuje do 156 stránkového katalogu. Cílem této kolekce je poskytnout čtenářům pohled na dokumenty, se kterými by se normálně nesetkali, seznámit je s historickými přístupy k těmto dokumentům a celkově přiblížit vývoj grafického zpracování smutečních oznámení na území České republiky v průběhu 150 let.

Druhá část praktického výzkumu je zaměřena na současnost a budoucnost smutečních oznámení. Vytvořená kolekce, výsledky kontingenčních tabulek a provedené dotazníkové šetření poskytují autorce podklady pro vytvoření vlastních

šablon smutečních oznámení, které jsou dále nabízeny pohřebním službám v České republice. Cílem autorky je rozšířit a aktualizovat nabídku dokumentů ve formě šablon dostupných v pohřebních službách. Na základě výsledků dotazníkového šetření, kde by si 52,6 % respondentů nechalo smuteční oznámení vystavit u pohřební služby, se autorka rozhodla využít cestu distribuce prostřednictvím pohřebních služeb. Tento přístup veřejnosti je potvrzen i výzkumem archivů, kde je u většiny zkoumaných dokumentů v patičce oznámení uvedena pohřební služba, která jejich realizaci zajišťovala. Distribuce nových šablon je přizpůsobena potřebám pohřebních služeb, a proto jsou nové šablony vytvořeny v programu Windows Word a jsou dodávány službám spolu s balíčkem písem a základním (typografickým/tiskovým) manuálem pro jejich používání.

Následující část je věnována výsledkům etap výzkumu.

5.3.1 Výsledky výzkumu archivů a definování etap

Prvním prezentovaným výsledkem jsou výsledky kontingenčních tabulek z databáze. Databáze a její výsledky autorce sloužily k separaci 150 reprezentativních kusů smutečních oznámení, každý prezentující rok svého vzniku. Soubor 150 příkladů byl následně zpracován do publikace, která prezentuje vývoj smutečních oznámení v České republice v časovém rozsahu 1872–2022 na základě zkoumaného vzorku.

Seznam materiálu, který byl autorce udělen k dispozici:

Archiv Miroslava Kelemana:

Praha (příspěvek Archivu národní galerie v Praze): 897 ks / 177 ks duplikátů

– 70.–90. léta 20. stol.

– umělci, sportovci, spisovatelé, herci, profesori / osobnosti

Answer krabice: 704 ks / 40 ks duplikátů

– 50. léta 20. stol. až 10. léta 21. stol.

hudebníci, zpěváci

zelená bedna: 2031 kusů / 64 duplikátů

– 40. léta 20. stol. až 10. léta 21. stol.

– široká veřejnost

široká hnědá: 2186 kusů / 44 duplikátů

– 90. léta 20. stol. až nultá léta 21. stol.

– široká veřejnost

široká černá asus: 2513 kusů / 802 kusů umělci/osobnosti / 97 duplikátů

– 60. léta 20. stol. až 20. léta 21. stol.

– široká veřejnost + osobnosti

vysoká bílá: 771 kusů / 23 duplikátů

– 50. léta 20. stol. až 10. léta 21. stol.

– široká veřejnost

taška volná: 489 kusů / 79 osobnosti / 21 duplikátů

– 90. léta 20. stol. až 20. léta 21. stol.

– široká veřejnost + osobnosti

košík taška: 57 kusů

– 50. léta 20. stol. až 20. léta 21. stol.

– široká veřejnost

duha taška: 413 kusů / 154 duplikátů

– osobnosti

celkové množství vzorku k dispozici: 10 161

celkové množství duplikátů: 620

celkové množství zaevidovaného vzorku: **6 914**

Státní okresní archiv Pardubice:

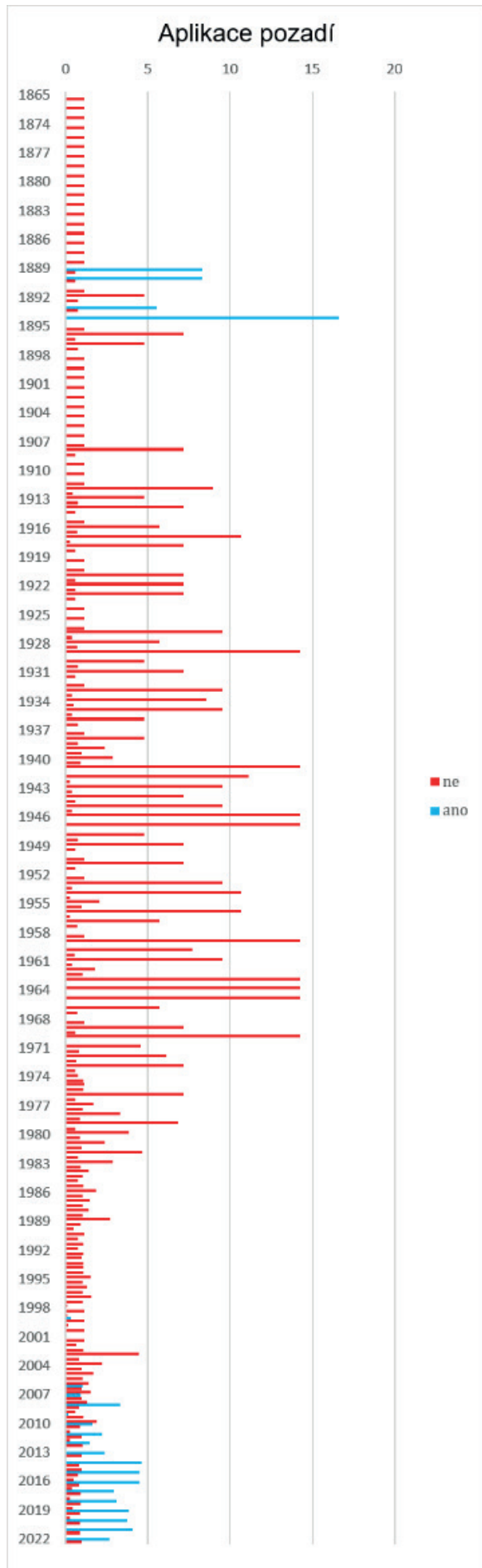
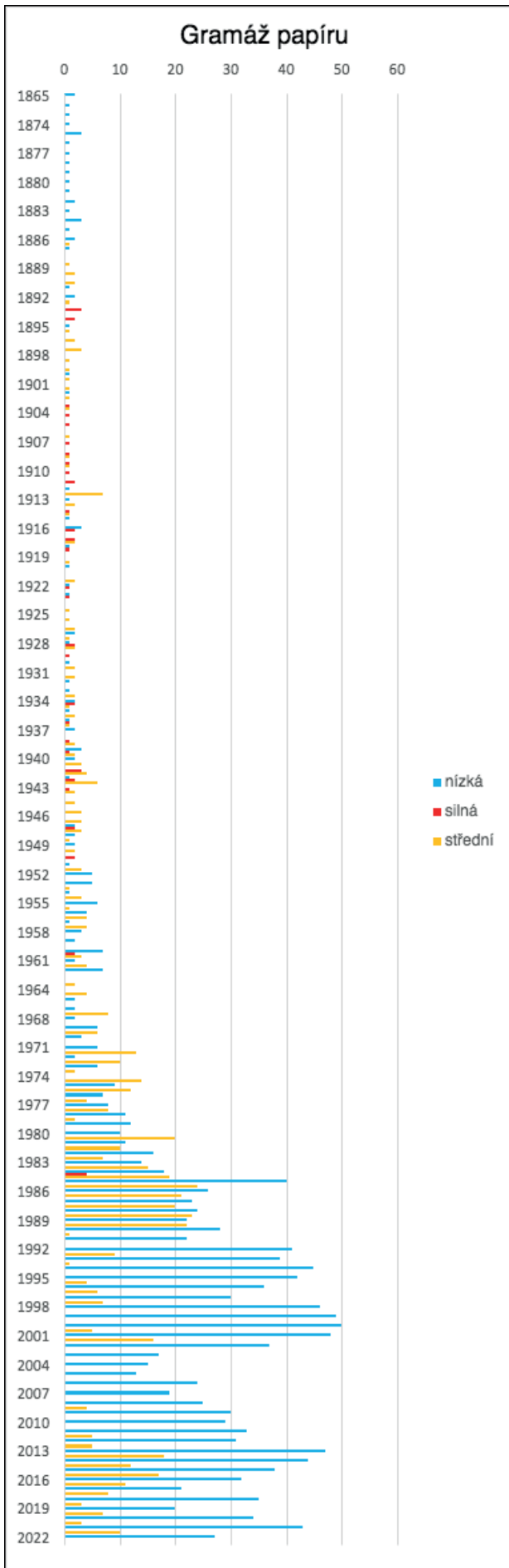
celkové množství vzorku k dispozici: 3 692 / 4 šanony

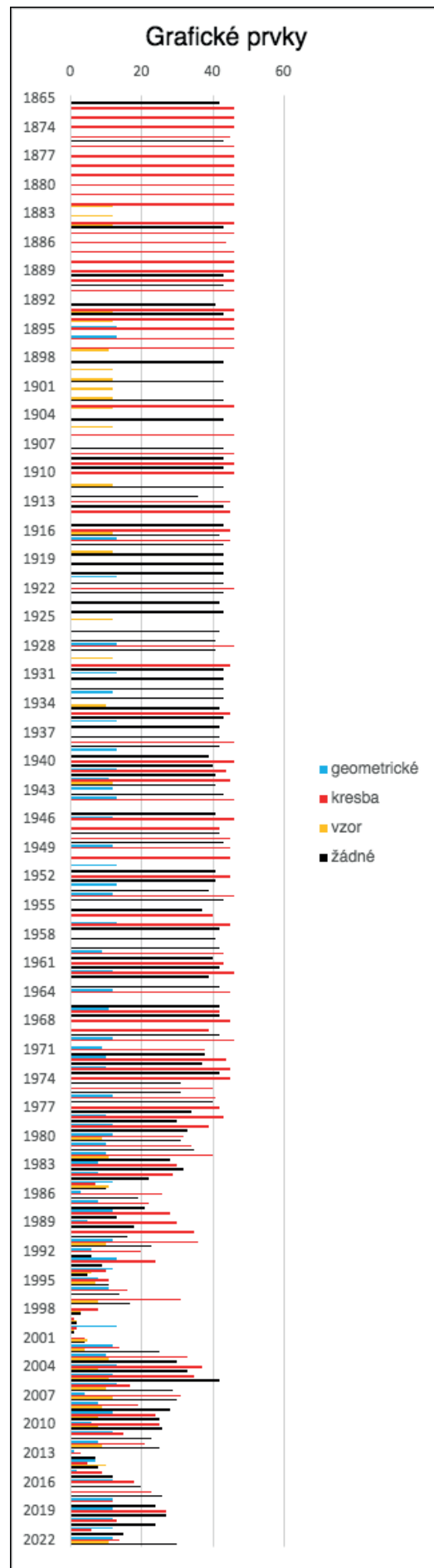
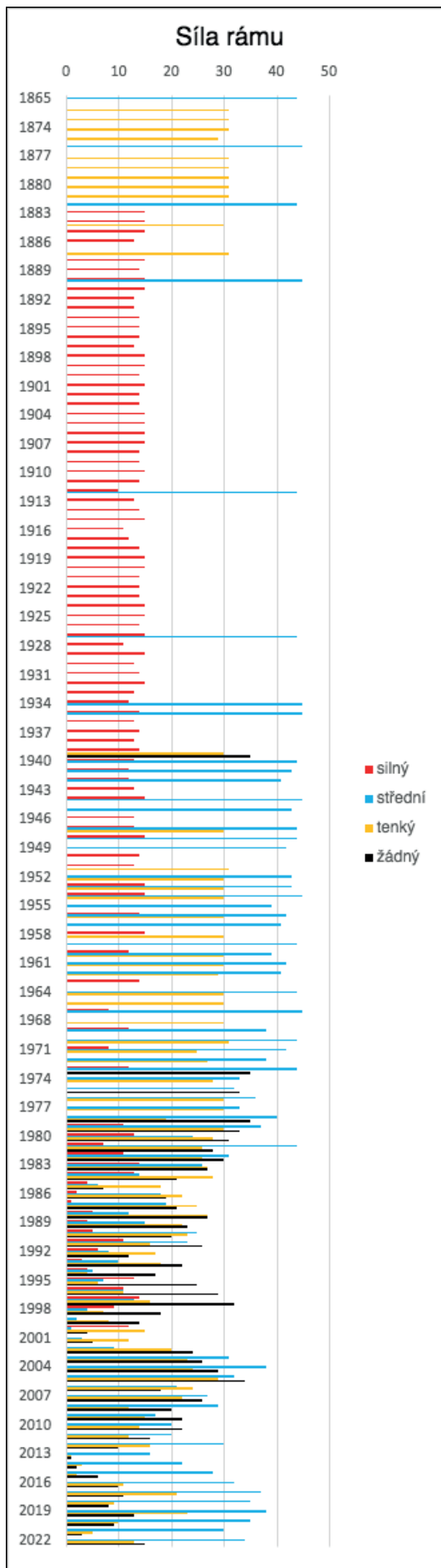
celkové množství duplikátů: -

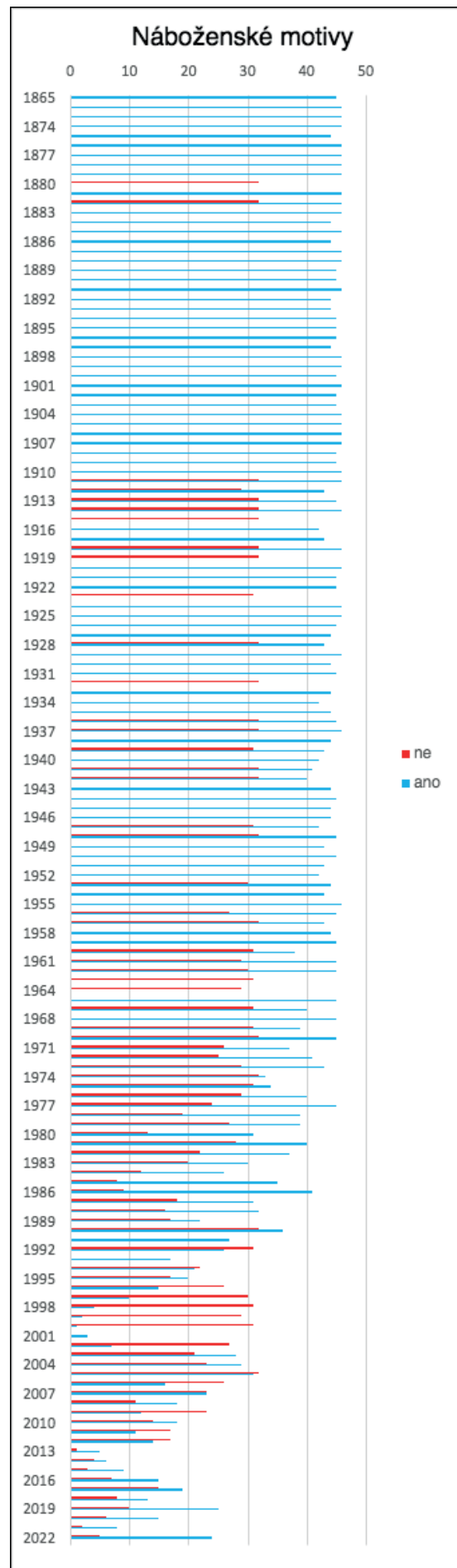
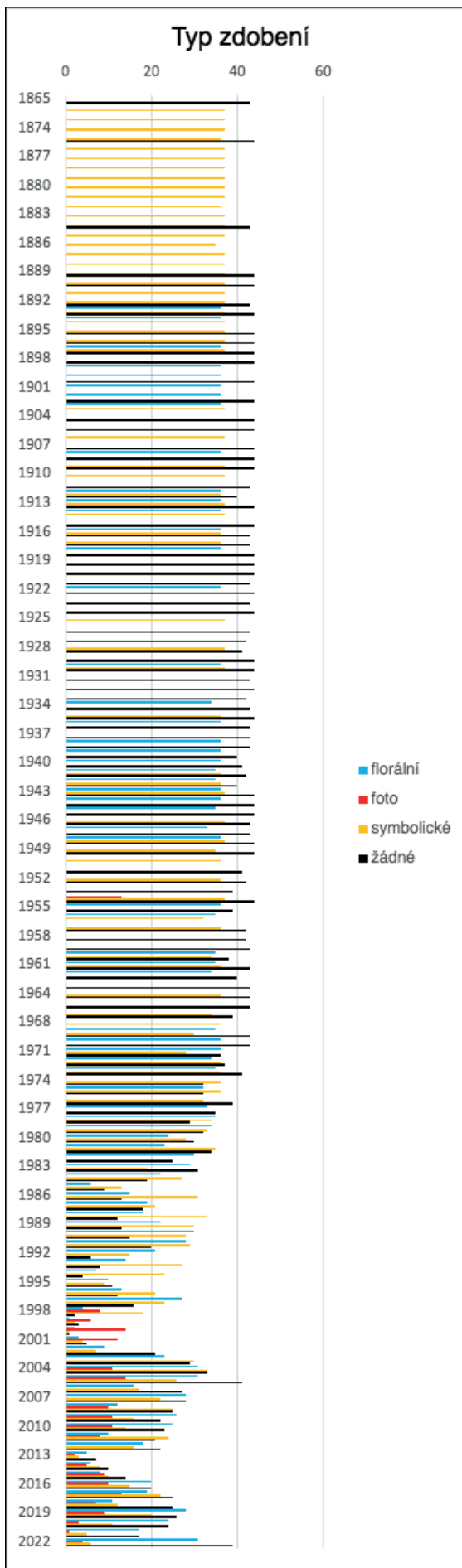
celkové množství zaevidovaného vzorku: **109**

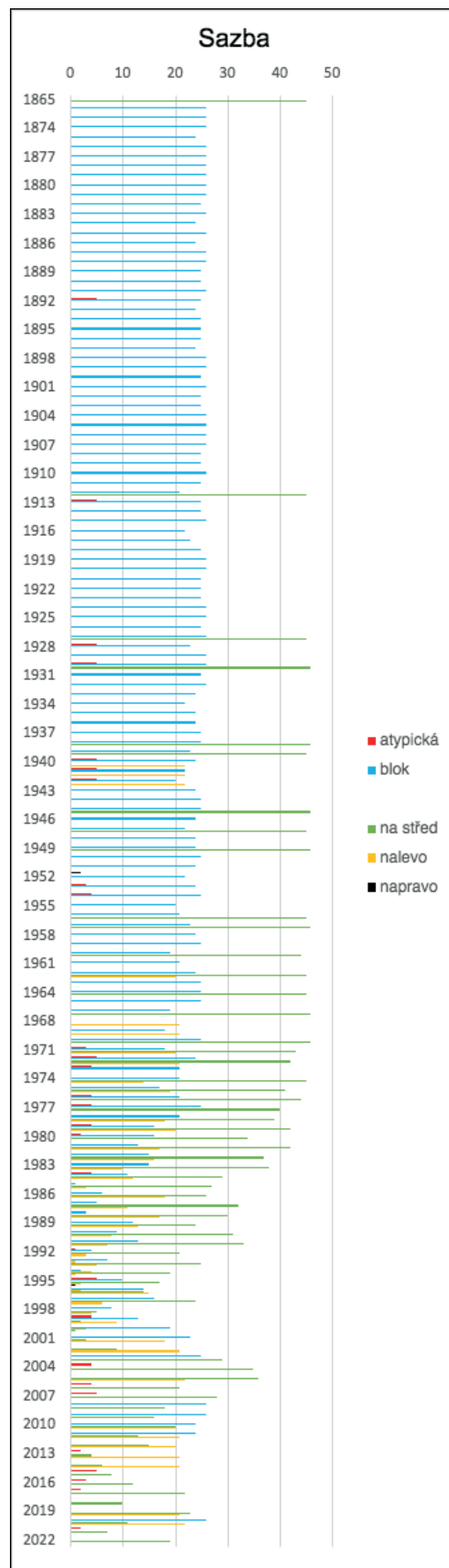
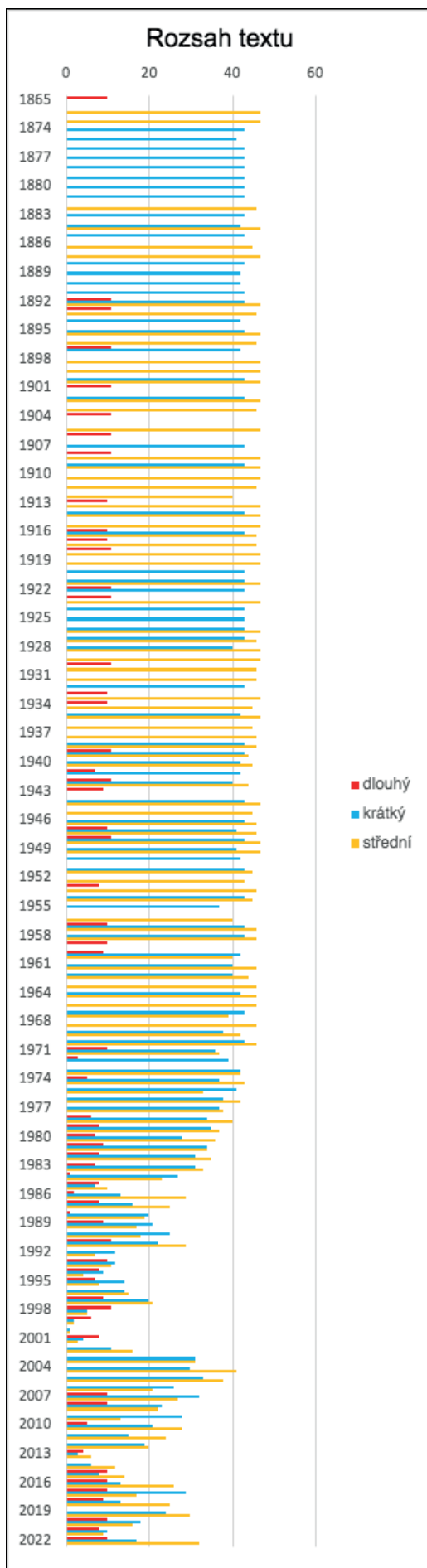
celkové množství zaevidovaného vzorku do databáze: 7023

Archiv Miroslava Kelemana obsahoval vzorky tiskáren napříč Českou republikou. Mezi zastoupenými tiskárnami/pohřebními službami byly například: Pohřební ústav Adolfa Nováka v Litomyšli – tisk Josef Dostál (1929), Tiskárna Josefa Moravce v Heřm. Městci (1942), Pohřební ústav hl. města Prahy (1941), Tiskárna Vydavatel. družstva Nové město na Moravě (1949), Pohřební služba KS Poděbrady – tisk Středočeské tiskárny (1976), Pohřební služba města Ostravy (1986), Pohřební služba Pieta Pardubice (1993), Pohřební ústav Josef Cemper a syn – Skuteč (2003), Pohřební služba Kolín (2013) a další. Proto lze usoudit, že se jedná o vzorek republikový, nikoli lokální či krajský.

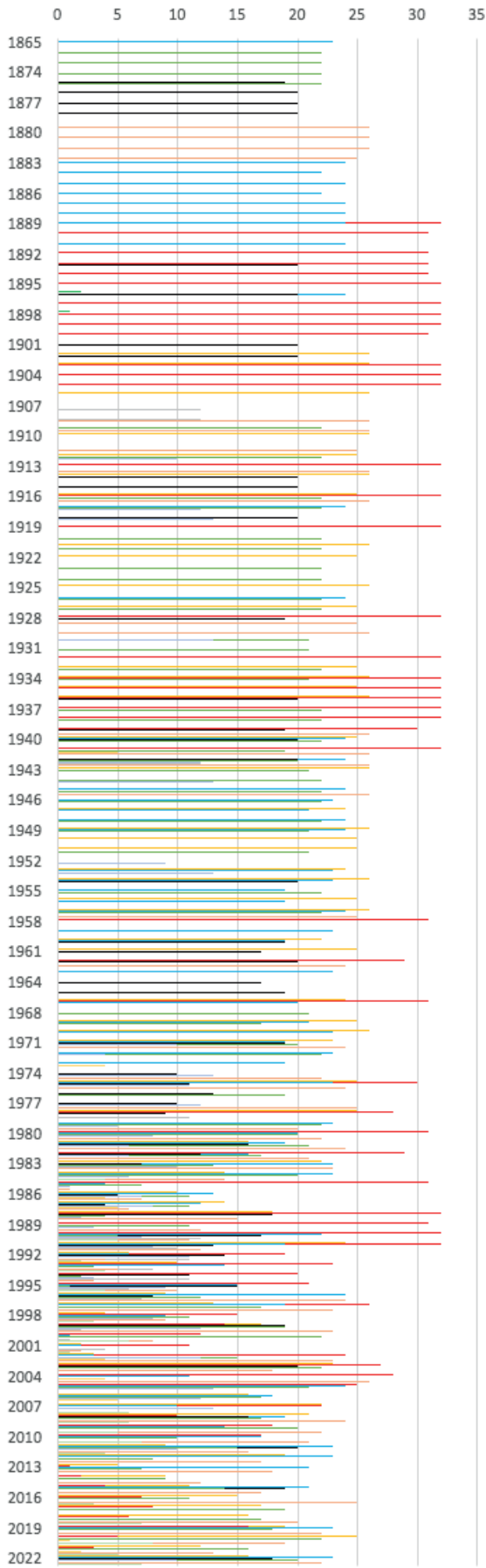

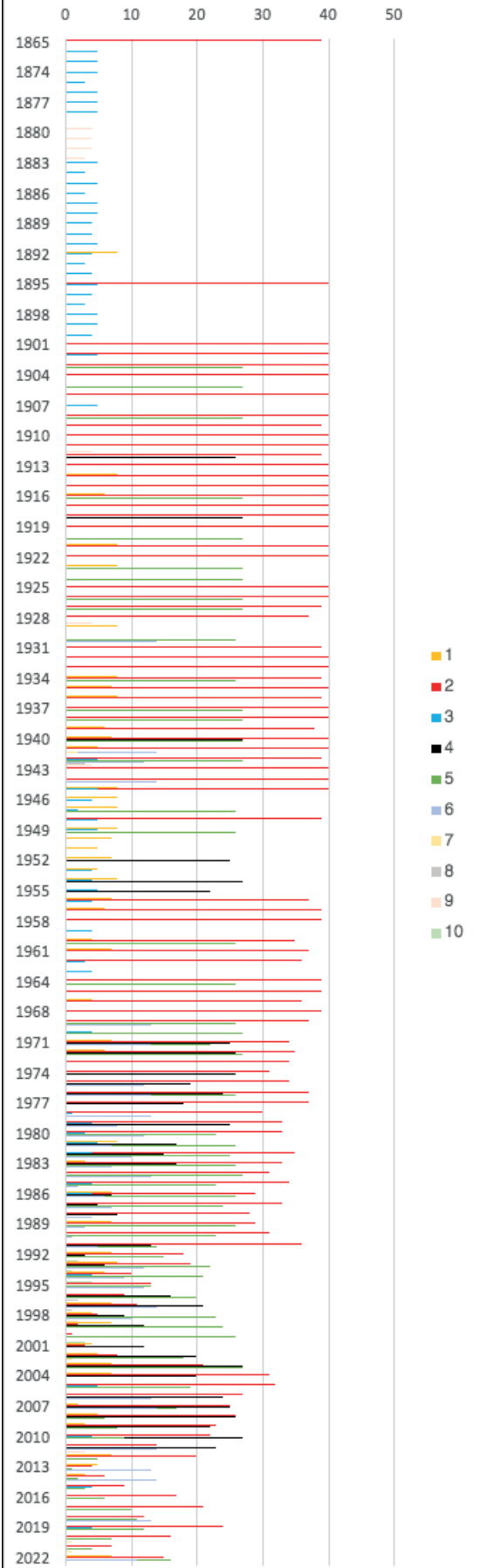

Akciční písmo

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

Sazební písmo

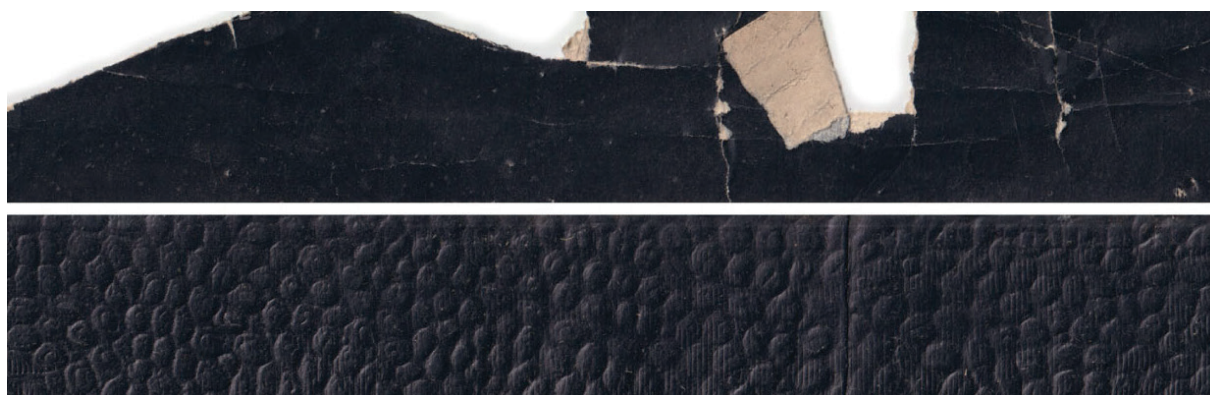

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

Graf 1: Gramáž papíru; Graf 2: Aplikace pozadí ve formátu; Graf 3: Síla rámu; Graf 4: Grafické prvky; Graf 5: Typ zdobení; Graf 6: Přítomnost náboženských motivů; Graf 7: Rozsah textu; Graf 8: Typ sazby; Graf 9: Akcidenční písmo (skupina); Graf 10: Sazební písmo (skupina)

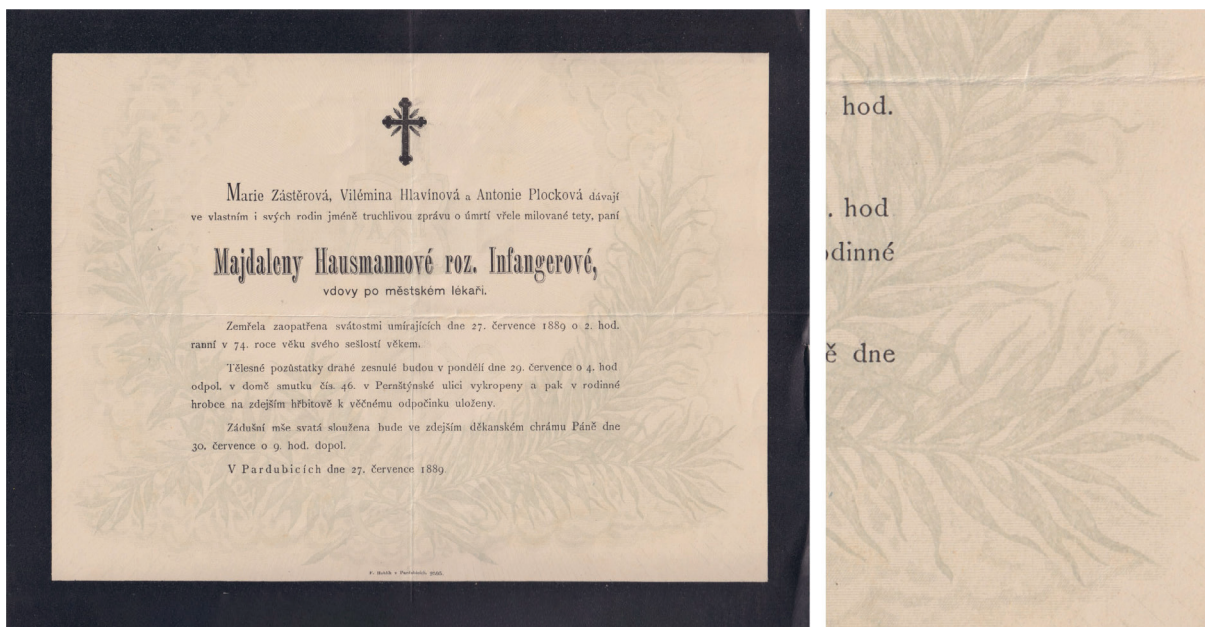
5.3.1.1 Vyhodnocení výsledků kontingenčních tabulek s přihlédnutím na historický a technologický kontext

V průběhu zkoumaných 150 let dochází k významným změnám gramáže papíru v souvislosti s technologickými možnostmi zpracování smutečních oznámení. Z dokumentů pocházejících z období 70. až 90. let 19. století se dochovaly exempláře s velmi nízkou gramáží, přibližně 60–70 g/m². V 90. letech 19. století dochází k postupnému zvyšování gramáže papíru v důsledku nových požadavků na zpracování smutečních oznámení. Objevují se hlubotiskové prvky a soutisky, což vyžaduje použití papíru s vyšší gramáží, který je schopný udržet svou strukturu a kvalitu během výrobního procesu. V první polovině 20. století dominují dokumenty s vyšší gramáží v rozmezí 200–250 g/m², často doplněné hlubotiskovými ilustracemi, které zdůrazňují nebo vykreslují černý rám na oznámeních. Ve druhé polovině 20. století dochází ke snížení gramáže, která se postupně ustaluje na současných nejčastějších 80 g/m² (kancelářský papír). Autorka zaznamenala nejvýraznější sjednocení gramáže v 90. letech, kdy se gramáž papíru přizpůsobuje rozmachu masové distribuce kancelářských tiskáren. V prvních letech 21. století jsou pozorovány pokusy o opětovné zvýšení gramáže, objevují se dokumenty s gramáží 150–180 g/m². Tyto dokumenty však neobsahují žádné hlubotiskové prvky, pouze aplikaci pozadí nebo speciální barevné nátěry (zlaté/stříbrné). Na základě analýzy kontingenčních tabulek a výsledků dotazníkového šetření, kde se 24,8 % respondentů (nejpočetnější odpověď z 230 respondentů) shodlo, že by byli ochotni investovat 30 Kč a více do jednoho výtisku, lze očekávat nárůst gramáže (související s finanční náročností) a také větší využití technologických prvků, jako jsou speciální barevné nátěry nebo hlubotiskové aplikace.

Obr. 24.: Horní pás ukazuje detail dokumentu z roku 1900 o gramáži cca 100 g/m², spodní pás je detailem rámu dokumentu z roku 1925 o gramáži cca 200 g/m²

Aplikace pozadí ve formátu smutečních oznámení byla zařazena do průzkumu za cílem probádat vývoj v posledních dvaceti letech. Během průzkumu autorka dospěla k závěru, že zdobené pozadí, ať už ve formě fotografií s kýčovitým charakterem nebo s ilustrací, bylo hojně využíváno na smutečních oznámeních zhruba od roku 2010. Nicméně rok 2010 není rokem vzniku tohoto typu aplikace. V rámci průzkumu Státního okresního archivu Pardubice autorka vypožorovala, že aplikace grafických prvků do pozadí se zřídka užívala již v 80. letech 19. století.

Obr. 25.: Dokument z roku 1889 s detailem na aplikaci grafiky v pozadí

Během výzkumu se autorka také zaměřila na používání samotného formátu. Katalog, který je první částí praktické práce znázorňuje, že v průběhu historie byly používány formáty oznámení jak ve formátu na šířku, tak i na výšku. Pro období od roku 1872 byl typickým formátem formát na šířku. Tento formát byl hojně používán až do 10. let 20. století, kdy postupně ustupoval formátu na výšku. Formát na šířku pak ve zkoumaném vzorku definitivně mizí s koncem 70. let 20. století. Existuje několik důvodů, proč se v minulosti používal formát na šířku při tvorbě různých dokumentů, včetně smutečních oznámení. Text na širším formátu papíru byl snadněji čitelný, měl dostatek místa pro rovnoměrné rozložení textu a umožňoval pohodlné čtení bez nutnosti častého pohybu očí ve vertikálním směru. Formát na šířku tak nabízel větší komfort pro čtenáře. Tento formát také usnadňoval distribuci a vystavování oznámení. Roli hrálo také kulturní prostředí, kdy byl v některých kulturách a společnostech formát na šířku považován za tradiční a standardní pro různé dokumenty, včetně smutečních oznámení. Lidé se drželi těchto zavedených konvencí a nadále používali formát na šířku. Je však důležité si uvědomit, že tiskové technologie a preference lidí se časem mění. Při výzkumu

Státního okresního archivu Pardubice autorka vypořádala praktický význam formátu na šířku v období let 1872 až 10. let 20. století, který souvisel s kulturním kontextem a dvojjazyčností spojenou s Rakousko-Uherskou monarchií. Tyto oznámení mají formát na šířku a jsou rozdělena na dvě poloviny. Textové sdělení je duplikováno a přeloženo do češtiny/němčiny. Tato pozorování naznačují praktickou stránku formátu na šířku spojenou s politickým děním doby vzniku. Dvojjazyčnost dokumentů se pak po vzniku První republiky ve zkoumaném vzorku objevuje zřídka až do 50. let 20. století.

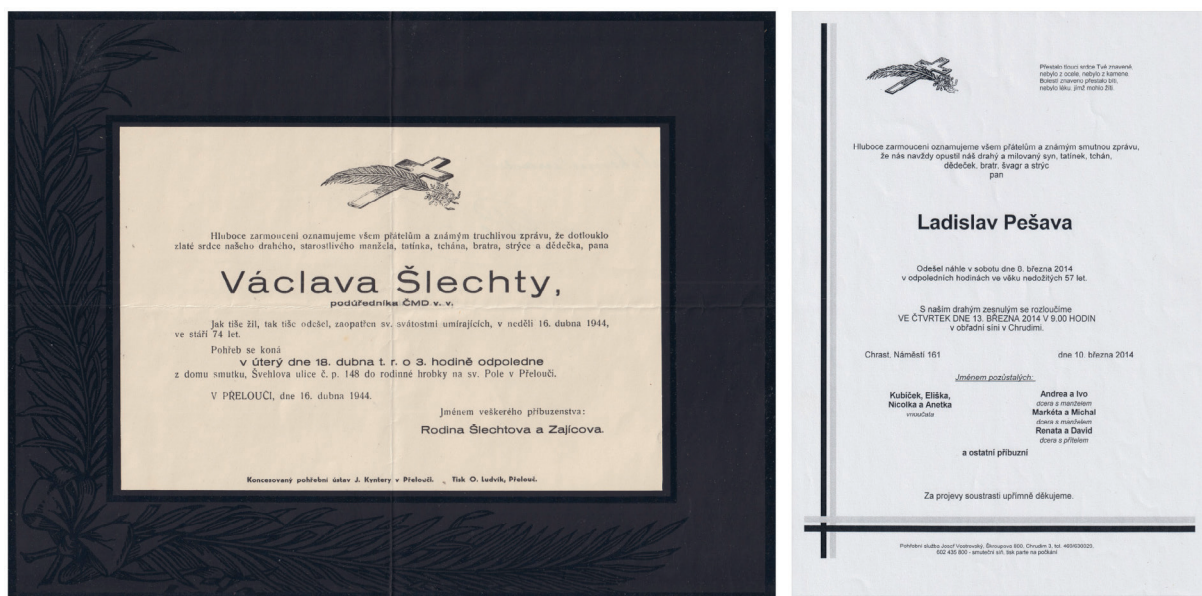

Obr. 26.: Dvojjazyčné smuteční oznámení, 1872

Aplikace pozadí a formát oznámení jsou důležitými prvky, které ovlivňují vizuální a komunikační stránku smutečních oznámení. Studium jejich vývoje a použití v průběhu času poskytuje cenné poznatky o proměnách ve zpracování těchto dokumentů. Zjištění autorky potvrzují, že změny ve využívání gramáže papíru, aplikace pozadí a formátu smutečních oznámení jsou spojeny s technologickým pokrokem, kulturním kontextem a preferencemi pozůstalých v dané době.

Z výzkumu plyne, že vývoj rámování smutečních oznámení není homogenní. Během 150 let jsme svědky různých šířek a forem zpracování rámu a je obtížné vyvodit

z této části výzkumu jednoznačné závěry. Významným prvkem je dominantní verze rámu s šířkou přesahující pět centimetrů, která se stala významným rysem smutečních oznámení od 90. let 19. století do 40. let 20. století. Během tohoto období se mění tvar a obsah rámu. Autorka v archivu zaznamenala použití zaoblených rohů rámu a změnu celkového formátu koncem 19. století. Na počátku 20. století pozoruje užívání aplikace hlubotiskových technik do plochy černého rámu. Postupem do poloviny 20. století dochází ke zdobnému zjednodušování těchto dokumentů a smuteční oznámení se stávají strohými, pokud jde o zdobnost masivního rámu, který je zpracován pouze černou barvou. Rámy se od 40. let 20. století postupně zúží a v 80. letech 20. století se začíná objevovat celková absence rámu. I když se jeví, že se česká společnost od masivních rámu distancuje, mezi 80. a 90. lety 20. století dochází ke krátkému oživení masivnějších černých rámu, které však s nástupem nového tisíciletí opět opouští prostor dokumentů. Smuteční oznámení zcela bez rámu se sice objevují v průběhu 150 let historie, avšak od druhé poloviny 70. let 20. století jejich oblíbenost masivně stoupá až do současnosti.

Obr. 27.: Srovnání dokumentů: 1944 vs. 2014

Grafické prvky byly zahrnuty do výzkumu s cílem zjistit, zda veřejnost preferuje strohost nebo zdobnost. Bylo zkoumáno, zda je vhodné používat obrazové prvky pro zjemnění obsahově náročných dokumentů. Grafické prvky se na smutečních oznámeních objevovaly od konce 19. století do první poloviny 20. století jako součást rámu nebo jako zdobné iniciály. Od druhé poloviny 20. století se grafické prvky staly samostatnými objekty, které nesou symboliku. Symbolické prvky se vyskytovaly v průběhu celého zkoumaného časového období. Naopak florální motivy, které nyní nejčastěji nahrazují náboženské motivy, se samostatně objevují až

ve 20. století. Za zmínku stojí také aplikace fotografie do těchto dokumentů, která je ve zkoumaném vzorku zaznamenána již v letech 1976. V současnosti se fotografie na smutečních oznámeních používají k zobrazení zesnulé osoby, což je cennou vizuální informací pro čtenáře. Problémem při používání fotografií je pouze výběr zastaralých snímků (starších i několika desetiletí) nebo použití fotografií z občanských průkazů, které může mnoho zobrazených lidí považovat za nepříjemné.

Obr. 28.: Detail dokumentu z roku 1976

Ve zkoumaném období, zejména do poloviny 20. století, byla víra otevřeně projevována. To se odráželo také na smutečních oznámeních, které často obsahovaly jak latinský kříž (západní církve), tak pravoslavný kříž (východní církve), nebo kalich na knize (Českobratrská církev evangelická). Je důležité uvědomit si, že význam symbolů se může lišit v závislosti na kontextu, kultuře a konkrétním výkladu. Interpretace může být ovlivněna náboženskými, kulturními a osobními přesvědčeními. S nástupem komunistického režimu však došlo k útlumu užívání náboženských motivů ve funerálním prostředí a projevování náboženského přesvědčení ve společnosti, jelikož bylo náboženství komunistickým režimem potlačováno. Pokles užívání náboženských motivů (oproti 1. polovině 20. století) začal být patrný zejména v 60. letech 20. století a pokračuje dodnes. Autorka paradoxně zaznamenává problém spočívající v používání náboženských motivů v současnosti. Kříž je totiž často používán na dokumentech i u osob, které nemají žádný vztah k náboženství, jelikož jej mnoho lidí považuje jako významný či signifikantní prvek smutečních oznámení (jak vyplývá z dotazníkové šetření). Je správné, aby byl například ateista, či osoba jiného než křesťanského náboženství, prezentován latinským křížem na v podstatě posledním veřejném dokumentu nesoucím jeho jméno? Autorka vnímá tento fakt jako další důvod, proč by se o tématu smrti ve společnosti nemělo mlčet a proč bychom se neměli bát otevřeně mluvit o smrti.

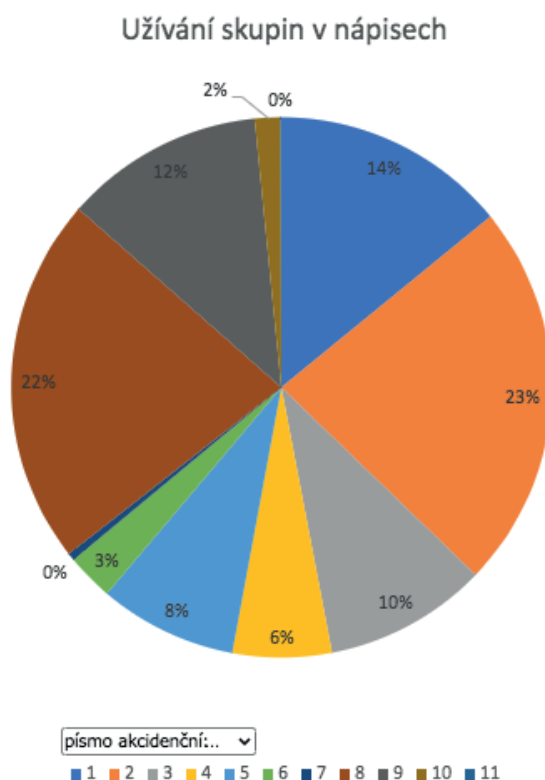
Obr. 29.: Ukázky dokumentů nesoucí různá náboženská sdělení

Dalším zkoumaným prvkem byl rozsah textu ve smutečních oznámeních. Tento prvek byl zahrnut do výzkumu s cílem potvrdit si autorčinu predikci postupného úbytku textu. V průběhu výzkumu však autorka zjistila, že její názor byl zkreslený z důvodu, že se zpočátku seznámila se současnými dokumenty, které byly porovnávány s historickými dokumenty, z větší míry vytvářeny pro veřejně známé a významné osobnosti z období komunistického režimu. V těchto dokumentech, které byly vystavovány institucemi a ne pozůstalými, docházelo k hojnému textovému doprovodu, který se týkal života a díla zesnulých. Výsledky získané z databáze ukazují, že nelze vyvodit závěry, které by naznačovaly výrazné používání velkého nebo minimálního množství textu v určitém období.

Autorka v rámci studia struktury smutečních oznámení zkoumala také typografii a sazbu. Z výzkumu vyplývá, že od počátku zkoumaného časového období až do 80. let 20. století převládala sazba do bloku, které začala od padesátých let konkurovat sazba na střed, jež se v sedmdesátých letech stala nejčastěji používanou až do současnosti. Od 60. let 20. století se na dokumentech objevuje také sazba na levý praporek, avšak prim hraje stále sazba na střed, jakožto nejsnadnější forma sazby po produkční stránce. Pro získání přehledu o typografickém vývoji ve smutečních oznámeních autorka využila Solperovu klasifikaci písem. Na základě této klasifikace byla identifikována Akcidenční a sazební písma ve zkoumaném vzorku. V rámci zkoumaného období byla zjištěna následující data:

V rámci sazby bylo na zaevidovaném vzorku (7023 kusů) použito jednoho typu písma ve 17 % případů, ve zbylých 83 % případů byla užita kombinace dvou písem. Autorka dále zkoumala zvlášť písmo určené pro nápisy (v případě těchto doku-

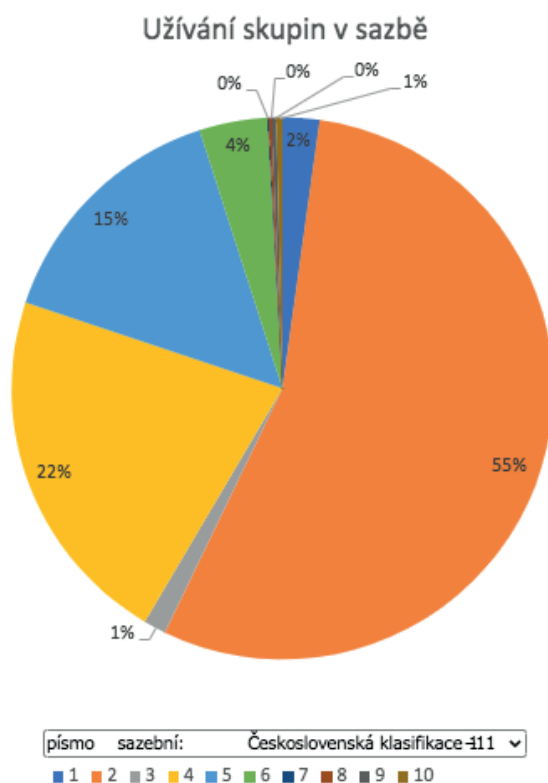
mentů myšlen řádek pro jméno a příjmení zesnulého) a dále písma užitá na zbylou sazbu dokumentu. V nápisech lze na základě výsledků sledovat bohatost volby fontů v průběhu zkoumaných 150 let. Do začátku 90. let 19. století dominovaly fonty statické antikvy, která byla užívána jak v sazbě nápisů, tak i ve zbylém textu. Zaměříme-li se na čistě nápisové fonty, můžeme sledovat bohatou historii dynamické antikvy, která se takřka prolíná celým zkoumaným časovým úsekem. Nejvýrazněji se však projevuje začátkem 10. let 21. století. Přejímová antikva, která se stala v podstatě typickou pro sazbu dokumentů ve 20. století, se projevuje také v nápisech a to v 90. letech 19. století, 30. letech 20. století a dále od konce 70. let 20. století do nultých let 21. století. Ve zkoumaném vzorku se projevily všechny skupiny písem.

Graf 11: Četnost užívání klasifikačních skupin v průběhu zkoumaného období v nápisech

Z grafu vyplývá následující: Nejpočetněji jsou historicky užívána písma skupiny Přechodová antikva (2), dále Lineární antikva (8) (která se výrazně prosazuje od 60. let 20. století do současnosti), Dynamická antikva (1), Kaligrafická písma (9), Lineární bezserifová statická písma (5), Lineární serifová písma (4), Lineární bezserifová konstruovaná písma (6), Volně psaná písma (10) a Lomená písma (11), která se objevují pouze ke konci 19. století, většinou na dvoujazyčných dokumentech (česko-německých).

Sazba zbylého textu v dokumentech je střízlivější, pokud jde o volbu skupin. Na konci 19. století dominuje skupina Statická Antikva, kterou od 20. století do současnosti nahrazuje Přejchodová antikva. Na začátku 20. století se v dokumentech objevují písma skupiny Lineární bezserifové statické, která společně s Lineárním písmem serifovým v poměrně velkém množství zdobí dokumenty až do 10. let 21. století.

Graf 12: Četnost užívání klasifikačních skupin v průběhu zkoumaného období v sazbě

Celkové množství užívání skupin pro sazbu dokumentů je následující: 55 % dokumentů je vysázeno Přejchodovou antikvou (2), druhé místo patří Lineárnímu písmu serifovému (4), dále se umístily skupiny Lineární bezserifové statické (5), Lineární bezserifové konstruované (6), Dynamická antikva (1), Statická antikva (3), Volně psaná písma (10), Kaligrafická písma (9), Lineární antikva (8) a Lineární bezserifové dynamické (7).

5.3.1.2 Členění zkoumaného období do etap

Na základě výsledků kontingenčních tabulek z databáze, technologického a historického přehledu autorka rozdělila 150 let historie do čtyř etap.

Budeme Československo

První z těchto etap byla nazvána „Budeme Československo“ a zahrnuje časové období od roku 1872 do roku 1917.

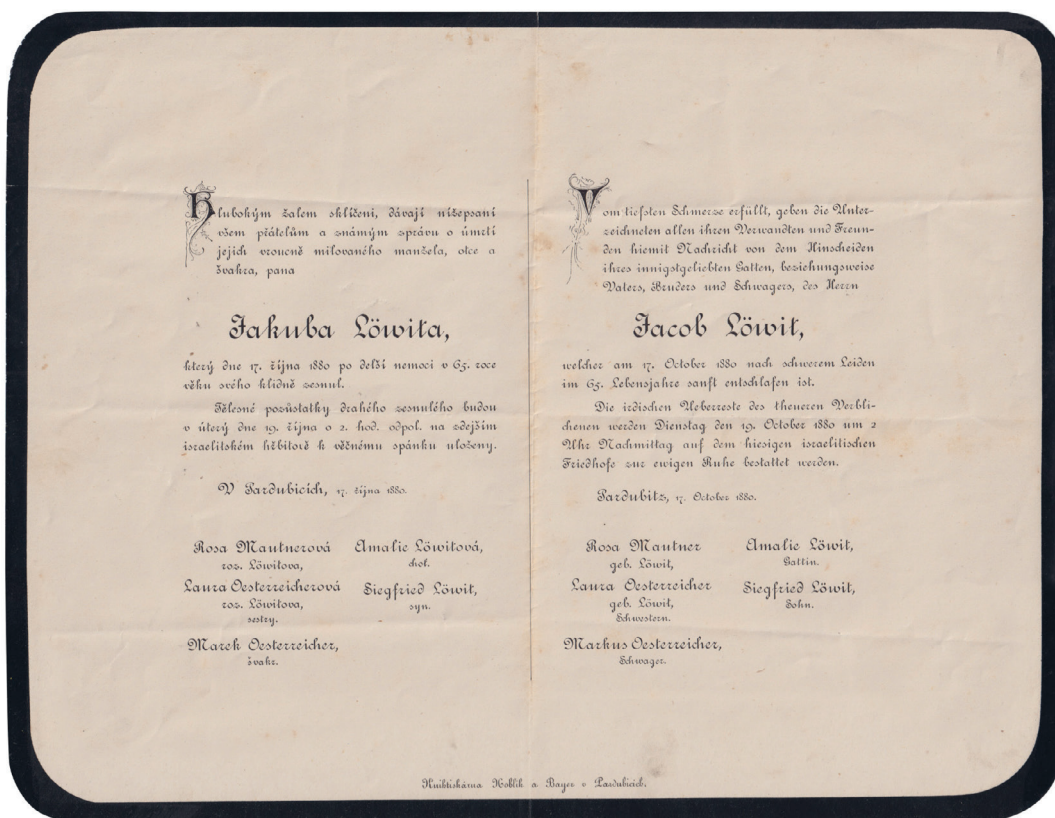
V období let 1872–1917 bylo na území České republiky pozorováno rozmanité projevy náboženství, které bylo ovlivněno politickým, kulturním a technologickým vývojem této doby. Tato éra spadá do období Rakousko-Uherské říše, což byla multikulturní a multireligiózní entita. Hlavními náboženstvími byla katolická, protestantská a židovská víra. Katolictví tradičně zaujímal silné postavení, ale konfrontovalo se s některými snahami o prosazení německého jazyka a kultury, což vyvolávalo napětí mezi různými etnickými a náboženskými skupinami. Sekularizace a modernizace společnosti oslabovaly vliv církví a změnily náboženskou situaci. Kulturní sféra zažívala v tomto období rozvoj, kdy vznikaly nové vysoké školy a kulturní instituce. To podporovalo kulturní a intelektuální vzestup. Kulturní scéna byla živá a dynamická nejen v hlavním městě Praze, ale i v dalších důležitých městech jako Brno, Olomouc nebo Plzeň. Vědecký pohled na tuto éru ukazuje, že náboženské, kulturní a technologické faktory tvořily vzájemně propojený kontext, který ovlivňoval projevy náboženství a formoval národní identitu v této době na území České republiky. (Hroch, 1999)

V období let 1872–1917 docházelo na území České republiky k významnému vývoji v oblasti tiskových technik a výroby papíru, což bylo způsobeno technologickým pokrokem a společenskými proměnami tohoto období. Tato doba byla ovlivněna průmyslovou revolucí a modernizací, které měly důležitý dopad na tiskařský průmysl. Průmyslový tisk zažíval rapidní rozvoj díky novým strojním metodám tisku, jako je rotační tisk a litografie. Tyto technologie umožnily masovější a rychlejší produkci tiskových materiálů, čímž se zvýšila jejich dostupnost a snížily se náklady na tisk. S nástupem elektrické energie začaly tiskárny modernizovat své technologie a automatizovat výrobní procesy. Elektrické stroje nahradily původní ruční metody, což vedlo k efektivnějšímu a rychlejšímu tisku. V druhé polovině 19. století se v tiskovém průmyslu začaly používat fotografie. Fotografické reprodukce umožnily zlepšení kvality ilustrací a obrázků v tištěných materiálech. Růst periodického tisku, jako jsou noviny, časopisy a časopisy, byl v této době značný. Modernizace tiskáren umožnila větší náklad a rozsah periodik, což mělo vliv na šíření informací a novinářství. (Trávníček, 2020)

Výroba papíru byla rovněž ovlivněna technologickým pokrokem. Zlepšení v chemickém zpracování dřeva a používání buničiny umožnily výrobu levnějšího a kvalitnějšího papíru. Změny v tiskových technikách a výrobě papíru byly ovlivněny kulturními směry, jako je secese a modernismus, což ovlivnilo také design tiskových materiálů a typografii. Knihtisk zůstal důležitým způsobem šíření informací a kultury. Knihy zůstaly ceněným zdrojem vzdělání a zábavy. Celkově lze konstatovat, že vývoj tiskových technik a výroby papíru v období 1872–1917 byl důsled-

kem průmyslového rozvoje a modernizace, což mělo pozitivní dopad na dostupnost tiskových materiálů a na kulturní a mediální prostředí na území České republiky.

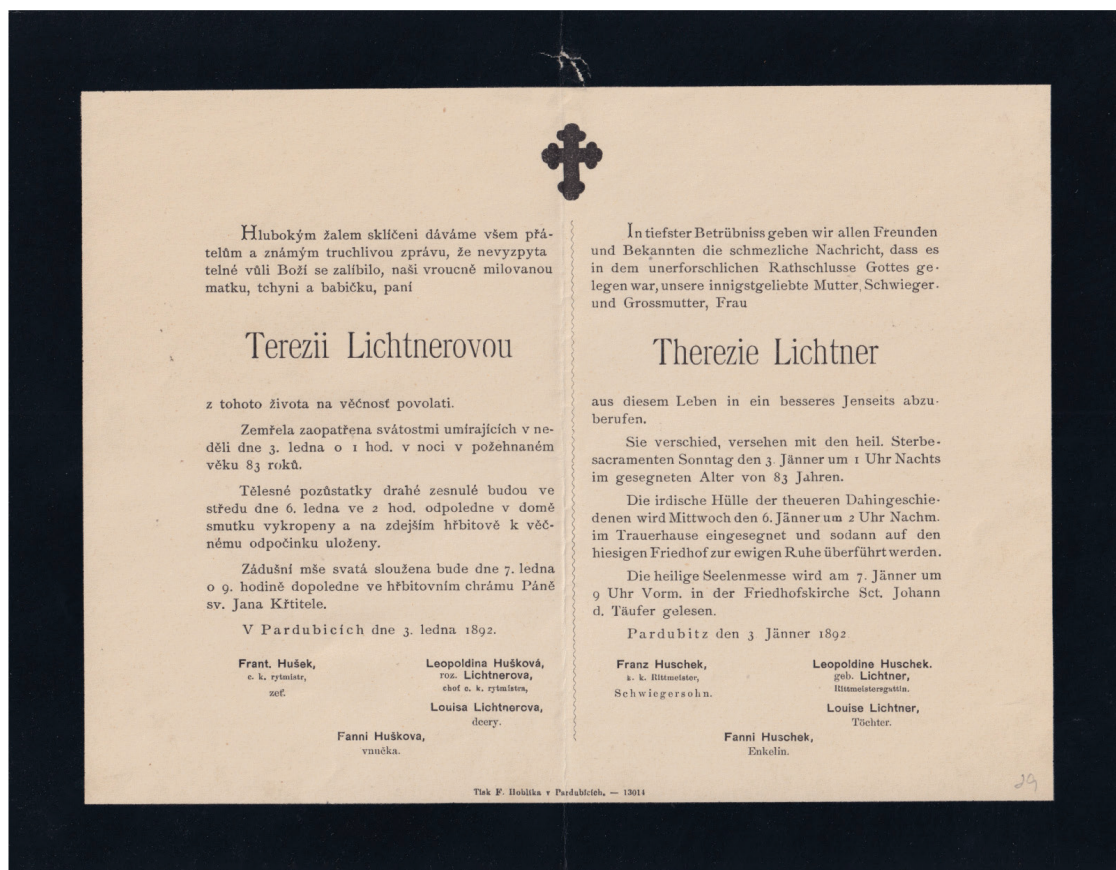
V první etapě Budeme Československo se setkáváme s dokumenty s náboženskou symbolikou, silnějším (často zdobeným) rámem a sazbou do bloku, které dominovala Antikva (dynamická, přechodová, statická). Do 10. let 20. století se často vyskytuje užívání formátu na šířku, který se pravděpodobně využíval k dvoujazyčné mutaci sdělení (český + německý jazyk). Z dokumentů pocházejících z období 70. až 90. let 19. století se dochovaly exempláře s velmi nízkou gramáží, přibližně 50–70 g/m². V 90. letech 19. století dochází k zvyšování gramáže papíru v důsledku nových požadavků na zpracování smutečních oznámení. Objevují se hlubotiskové prvky a soutisky, což vyžaduje použití papíru s vyšší gramáží, který je schopný udržet svou strukturu a kvalitu během výrobního procesu.

Obr. 30.: Dokument 1880, dvojjazyčný s nízkou gramáží

Obr. 31.: Dokument 1883, se zvýšenou gramáží a vysokou zdobností rámu

Obr 32.: Dokument 1892, dvojjazyčný se zvýšenou gramáží

Obr. 33.: Dokument 1903, s vysokou gramáží a hlubotiskovým zdobením

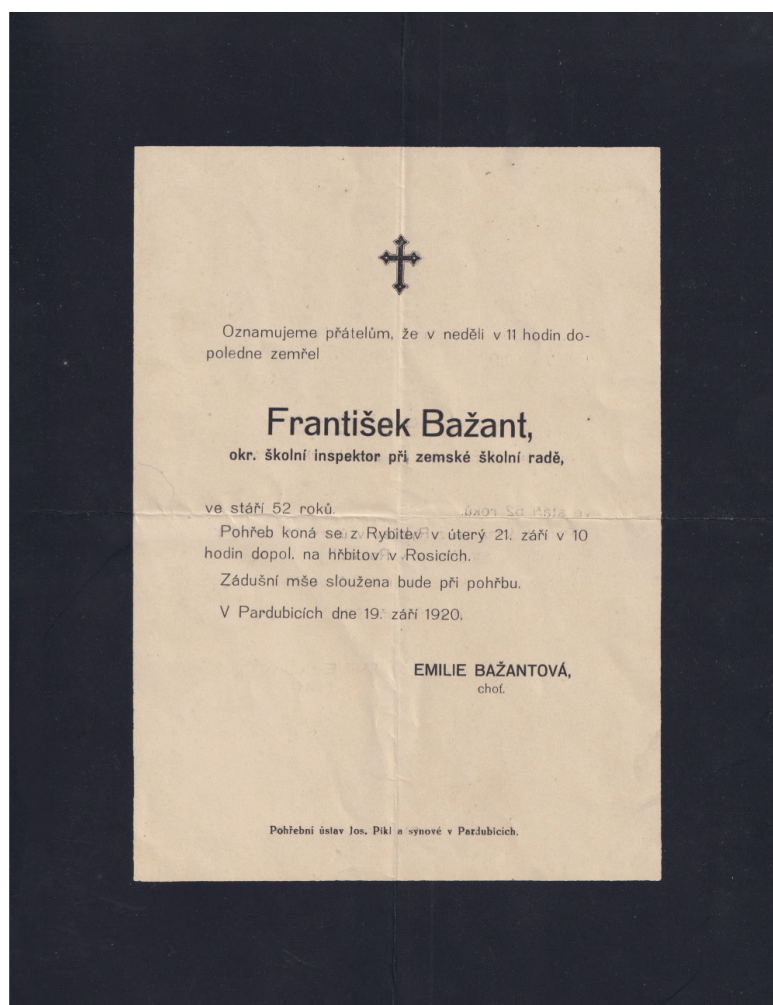
Předkomunistické Československo

Druhou etapou, která se výrazně zapsala do Českých dějin je období První republiky. Kapitola Předkomunistické Československo je autorkou časově vymezena na roky 1918–1944. Během období let 1918 až 1944 se na území České republiky výrazně projevovalo náboženství, a to zejména po vzniku samostatného Československa v roce 1918, kdy byla zaručena náboženská svoboda. Toto období bylo charakterizováno různorodostí náboženských projevů, které zahrnovaly nejen katolickou církev jako dominující proud, ale také protestantské, pravoslavné a židovské komunity. Tradice křesťanských náboženství nadále ovlivňovaly funerální rituály a praxi, zároveň se však začal projevovat odklon od náboženských motivů ve veřejném životě, funerálním prostředí a v kulturních projevech. (Kunštát, 2019)

Kulturní rozmach v meziválečném období byl neoddiskutovatelný, kdy se Československo stalo významným centrem kulturního dění v Evropě. Ohniskem kulturní aktivity se stala Praha. Výtvarné umění, literatura, hudba a architektura prošly novátorským obdobím, kdy vznikaly nové umělecké směry a hnutí, jako například avantgarda a česká moderna. Umělci a spisovatelé, jako Karel Čapek, Franz Kafka, Max Švabinský a Alfons Mucha, zanechali významné stopy v evropské kultuře.

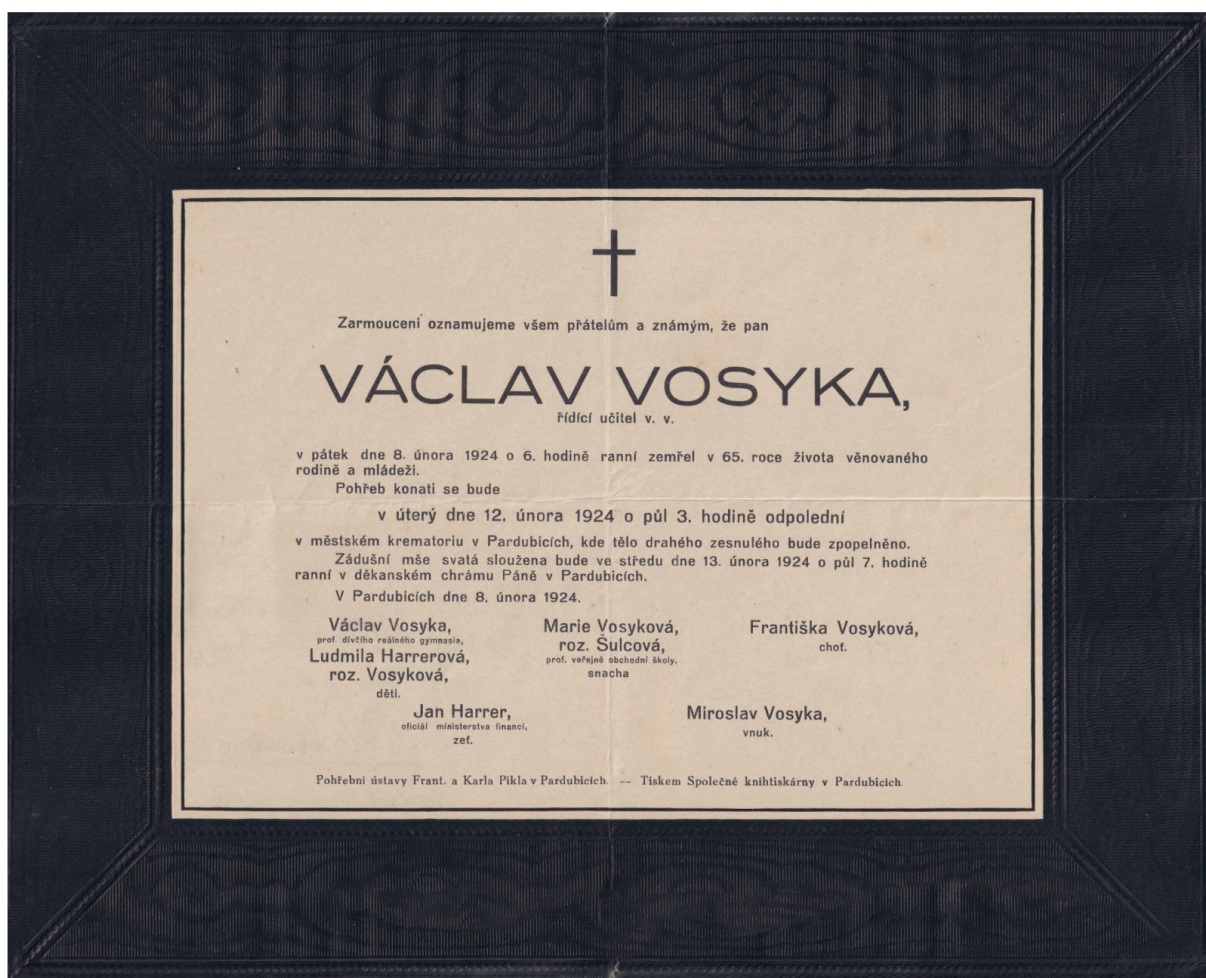
Tiskové techniky prošly v průběhu tohoto období postupným zdokonalením a modernizací. Zpočátku byla stále běžně užívána klasická technika tisku z plochy. Později se začaly výrazněji upřednostňovat rotační tiskárny, které umožňovaly efektivnější a rychlejší tisk velkých nákladů tiskovin. Následoval rozvoj ofsetového tisku, který se stával hlavní tiskovou technikou až do současnosti. Tradiční metody ruční výroby byly postupně nahrazovány modernějšími procesy. S rozvojem průmyslu se začaly prosazovat nové papírenské stroje, které umožnily masovou produkci papíru s vyšší kvalitou. Dřevo se stalo preferovanou surovinou, nahrazující tradiční vlákna z bavlny či lnu, což přispělo k výraznému nárůstu výroby papíru.

Období let 1918 až 1944 bylo charakterizováno významnými společenskými, kulturními a technologickými změnami, které výrazně ovlivnily vývoj moderní Československé republiky. Náboženství zůstávalo důležitou součástí života obyvatelstva, ale nové kulturní a technologické vlivy přinesly do společnosti dynamiku a inovace. Kombinace tradičních hodnot a moderního pokroku přispěla k formování unikátní kulturní identity Československa v tomto období.

Obr. 34.: Dokument 1920, střední gramáže

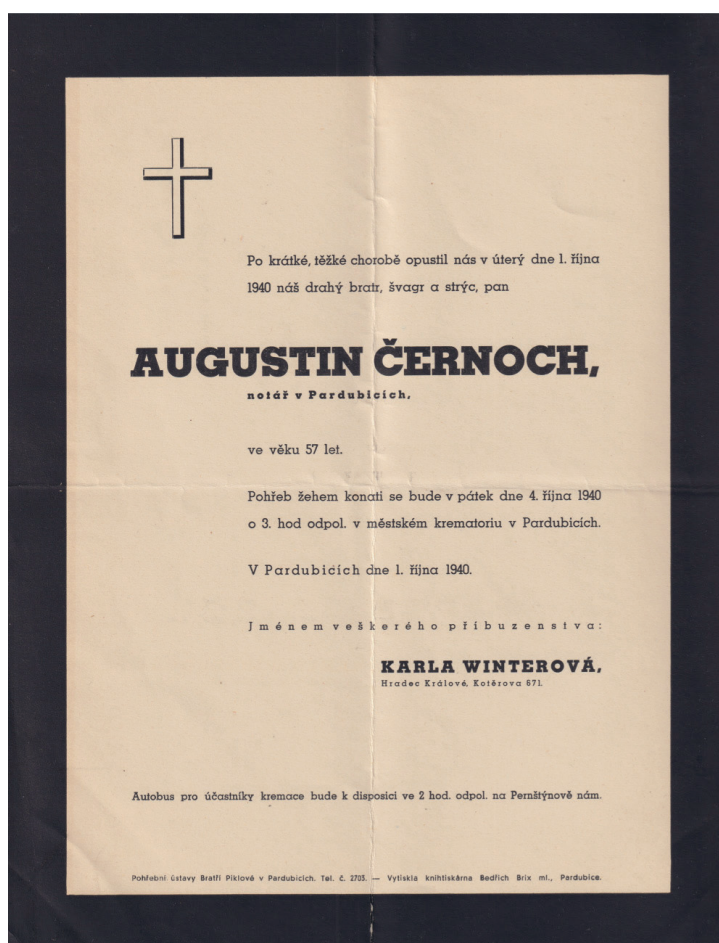
V dokumentech posledního rozloučení se tato etapa od etapy předchozí liší postupným úbytkem zdobnosti dokumentů, hlubotiskové techniky se stále objevují, avšak ke konci etapy se v podstatě zcela vytrácejí. Výrazným rozdílem je (ve valné většině) jednotný jazyk textového sdělení – čeština, jelikož už není potřeba užívání dvoujazyčné textové verze. Formát na šířku je z tradice zachován a na vývěsních deskách doplňován nastupujícím formátem na výšku. Sazbě dominující dynamická antikva je v nápisech doplňována typografickými „experimenty“, kdy se na smutečních oznámeních objevují písma různých klasifikačních skupin.

Obr. 35.: Dokument 1924, s vysokou gramáží a hlubotiskovým zdobením

Obr. 36.: Dokument 1925, s vysokou gramáží a hlubotiskovým zdobením

Obr. 37.: Dokument 1940, se střední gramáží

Komunistické Československo

Třetí etapou je etapa nazvaná „Komunistické Československo“ s autorkou určenou datací 1945–1989. Tato etapa přináší do společnosti odklon od náboženství, které není novým vládnoucím režimem v zemi podporováno.

Na území české republiky se v letech 1945–1989 projevovalo náboženství v kontextu historických, politických a společenských událostí. Po druhé světové válce byla Československá republika ovlivněna komunistickým režimem, který měl tendenci potlačovat náboženské projevy ve veřejném prostoru. To vedlo k poklesu viditelnosti náboženských symbolů a motivů na dokumentech a veřejných projevech.

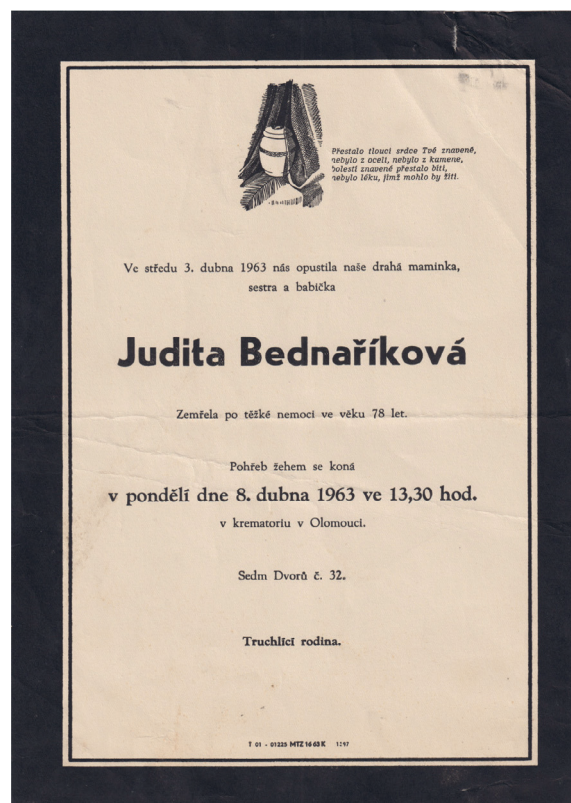
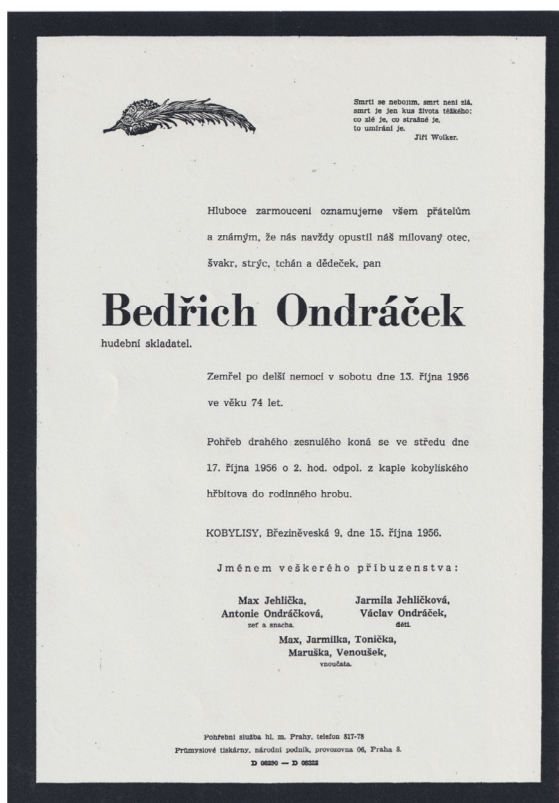
Kulturní a technologický rozmach v této době byl poznamenán vývojem moderních tiskových technik a zlepšením výroby papíru. S rozvojem ofsetového tisku a digitálních technologií se zvyšovala efektivita a rychlost tisku dokumentů. Tím docházelo k masové produkci tištěných materiálů včetně smutečních oznámení. Výroba papíru se modernizovala s využitím nových strojů a technik, což vedlo ke zvýšení kvality papíru a jeho dostupnosti. V průběhu let 1945–1989 byla společnost ovlivňována politickými změnami a ideologiemi, což se odrazilo i na dokumentech. Větší důraz byl kladen na jednoduchý design a minimalismus. Některé tradiční grafické prvky a dekorace byly nahrazeny modernějšími a zjednodušenými prvky. Náboženské symboly a motivy byly často opomíjeny, aby se přizpůsobily ateistické povaze komunistického režimu.

Celkově lze říci, že v období 1945–1989 došlo oproti předchozí etapě k určitému útlumu náboženského projevu na dokumentech, a zároveň k rozvoji moderních tiskových technik a výroby papíru.

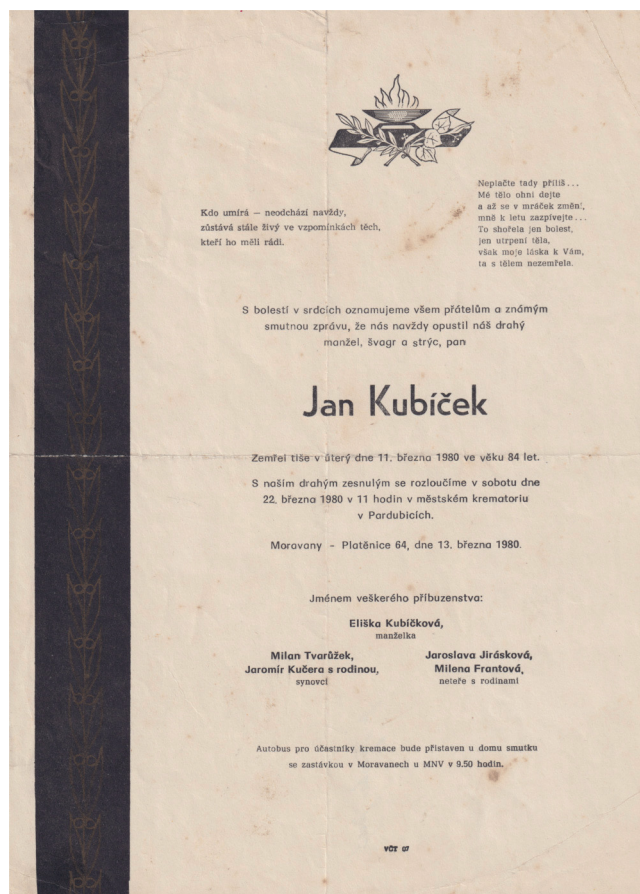
Počet dokumentů postrádajících náboženské motivy narůstá a celkově začínají být dokumenty ochuzovány o zdobné elementy. Výrazně se projevuje také zpracování šířky zdobného rámu, který se zužuje a ve větším množství se objevují dokumenty zcela bez rámu. Mnoho smutečních oznámení je po grafické stránce strohých, sází se serifovými a bezserifovými konstruovanými písmi. Komunistické Československo je poslední etapou, ve které se objevují smuteční oznámení ve formátu na šířku.

Obr. 38.: Dokument 1954, se střední gramáží a zúženým rámem

Obr. 39, 40.: zleva 1956, 1963 se sníženou gramáží a absencí náboženských motivů

Obr. 41.: Dokument 1980, se sníženou gramáží bez rámu

Computerové Česko

Třetí etapa je datována spojením s vznikem České republiky a nástupem počítačové generace. Computerové Česko, tedy třetí etapa, je spojena s rozšířením počítačů a tiskáren do domácností a kanceláří. Symbolizuje časové období 1990–2022. V těchto letech bylo na území České republiky pozorovatelné projevení náboženství v nově utvářeném společenském kontextu po pádu komunistického režimu v roce 1989. Po delší době, kdy byly náboženské projevy potlačovány ateistickým režimem, došlo k postupnému oživení náboženského života. Během tohoto období byla pozorovatelná různorodost náboženských směrů a denominací. Některé tradiční církve znovu nabývaly na síle a získávaly nové věřící, zatímco nová náboženská hnutí a sekty také začala získávat své stoupence. S uvolněním náboženské atmosféry se náboženství stalo více viditelným a mnoho lidí začalo otevřeněji vyjadřovat svou náboženskou identitu.

Kulturní a technologický rozmach v České republice v tomto období byl pozoruhodný. Po sametové revoluci a obnovení demokracie zažila země ekonomický růst a modernizaci. V oblasti kultury byla věnována pozornost obnově kulturních tradic a podpoře umělců a tvůrčích projektů. Rozvoj vzdělání a vědy přinesl nové

poznatky a technologické inovace, které se odrazily v celé společnosti. Pokud jde o tiskové techniky a výrobu papíru, došlo v tomto období k výraznému pokroku. Technologický rozvoj umožnil zavedení moderních tiskařských strojů a digitálních technologií, což vedlo k vyšší efektivitě a kvalitě tisku. Tiskové a papírenské průmysly se přizpůsobily novým trendům a potřebám trhu.

Oživení náboženského života v České republice po roce 1989 přineslo významné změny ve funerálním prostředí, kde se začaly projevovat nové trendy a obnovení tradičních náboženských prvků. Nárůst účasti věřících vedl ke zvýšené poptávce po náboženských službách, což mělo za následek rozvoj náboženské infrastruktury s novými kostely, kaplemi a modlitebnami. Pohřební obřady začaly být opět více nábožensky laděny s použitím náboženských symbolů, modliteb a textů z náboženských spisů. Náboženské prvky se staly součástí smutečních oznámení a pohřebních obřadů. S oživením náboženského života se objevily také nové trendy, které reflektovaly individualitu a osobní zájmy zemřelých. Pohřby se staly méně formální a více přizpůsobené konkrétním osobnostem. Nové možnosti individuálního vyjádření umožnily zemřelým a jejich rodinám vyjádřit svou kreativitu a osobní hodnoty v rámci pohřebních obřadů.

Oživení náboženského života v letech 1990–2022 mělo zásadní vliv na funerální prostředí v České republice. Kombinace tradičních náboženských prvků s novými trendy individuálního vyjádření se stala charakteristickým rysem pohřební kultury v této době. Je třeba brát na vědomí, že v této etapě sice došlo k nárůstu náboženského vlivu, ale došlo k němu oproti předchozí etapě Komunistické Československo. V rámci celého zkoumaného období 150 let dochází k úpadku.

Pohřební služby se staly výrobně nezávislejšími, a tak se realizace smutečních oznámení přesouvá z tiskáren do prostor pohřebních služeb. Vznikají nové šablony, ve kterých dominuje sazba na střed doplněná velkou nabídkou ilustrací. Bohužel mnohé ilustrace jsou pouze kopiemi ilustrací ze starých dokumentů, čímž postupně ztrácejí na kvalitě a čitelnost. V samotné sazbě, realizované nekompetentními osobami, dochází k typografickým chybám a charakter dokumentů se mění v překombinovaný a chaotický celek bez kultury a duše.

*Něčte nad osudem mým,
jen štěstí a vůle mi přije
a vzpomínky jen v srdci svém
mi stále zachovje.*

*Za předčiví sdla matečké
nábrada na svitě není,
proto je tolik bolestné
s maminkou rozloučení.*

Hluboce zarmoucíme oznamujeme všem příbuzným, přátelům a známým
smutnou zprávu, že nás opustila naše drahá a milovaná dcera, manželka,
maminka, babička, sestra, švagrová a teta, paní

Olga MRKVIČKOVÁ
 rozená Mihulková

Zemřela v neděli 19. prosince 2004 po těžké nemoci v odpoledních hodinách
ve věku 51 let.

S naší drahou zesnulou se naposledy rozloučíme ve čtvrtek 23. prosince 2004
ve 13.00 hodin v obřadní smuteční síni ve Skutči.

Vřbatův Kostelec, čp. 97, dne 20. prosince 2004

Jménem pozůstalých :

Josef Mrkvička - manžel
 Petra Vokálová - dcera s manželem
 Olinka Jožáková - dcera s manželem
 Michal Školník - syn
 Pepík Mrkvička - syn
 Marek a Klárka - vnoučata
 Blažena Mihulková - maminka
 Blanka a Jaroslava - sestry s rodinami

a ostatní příbuzní

Autobus pro účastníky rozloučení bude přistaven ve 12.15 hodin v Chrastí
náměstí se zastávkami ve Skále, Vrb, Kostece, Leštince a Skutčce.

Pohřební ústav - Josef CEMPER & synové - Skutč - Školník tel. 469 350 184

Po krátkých cestách
chodili jsme spolu,
na dalekou
odešla jsi sama .

Vzpomeňte, děti, že život jsem vám dala,
jen pro vás žila a pracovala,
myslela i ve chvíli poslední
a nade vše vás milovala.

Hluboce zarmoucíme oznamujeme všem příbuzným, přátelům a známým
smutnou zprávu, že nás opustila naše drahá a milovaná manželka,
maminka, babička, prababička, a teta, paní

Marie PLOSOVÁ
 rozená Šrámková ze Zájezdce

Zemřela v úterý 3. ledna 2006 po delší nemoci ve věku nedožitých 78 let.

S naší drahou zesnulou se naposledy rozloučíme v **pondělí 9. ledna 2006**
v **11.15 hodin** v obřadní smuteční síni pardubického krematoria.

Chrast u Chrudimi , Osady Lečáků - čp. 66 dne 3. ledna 2006

Jménem pozůstalých :

František Plosza - manžel
 František a Alena - syn s manželkou
 Václav a Jana - syn s manželkou
 Jaroslav a Marta - syn s manželkou
 Alena a Karel - dcera s manželem
 vnoučata a pravnoučata

a ostatní příbuzní

Autobus pro účastníky rozloučení bude přistaven v **10.15 hodin**
u hotelu v Chrastí u Chrudimi.

Pohřební ústav - Josef CEMPER & synové - Skutč - Školník tel. 469 350 184

Obr. 42, 43.: zleva 2004, 2006, nízká gramáž

*Posílám pozdrav poslední...
všem, kdo měl ruce vůči,
mně se víc nerozedeš,
já budu spát.*

S bolestí v srdci oznamujeme všem přátelům a známým smutnou zprávu,
že nás navždy opustil náš drahý a milovaný syn, bratr a vnuk, pan

Jiří Pražan

Zemřel náhle v neděli 16. října 2016
ve věku 26 let.

S naším drahým zesnulým jsme se rozloučili
v úzkém rodinném kruhu v pátek 21. října 2016
v obřadní smuteční síni v Hlinsku.

Hlinsko, Za Drahou 209, dne 17.10.2016.

Jménem pozůstalých:
 Zarmoucená rodina

PIETA Dana Bakošová - Pohřební služba v Obřadní smuteční síni Hlinsko tel. 723 999 940.

*Za Tvoji lásku, maminko naše drahá,
za všechny Tvé oběti,
bud' štěstím k Tobě ruka Boží svatá,
toť poslední je vroucí přání,
od nás, od dětí.*

S bolestí v srdcích oznamujeme všem příbuzným, přátelům a známým
smutnou zprávu, že nás opustila naše drahá a milovaná dcera, manželka,
maminka, tchyně, babička, sestra, švagrová a teta,
paní

Marie Mikanová
 rozená Vondráčková

Zemřela dne 14. února 2021 v ranních hodinách
ve věku 62 let.

S paní Maruškou Mikanovou se můžete rozloučit
v sobotu 20. února 2021 od 9.00 hodin do 10.00 hodin
v kostele Nejsvětější Trojice v Chrastí
a poté bude následovat zádušní mše v úzkém rodinném kruhu
a následně uložena na místním hřbitově do rodinné hrobky.

Chacholice čp. 72 dne 15. února 2021

Jménem pozůstalých:

Jiří - manžel
 Marie - dcera s rodinou
 Jiří - syn s rodinou
 Kamila - dcera s rodinou
 Jana - dcera s rodinou
 Marie - maminka
 Dan, Vojtěšek, Filippek, Adélka, Lucinka, Kristýnka - vnoučata
 Miroslav a Petr - bratři s rodinami
 a ostatní příbuzní

Za tichou vzpomínku děkujeme.

Pohřební ústav - Josef CEMPER & synové - Skutč - Školník tel. 469 350 184

Obr. 44, 45.: zleva 2016, 2021, nízká gramáž, aplikace fotopozadí

Na závěr lze etapy shrnout následovně. V etapě Budeme Československo byla náboženská orientace význačným prvkem smutečních oznámení. Obsahovaly modlitby, biblické citáty a náboženské symboly. Náboženství hrálo význačnou roli ve společnosti, což se odrazilo v bohaté ornamentice. Většina smutečních oznámení byla zpracována ručně nebo pomocí tradičních tiskových technik, což omezovalo jejich rozmanitost a typografické možnosti. Obsah smutečních oznámení kladl důraz na zdobnost, náboženské texty a tradice.

Během druhé etapy Předkomunistické Československo (1918–1944) se náboženské prvky stále objevovaly, avšak projevovala se již tendence odklonu od tradičních náboženských motivů. Druhá etapa přinesla rozmach moderních tiskových technik, což umožnilo masovější výrobu smutečních oznámení. Byla používána modernější sazba, serifové i bezserifové písmo, docházelo k omezení zdobnosti a více se kladl důraz na modernější výrazové prostředky.

Za Komunistického Československa (1945–1989) byla náboženská témata potlačena a smuteční oznámení se stala méně nábožensky zaměřená. Návrhy zdůrazňovaly spíše kolektivní identitu a příslušnost k organizacím nebo politickým stranám. Během této éry docházelo k omezení v umělecké svobodě, což ovlivnilo vzhled smutečních oznámení. Smuteční oznámení se stávala spíše standardizovaná, s důrazem na kolektivní prvky a potlačení náboženských témat.

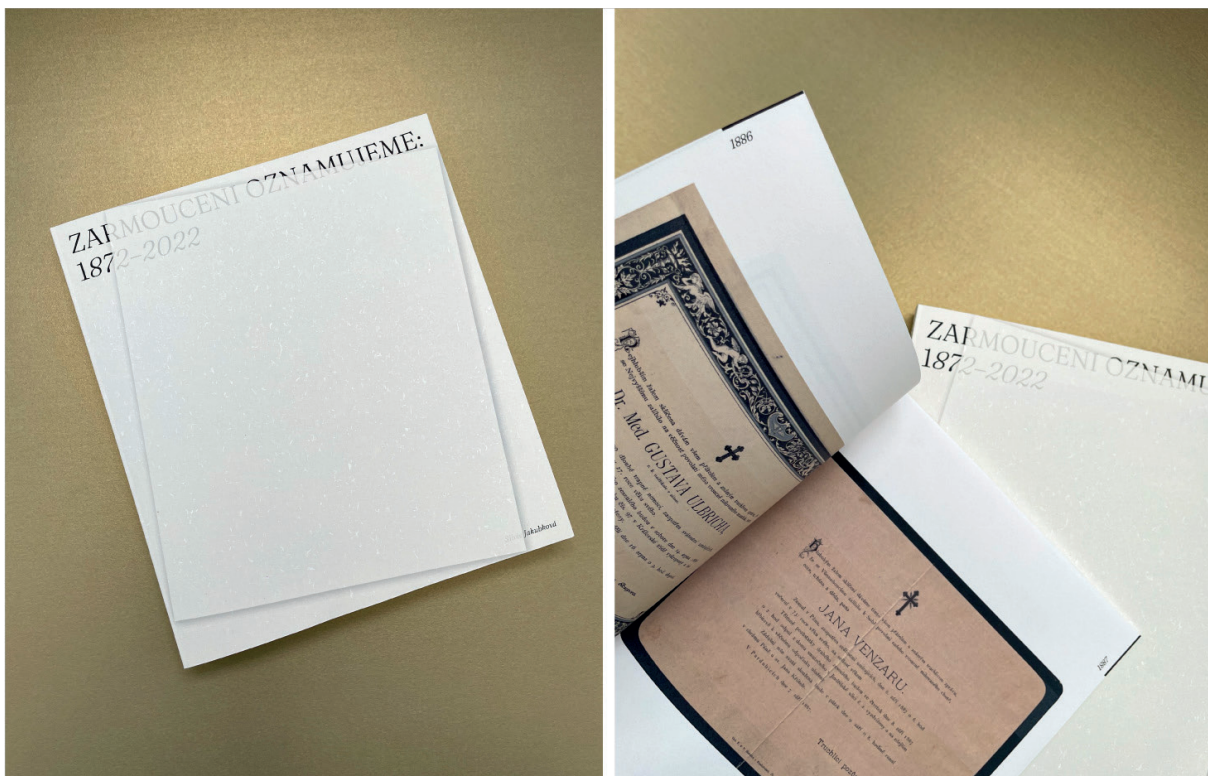
Po roce 1989 došlo k oživení náboženských prvků, a tak v etapě Computerové Česko dochází k návratu náboženské svobody. Náboženské symboly, citace a modlitby se opět objevují na smutečních oznámeních. Dochází k individualizaci, což vede k většímu důrazu na osobní prvky, moderní design a návrat náboženských témat.

V průběhu 20. století, zejména během komunistického režimu, došlo k omezení v umělecké svobodě, což mělo vliv na vzhled a estetiku smutečních oznámení. Návrhy byly často standardizované a zdůrazňovaly kolektivní prvky, což může být interpretováno jako estetický úpadek v porovnání s předchozími etapami.

Po roce 1989 a pádu komunistického režimu došlo k oživení umělecké svobody a větší kreativitě v designu smutečních oznámení. Náboženské a individuální prvky se opět začaly objevovat, a to může být vnímáno jako pozitivní změna v estetickém pojetí těchto dokumentů. Negativně vnímanou změnou je však nástup computerové generace, kdy se v devadesátých letech 20. století začínají realizaci smutečních oznámeních věnovat zaměstnanci pohřebních služeb, kteří se často dopouští typografických chyb.

5.3.2 Katalog „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“

Katalog „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“ je výjimečnou sbírkou 150 autentických smutečních oznámení, které představují grafický vývoj v oblasti vyjadřování smutku skrze médium papír v České republice. Tato unikátní sbírka vznikla na základě rozsáhlého výzkumu archivu Miroslava Kelemana a Státního okresního archivu v Pardubicích. Katalog dokumentuje proměny po vizuální stránce a přináší hlubší vhled do společenských změn, které ovlivňovaly vyjadřování smutku a pohřební tradice od roku 1872 až do současnosti.

Obr. 46.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022

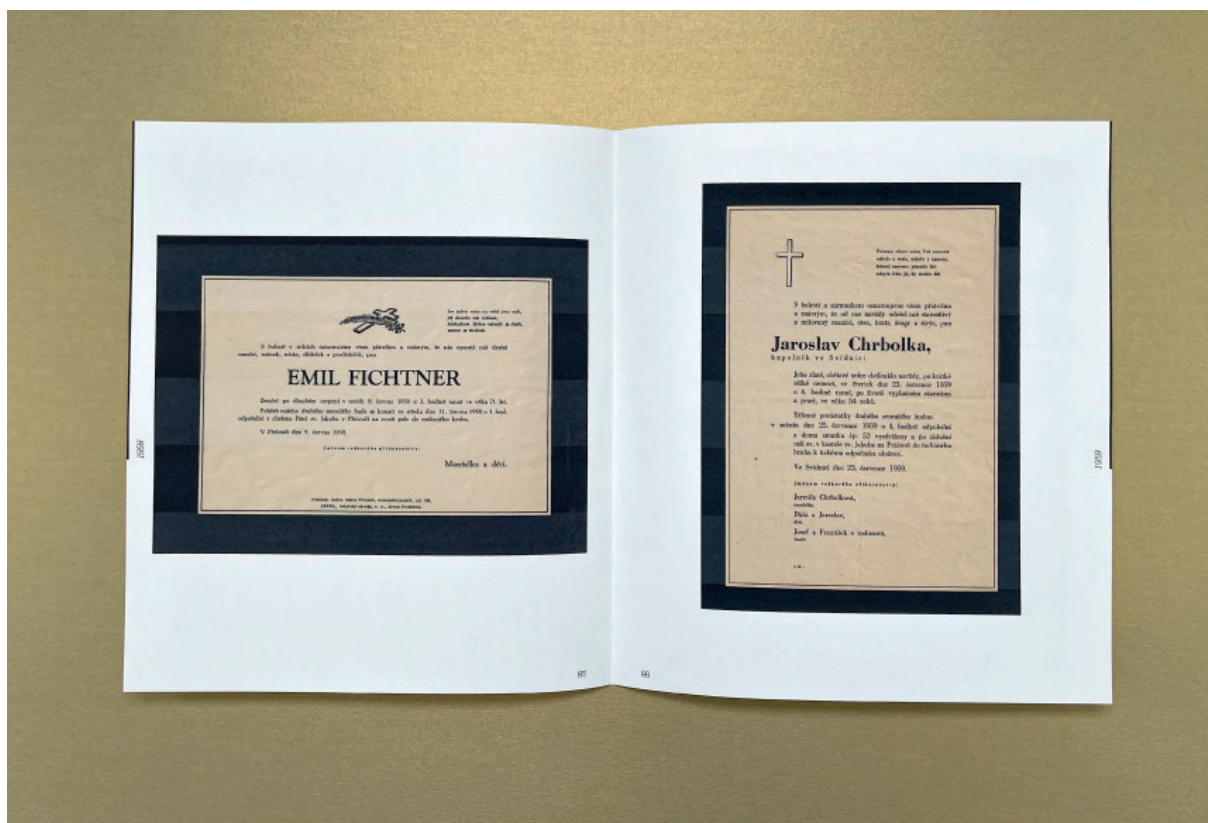
Tato ojedinělá sbírka smutečních oznámení je výsledkem pečlivého výzkumu a systematického shromažďování archivních materiálů. Každé oznámení představuje nejen prostý fakt o úmrtí, ale také zrcadlí vkus, estetické trendy a kulturní kontext dané doby. Prostřednictvím těchto dokumentů se můžeme přiblížit životním příběhům jednotlivých osob a porozumět společenským normám, které ovlivňovaly rituály a vyjadřování smutku.

Katalog „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“ představuje nejen komplexní výzkum, ale také bohatě ilustrovanou publikaci, která zaujme nejen historiky, výzkumníky, ale i širokou veřejnost. Vizuální aspekty oznámení, od barevnosti, typografie a designu, jsou pečlivě zdokumentovány a prezentovány ve výjimečné kvalitě. Katalog nám umožňuje sledovat vývoj módních trendů, uměleckých vlivů

a technologického pokroku prostřednictvím těchto drobných, avšak významných dokumentů. Představuje vzácný pramen informací a zároveň nám umožňuje nahlédnout do minulosti a pochopit, jak se vyvíjely tradice a vyjadřování smutku v české společnosti.

Význam katalogu spočívá také v jeho ojedinělosti a autentičnosti. Sbírkou 150 dokumentů smutečních oznámení nabízí jedinečný pohled na historické a kulturní aspekty smrti a pohřebních obřadů. Je to zároveň vzácná příležitost pro badatele, historiky a studenty, kteří se zajímají o sociální dějiny, vývoj tradic a vyjadřování smutku.

Tento katalog je důležitým příspěvkem k zachování a pochopení kulturního dědictví. Přináší nám možnost porozumět, jakým způsobem se naše společnost vyrovnává se ztrátou a jaké role hrají smuteční oznámení v procesu smutku a vzpomínání. Je to také připomínka důležitosti uchování a studia archivních materiálů pro zachování historie a identifikaci s našimi kořeny. „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“ je takovým průvodcem časem, který nám otevírá dveře do minulosti a umožňuje nám hlouběji porozumět naší společnosti a jejímu vývoji.

Obr. 47.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022 – náhled obsahu

Vzhledem k faktu, že dokumenty mají své vlastní grafické zpracování a jsou samy o sobě grafickým prvkem v katalogu, rozhodla se autorka ke grafickému katalogu přistupovat minimalisticky. Vnitřní sazba je řešena pouze prezentací dokumentů, které jsou doplněny údajem o roku vzniku. Datace je umístěna na vnějších stranách sazby a doplněna o černou linku na samotném kraji listu. Tato linka společně s datací symbolizuje časovou linii, která jako plyne čas, tak i datace s linkou plynou po formátu dál (níže).

Obr. 48.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022 – náhled efektu časové linky

Hotový katalog díky linkám v krajích strany vytváří z profilu černou seč skrze knihu, která zevnitř zobrazuje časovou linii, která se čím blíže současnosti rozšiřuje. Postupné rozšíření symbolizuje vzpomínky, jelikož čím dále do minulosti se věci udály, tím méně si je pamatujeme. Samotné řazení, kdy rok 1872 je umístěn nahore a rok 2022 dole, má svou skrytou symboliku.

Obálka je řešena minimalisticky, kdy je název doplněn čtyřúhelníkem připomínajícím A4 formát, symbolizujícím papír jakožto nosné médium a jednotný prvek všech dokumentů obsažených v tiskovině.

Tiskovina je realizována v rozměru 220×255 mm, vysázena fontem Fraunces. Pro obálku byl použit recyklovaný papír Flora Avorio s obsahem bavlny s viditelnými kousky recyklované buničiny.

Obr. 49.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022 – detail obálky

5.3.3 Závěr první části praktické práce

Vývoj grafického zpracování a přístupu k smutečním oznámením se v České republice proměňoval v průběhu let 1872–2022 v několika autorkou stanovených etapách. Každá etapa byla ovlivněna kulturou doby, technologickými dispozicemi a společenskými změnami.

První etapa, nazvaná „Budeme Československo“, zahrnovala období let 1872–1917. V této době byla v České republice pozorována různorodost náboženských projevů, které byly ovlivněny politickým, kulturním a technologickým vývojem této éry. Rakousko-Uherská říše, ve které se Československo nacházelo, byla multikul-

turní a multireligiózní entitou. Významnými náboženstvími byly katolická, protestantská a židovská víra. Katolictví mělo tradičně silné postavení, ale čelilo snahám o prosazení německého jazyka a kultury, což vyvolávalo napětí mezi různými etnickými a náboženskými skupinami. V první etapě Předkomunistického Československa se setkáváme s dokumenty s náboženskou symbolikou, silnějším (často zdobeným) rámem a sazbu do bloku, které dominovala Antikva (dynamická, přechodová, statická). Do 10. let 20. století se často vyskytuje užívání formátu na šířku, který se využíval k dvojjazyčné mutaci sdělení (český + německý jazyk).

Modernizace a sekularizace společnosti oslabovaly vliv církví a změnily náboženskou situaci. Kulturní sféra zažívala v období „Předkomunistické Československo“ rozvoj s vznikem nových vysokých škol a kulturních institucí, což podporovalo kulturní a intelektuální vzestup. Kulturní scéna byla živá a dynamická nejen v Praze, ale i v dalších důležitých městech, jako je Brno, Olomouc nebo Plzeň. Důležité je poznamenat, že náboženské, kulturní a technologické faktory byly vzájemně propojeny a ovlivňovaly projevy náboženství a formovaly národní identitu v této době. Druhá etapa přinesla rozmach moderních tiskových technik, což umožnilo masovější výrobu smutečních oznámení. Byla používána modernější sazba, serifové i bezserifové písmo, docházelo k omezení zdobnosti a více se kladl důraz na modernější výrazové prostředky.

Třetí etapa byla nazvána „Komunistické Československo“ a spadala do let 1945–1989. V této době došlo k odklonu od náboženství, které nový režim nepodporoval. Narůstal počet smutečních oznámení bez náboženských motivů, a celkově začaly být dokumenty jednodušší a ochuzené o zdobné prvky. Častěji se začala objevovat strohá grafika sázená pomocí serifových a bezserifových písem.

Třetí etapa, nazvaná „Computerová Česko“, představuje období let 1989–2022. S nástupem počítačů a tiskáren do domácností a kanceláří se pohřební služby stávají více nezávislými na tiskárnách. Dochází k vytváření nových šablon, které jsou charakterizovány sazbou na střed a obsahují širokou nabídku ilustrací. Bohužel, mnohé ilustrace jsou pouze kopiemi starších verzí, což postupně snižuje jejich kvalitu. Typografické chyby jsou časté, jelikož je sazba realizována osobami bez odborné kompetence. Důsledkem je proměna charakteru dokumentů v překombinovaný a chaotický celek bez kultury a individuality.

Cílem autorky je zahájit novou etapu, ve které budou smuteční oznámení opět vnímána jako klíčový dokument v procesu posledního rozloučení, a nikoliv pouze jako doplňková služba nebo administrativní záležitost. Tato nová etapa má za cíl vyví-

jet nové motivy tvořené kvalifikovanými odborníky, místo používání dat a šablon z minulých desetiletí.

Autorka následně zahrnuje 150 let zkoumané historie do katalogu obsahujícího 150 příkladů smutečních oznámení, přičemž každé oznámení reprezentuje daný rok vzniku na základě výzkumu archivu Miroslava Kelemana a Státního okresního archivu Pardubice. Pomocí výsledků kontingenčních tabulek vybrala zástupce, které následně prezentuje v 156 stránkové tiskovině. Tento katalog představuje důležitý příspěvek k zachování a pochopení kulturního dědictví. Poskytuje možnost pochopit, jak naše společnost zpracovává ztrátu během 150 let historie a jakou roli hrají smuteční oznámení v procesu smutku a vzpomínání. Je to připomínka důležitosti uchovávání a studia archivních materiálů a zachování historie a identity s našimi kořeny.

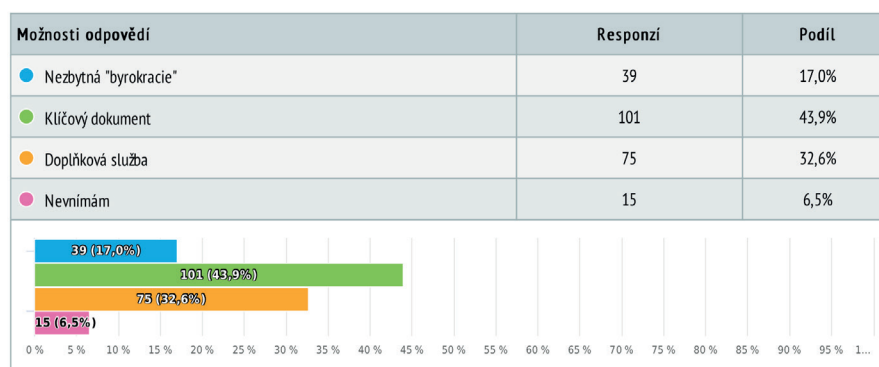
5.3.4 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření bylo vytvořeno za cílem porozumět názoru současné společnosti na různé aspekty související se smutečními oznámeními a dokumenty starší datace. Tato průzkumná studie slouží jako inspirace a poskytuje pochopení požadavků současné společnosti v této oblasti.

Dotazník obsahoval několik otázek, které se zaměřovaly na zkušenosti respondentů s dokumenty staršího data a jejich vnímání smutečních oznámení v kontextu procesu posledního rozloučení. Respondenti byli dotazováni na to, kde se s těmito dokumenty setkávají a zda někdy byli nuceni se jimi zabývat. Dále bylo zkoumáno, kde by případně respondenti řešili produkci těchto dokumentů a jaké by měly či neměly obsahovat informace, elementy. Dotazník se také zabýval otázkou, kolik by byli respondenti ochotni investovat do tvorby smutečních oznámení.

4 Jak vnímáte smuteční oznámení v rámci procesu posledního rozloučení?

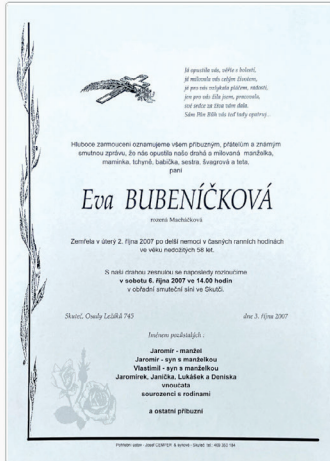
Výběr z možností, zodpovězeno 230 x, nezodpovězeno 0 x

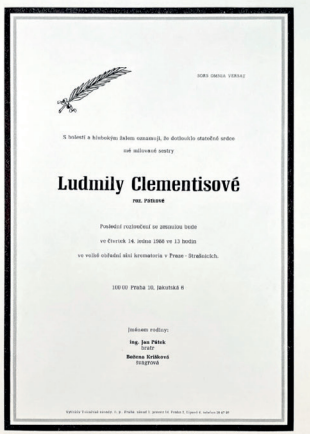

Graf 13.: Jak vnímají respondenti smuteční oznámení?

Součástí dotazníku byla také série dvojic obrázků, kterou respondenti hodnotili podle sympatií a jejíž součástí byly také autorkou vytvořené nové šablony. Dále byla přiložena zjednodušená vývojová škála, ke které se měli účastníci vyjádřit. Tyto prvky měly poskytnout dodatečné informace o preferencích a postojích respondentů k výtvarnému zpracování dokumentů.

10. Z následující dvojice příkladů vyberte parte, které ve Vás vzbuzuje větší sympatie:*

Vyberte jednu odpověď

levý

pravý

Obr. 50.: Ukázka dvojice dokumentů k výběru

Jako bonusová otázka, která měla odlehčit tíhu obsahu dotazníku, byla přidána otázka ohledně toho, zda respondenti někdy vyjádřili přání, jakou píseň by si přáli, aby byla hrána na jejich pohřbu. Respondenti měli možnost sdílet název písně nebo odkaz na ni. Výstupem této otázky je bohatý a hudebně různorodý playlist z preferencí respondentů na platformě Spotify.

Obr. 51.: QR kód odkazující na playlist

Celkově bylo dotazníkové šetření navrženo tak, aby poskytlo komplexní a rozmanité informace o názorech veřejnosti na smuteční oznámení a dokumenty starší datace. Výsledky tohoto průzkumu slouží k lepšímu porozumění potřeb a preferencí současné společnosti v této oblasti a slouží jako základ pro další diskusi a případné inovace v oblasti tvorby a prezentace smutečních oznámení.

Dotazníkové šetření mělo 230 respondentů, z toho 81,7 % žen, 17,8 % mužů a 0,4 % jiné. Věková škála respondentů je různorodá, nejpočetnější skupinu tvoří lidé 26–30 let (40 %), dále 21–25 let (18,7 %), 31–35 let (17,4 %), 36–40 let (6,1 %), 46–50 let (5,7 %), 41–45 let + 51–55 let (3,9 %), 66–70 let (1,3 %), dále viz graf níže.

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
● do 15 let	0	0,0%
● 15–20 let	2	0,9%
● 21–25 let	43	18,7%
● 26–30 let	92	40,0%
● 31–35 let	40	17,4%
● 36–40 let	14	6,1%
● 41–45 let	9	3,9%
● 46–50 let	13	5,7%
● 51–55 let	9	3,9%
● 56–60 let	2	0,9%
● 61–65 let	1	0,4%
● 66–70 let	3	1,3%
● 71–75 let	2	0,9%
● 76–80 let	0	0,0%
● 81–85 let	0	0,0%
● 86 let a více	0	0,0%

Graf 14.: Věkové rozmezí respondentů

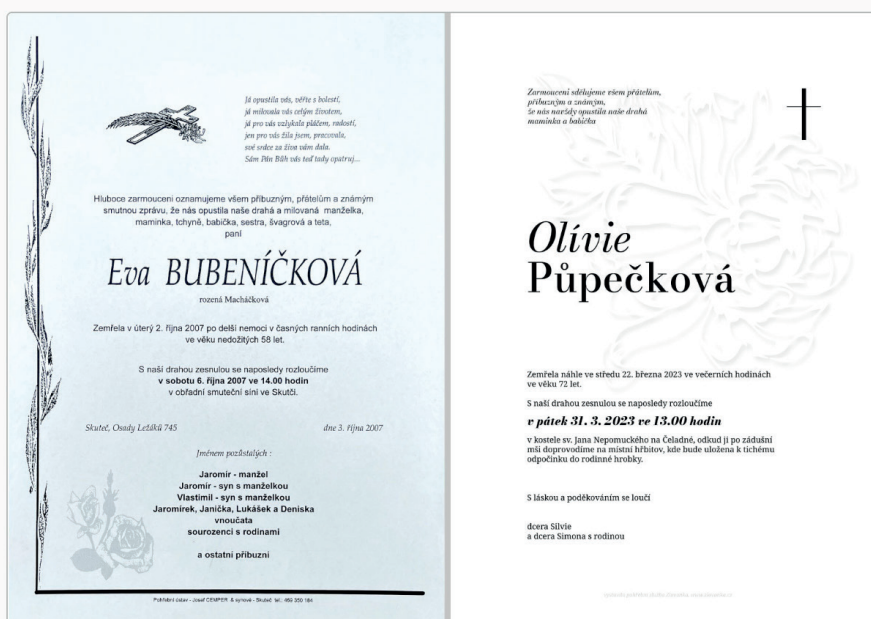
Důležitým aspektem pro autorku bylo zjistit, zda a kde se respondenti setkávají se smutečními oznámeními a jak tyto dokumenty vnímají. Z šetření vyplývá, že 61,3 % respondentů se někdy vědomě setkala s dokumenty starší datace a se současnými dokumenty se nejčastěji setkávají na vývěsních deskách ve veřejném prostoru (93,5 %) a sociálních sítích (40,4 %). 43,9 % respondentů smuteční oznámení vnímá jako klíčový dokument, za který je 24,8 % respondentů ochotno zaplatit (od kusu) 30 Kč a více. Realizaci by 52,6 % respondentů řešilo přes pohřební službu, což je pro autorku potvrzením úvahy, že by autorské šablony měla distribuovat právě touto cestou.

Součástí dotazníkového šetření byla již zmíněná série dvojic obrázků, na kterých autorka zkoumala, k čemu společnost tíhne. Mezi příklady byly také šablony, které autorka sama vytvořila. Závěr z této části výzkumu je následující: Respondenti tíhnou k minimalistickému řešení s tenkým nebo žádným rámem. Upřednostňují dokumenty s pozadím namísto zdobených dokumentů s velkým množstvím textu. Respondenti také preferují dokumenty s malým množstvím textu a přehledným obsahem.

Autorka také doplnila dotazník o otázky s textovými odpověďmi, aby ověřila správnost svých vyvozených závěrů. V otázce týkající se toho, co by respondenti na svém smutečním oznámení nechtěli, dominují odpovědi jako jsou fotografie, citáty, kýčovitě ilustrace a barevné pozadí, stejně jako náboženské motivy. Naopak by respondenti na dokumentech ocenili osobitý text, čistotu, eleganci a jednoduchost.

Řešení šablon autorky, která dokumenty navrhla intuitivně před spuštěním dotazníku byly do dotazníku nenápadně zakomponovány mezi ostatní soudobé příklady. Autorské šablony si pak vedly následovně: 78,7 % pro (18.), 86,1 % pro (19.), 80 % pro (20.). Příklad z otázky dvacet pak byl doplněn otázkou (21), který ze dvou příkladů je přehlednější po informační stránce. Zde opět dominovala šablona autorky, pro kterou hlasovalo 87,4 % respondentů. Kompletní výsledky dotazníkového šetření jsou přiloženy v příloze disertační práce.

19. Z následující dvojice příkladů vyberte parte, které ve Vás vzbuzuje větší sympatie:*

Obr. 52.: Otázka s autorským řešením

Z výsledků dotazníkového šetření plyne, že jsou žádány šablony bez rámu, očištěné od nadbytečných textových informací a zdobných prvků, které odvádějí pozornost od textového sdělení.

5.3.5 Autorské šablony smutečních oznámení

Druhá část praktické části je počín autorky směrem k veřejnosti. Na základě výzkumu autorka vytvořila nové šablony smutečních oznámení, které následně distribuuje pohřebním službám v České republice.

Seznam oslovených pohřebních služeb:

- Pohřebnictví Zlín, spol. s r.o., Filmová 412, 760 01 Zlín
- Vítězslav Dernický pohřební ústav CHARITAS, s.r.o., Mitrovická 89/339, 724 00 Ostrava, Nová Bělá
- Pohřební ústav - Josef Cemper, Heydukova 430, 539 73 Skuteč
- PEGAS CZ s.r.o., Kateřinská 13, Praha 2, 120 00 (franchisy v Praze)
- Pohřební služba CM, spol. s r.o., Hybešova 726/38, Brno, 602 00
- Pohřební Služba Via Ultima, Štítného 604, 779 00 Olomouc
- PIETA spol. s r.o., Škroupova 6, 301 00 Plzeň
- MEMORIA LIBEREC, Větrná 935/4, 466 01 Jablonec nad Nisou (Liberec)
- Pohřební služba Otýlie s.r.o., Biskupská 6, České Budějovice 370 21
- AETERNITAS pohřební služba, s.r.o., Pospíšilova 378, 500 03 Hradec Králové
- POHŘEBNÍ ÚSTAV HELENA, Hrnčířská 57/10, Ústí nad Labem, 400 01
- Charon® - Jitka Filipová s.r.o., Kyjevská 39, Pardubičky, 530 03 Pardubice

Autorka záměrně oslovila pohřební služby napříč republikou, a ne pouze regionální pohřební služby z důvodu, aby nedocházelo k masivní invazi v kraji a konkurenčním bojům v regionu. Následně autorka řešila formu distribuce a přípravu dat k užívání pro zaměstnance pohřebních služeb.

5.3.5.1 Realizace a distribuce

Při tvorbě projektu vzala autorka v úvahu lidský element, konkrétně schopnost jednotlivých uživatelů přijímat a osvojovat si nové věci. Na základě svého úsudku se autorka rozhodla zvolit distribuční cestu co nejjednodušší, kterou by zaměstnanci pohřebních služeb snadno přijali. První variantou, která se jevila vhodnou, bylo distribuovat šablony pomocí on-line editoru Canva, který nabízí uživatelsky přívětivé rozhraní a je snadno ovladatelný. Při převádění šablon do tohoto editoru však nastala překážka týkající se uživatelského rozhraní ve Free verzi editoru. Konkrétně, Canva neposkytuje možnost používat vlastní písma (nahrání staženého písma do knihovny písem) v případě neplacené verze. Tato možnost je k dispozici

pouze ve verzi Canva Pro, která je zpoplatněna měsíčním poplatkem. V rámci výzkumu by nebyl problémem si zaplatit placenou verzi, pokud by tato pracovní plocha nebyla sdílena s dalšími uživateli, což bylo hlavním cílem. Pokud by autorka vytvořila šablony v placené verzi a následně je poskytla sjednaným firmám, každým připojeným uživatelem by se zvyšovala cena měsíčního poplatku. Prakticky by projekt mohl fungovat tak, že by si autorka dohodla s pohřební službou výši měsíčních poplatků, a šablony by tak pohřební služby měly k dispozici formou pronájmu. V současnosti však není cílem autorky těžit z projektu a monetizovat jej, a proto tyto šablony nabízí firmám zdarma, což ovšem není v souladu s realizací projektu skrze editor Canva Pro.

V rámci distribuce autorských šablon bylo zvoleno výchozí řešení vytváření šablon prostřednictvím programu Microsoft Word, který je široce dostupný a ovladatelný zaměstnanci všech pohřebních služeb, čímž nevzniknou problémy při zavedení novinek. Autorka přednastavuje šablony tak, aby korespondovaly s návrhy vytvořenými v Adobe Illustrator. Součástí balíčku odkazů písem k instalaci a jednoduchého typografického/tiskového manuálu jsou šablony zasílány požadovaným pohřebním službám, které tento přístup vítají.

5.3.5.2 Sazba

Z hlediska grafického zpracování postupuje autorka šablon pro smuteční oznámení na základě informací získaných z teoretické části práce, výsledků výzkumu a dotazníkového šetření. Autorka vytvořila deset šablon, které nejdříve navrhla v programu Adobe Illustrator a poté je převedla do programu Windows Word pro finální realizaci. Při tvorbě šablon je obsah rozdělen do tří hlavních oblastí: sazba, zdobení a typografie.

V průběhu návrhu autorka dbá na praktičnost a zohledňuje technické dovednosti finálního realizátora, předpokládaně zaměstnanců pohřebních služeb, kteří nejsou grafici. Z tohoto důvodu je eliminována možnost složité sazby do bloku, která by pro ně byla náročná. Autorka zvolila výchozí sazbu na levý praporek, která je uživatelsky snadná, dodává dokumentům specifický formát a v rámci současné nabídky na trhu působí atypicky. Šablony v programu Word jsou vytvořeny pomocí vložených textových polí, což autorce umožňuje stanovit maximální délku řádků, omezit rozsah textu a kreativitu graficky nekvalifikovaných osob, které budou s šablonami zacházet.

Obr. 53.: Ukázka pracovního rozhraní autorských šablon v programu Windows Word

5.3.5.3 Typografie

Na výsledky výzkumu autorka přihlíží také v typografické části. Antikvy se v podstatě stávají symbolickými skupinami těchto dokumentů. Volba písem z těchto skupin pro tyto typy dokumentů je dle autorky naprosto na místě, jelikož svými serify působí důstojně a seriózně. Proto se autorka rozhodla pokračovat v tradici, avšak volí fonty, které se v současných dokumentech nenachází. Fonty nápisové jsou charakterem přizpůsobeny doplňujícím ilustracím. Pro nápisy (jméno a příjmení zesnulého) byly užity fonty: Bodoni Moda a Playfair. Bodoni Moda se řadí do třetí klasifikační skupiny – Statická antikva. Svou kresbou působí velmi elegantně a vznešeně. Font zároveň disponuje českou diakritikou, čímž nebude docházet k výpadkům fontu. Tento font je z rodiny Google Fonts, vytvořen Owenem Earlem a jeho užívání je zcela zdarma a volně přístupné pro všechny. Bodoni Moda je Bodoni digitálního věku.

Druhým nápisovým fontem je font Playfair, taktéž z rodiny Google Fonts. Playfair je Přečodová Antikva navržena Clausem Eggersem Sørensenem, která volně navazuje na písmo Baskerville. Playfair je ideálním fontem na sazbu, avšak jeho kresba je příjemná také v nápisové formě. Dominantní kresba a serify korespondují s hutnějšími ilustracemi a dokumentům doslova přidávají váhu.

Cílem autorky je vytvořit kultivované dokumenty, které budou plnit informační hodnotu, poutat svou vizuální hodnotou a které budou svým charakterem odrážet svou náplň. Při sazbě dokumentu autorka pracuje vždy maximálně s dvěma fonty. Celkové zpracování dokumentů směřuje k čistému kultivovanému minimalismu, jehož hodnota se odráží v detailech. Z tohoto důvodu bylo třeba pečlivě vybrat kvalitní fonty jak pro nápisy, tak i pro sazbu zbylého textového sdělení. V šablonách se objevuje pro sazbu více fontů než pro nápisy, aby šablony obsahovaly různé charaktery. V šablonách se objevuje font Fraunces (Přečodová Antikva navržena Phaedrou Charles a Flaviou Zimbardi, z Undercase Type.), který pracuje s jemnými detaily, jako jsou lehké deformace písmen „f“, „j“, „m“ a „n“. Serifový font Fraunces působí velmi elegantně. K tomuto fontu je v kontrastu font Noto Serif, taktéž ze skupiny Přečodových Antikv, který má silnější kresbu a svými pevnými serify ukotvuje textové sdělení pevně do formátu. Třetím sazebním písmem je již výše zmiňovaný font Playfair, který má vysokou střední výšku písma a je snadno čitelný i pro slabozraké čtenáře.

5.3.5.4 Zdobné prvky

Na základě výzkumu a výsledků dotazníkového šetření, které autorce přibližuje požadavky současné společnosti, byly zpracovány následující motivy: Kříž latinský, kříž pravoslavný, kříž s kalichem a dále ilustrace florální (růže, chryzantéma, lilie, vrbová větvička – dvakrát) a symbolické (holubice, křídlo, pířko – dvakrát). Autorka s ilustracemi pracuje dvěma směry. Prvním je klasické umístění černobílé kresby do formátu, která plochu doplňuje, aniž by nějak narušovala čitelnost textového sdělení. V druhé variantě jsou ilustrace umístěny do pozadí, buďto lehce zasahují do textu či nikoli, kdy je ilustrace zpracována pouze bílou výplní a doplněna stínováním. Dochází tak k optickému vtlačení ilustrace do papíru. Ilustrace má v druhém případě pouze dekorační charakter, kdy je její čitelnost až na druhém místě, hned po textovém sdělení. Ilustrace do dokumentu přináší jemnost, elegantnost a čistotu. Tímto řešením autorka navazuje na současnou aplikaci barevného pozadí v dokumentech, avšak svým zpracováním ukazuje společnosti, že pozadí v těchto dokumentech může být i kultivované a estetické. Ilustrace jsou do formátu zasazeny tak, aby nenarušovaly čitelnost textového sdělení.

Grafické zpracování ilustrací nemá záměrně stejnou vizuální linku s cílem vytvoření různorodé kolekce.

Obr. 54.: Vytvořené ilustrace

5.3.5.5 Koncepce

Autorka vytváří několik variant rozložení textu, které jsou variabilní se zdobnými prvky. Vzniká tak kolekce několika ilustrací, které jsou sázeny do různých variant textových šablon.

Obr. 55.: Ukázka vytvořených šablon s aplikací ilustrací

Autorkou navržené šablony přinášejí na český trh nový sortiment, který je oproti většině současného sortimentu vytvořen rukou specializované osoby, čímž dochází ke zvýšení kvality dokumentů. Textové sdělení dostává jasnější struktury a nové šablony jsou přehlednější po informační stránce. Díky přednastavení a mini typografickému/tiskovému manuálu, který autorka odevzdává pohřebním službám společně se šablonami, dochází k zamezení typografických chyb, které autorka vy-

pozorovala na zkoumaných dokumentech, jako jsou jednoznačná slova na konci řádku nebo absence mezer v datech a jiné. Zvýšení estetické kvality se podepisuje také v ilustracích, kdy autorka na trh přináší nově vzniklé, technicky kvalitní ilustrace, u kterých, narozdíl od současné nabídky, nedochází k deformaci, pixelizaci nebo ztrátě kvality kvůli opakovanému kopírování.

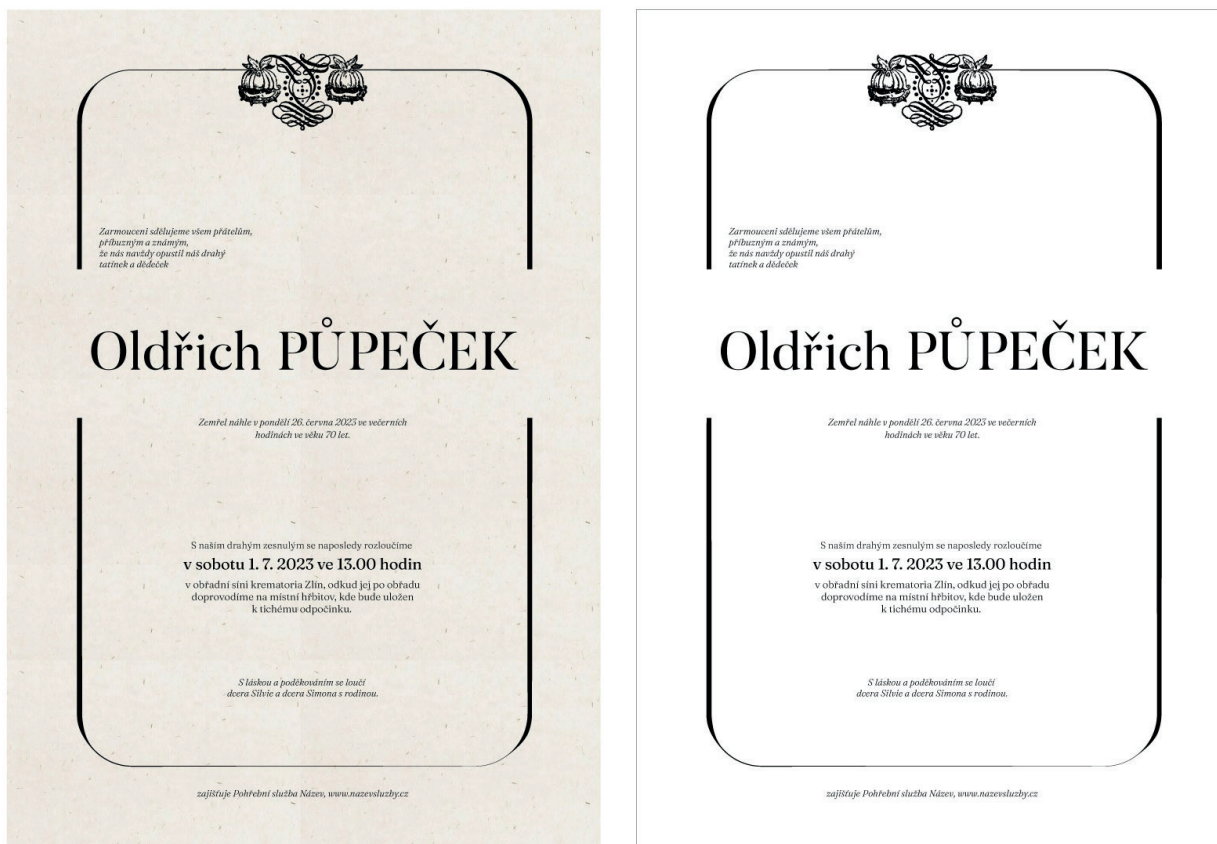
Autorka se navzdory výsledkům dotazníkového šetření rozhodla také inspirovat zkoumaným vzorkem a navrhla řešení šablon inspirované zkoumanými dokumenty. V průběhu tvorby však došla k závěru, že forma grafického zpracování neodpovídá požadavkům současné společnosti. Bohaté zdobné rámy nekorespondují s estetikou současnosti, která tíhne k minimalismu a čistotě. Autorka následně vytvořila několik experimentálních šablon, které se inspiřují prvky historickými kombinovanými se současnými požadavky.

Obr. 56.: Ukázka vytvořených šablon inspirovaných staršími dokumenty

Důležitým je také samotné nosné médium. Z tohoto důvodu je třeba zaměřit se také na papír. Autorka kvituje, aby se realizátoři soustředili na papír a nabízejeli pozůstalým na výběr kromě šablon na výběr také papír. Minimalismus je o detailech. Při pokusech o tvorbu šablon vycházejících z historických dokumentů autorce došlo, že atraktivita dokumentů starší datace je umocněna papírem,

jeho strukturou a gramází. Na smuteční oznámení bychom se měli zaměřovat tedy komplexně, a ne pouze na jeho grafickou stránku.

Obr. 57.: Srovnání autorské šablony aplikované na recyklovaném × kancelářském papíru

Následující příklady byly autorkou vytvořeny nezávazně na technickém omezení, které bylo nastaveno za cílem vytvoření produktu komerčního charakteru. Příklady ukazují alternativní formy zpracování smutečního oznámení v případě, že je zpracováno specializovanou osobou bez jakéhokoli omezení. Pro tvorbu barevných ilustrací, které svým způsobem navazují na současnou „kýčovitou“ kulturu těchto dokumentů bylo využito funkcí umělé inteligence v rámci programu Adobe Photoshop Beta. Pro varianty černobílé byly využity dřevoryty Zdeňky Táborské.

Zarmoucení sdělujeme všem přátelům, příbuzným a známým, že nás dne 26. června 2023 ve věku 28 let navždy opustila naše drahá vnučka, dcera a sestra

Olívie PŮPEČKOVÁ

S naší drahou zesnulou se naposledy rozloučíme

1. 7. 2023 ve 13.00 hodin

v obřadní síni krematoria Zlín, odkud ji po obřadu doprovodíme na místní hřbitov, kde bude uložena k tichému odpočinku.

*S láskou a poděkováním se loučí
dcera Silvie a dcera Simona s rodinou.
zajišťuje Pohřební služba Název, nazevslužby.cz*

Obr. 58.: Ukázka alternativní formy grafického řešení

Zarmoucení sdělujeme všem přátelům, příbuzným a známým, že nás navždy opustil náš drahý tatínek, dědeček a pradědeček

Oldřich PŮPEČEK

Zemřel náhle v pondělí 26. června 2023 ve večerních hodinách ve věku 70 let.

S našim drahým zesnulým se naposledy rozloučíme

1. 7. 2023 ve 13.00 hodin

v obřadní síni krematoria Zlín,
odkud jej po obřadu doprovodíme
na místní hřbitov, kde bude uložen
k tichému odpočinku.

S láskou a poděkováním se loučí
dcera Silvie a dcera Simona s rodinou.

zajišťuje Pohřební služba Název, nazevslužby.cz

Obr. 59.: Ukázka alternativní formy grafického řešení

Zarmoucení sdělujeme všem přátelům, příbuzným a známým, že nás dne 26. června 2023 ve věku 28 let navždy opustila naše drahá vnučka, dcera a sestra

Olívie PŮPEČKOVÁ

S naší drahou zesnulou se naposledy rozloučíme

1. 7. 2023 ve 13.00 hodin

v obřadní síni krematoria Zlín, odkud ji po obřadu doprovodíme na místní hřbitov, kde bude uložena k tichému odpočinku.

S láskou a poděkováním se loučí
dcera Silvie a dcera Simona s rodinou.
zajišťuje Pohřební služba Název, nazevslužby.cz

Obr. 60.: Ukázka alternativní formy grafického řešení

5.4 Diskuse nad výsledky a závěr

Vztah mezi designem a vyjadřováním smutku je komplexní a multidimenzionální. Design, jako proces tvorby a organizace estetických prvků, může mít významný vliv na způsob, jakým je smutek vyjádřen a vnímán prostřednictvím vizuálních prvků a materiálů.

Design smutečních oznámení, které jsou používány k oznámení úmrtí a vyjádření smutku, může mít několik aspektů, které ovlivňují vyjádření emocí a památku na zesnulého. Může zahrnovat volbu barev, typografie, obrazů a grafických prvků. Tyto estetické prvky mohou ovlivňovat vnímání smutku a poskytovat prostředky pro vyjádření emocí. Je důležité uvědomit si, že design sám o sobě nemůže nahradit slova a osobní komunikaci, které jsou důležité při vyjadřování smutku. Nicméně, může hrát významnou roli v poskytování vizuálního vyjádření, které podporuje a doplňuje slovní projev smutku. Správně navržený design smutečních oznámení může pomoci vytvořit prostředí pro projev a sdílení emocí, respektovat kulturní tradice a podpořit proces smutečního rituálu.

Autorka výzkum zahájila na základě nespokojenosti se současnou úrovní grafického designu na smutečních oznámeních, se kterými se setkávala ve veřejném prostoru. Na základě současných dokumentů, se kterými se setkávala před studiem archivu si autorka vytvořila domněnku, že dochází k estetickému úpadku těchto dokumentů na základě přítomnosti typografických chyb, špatné čitelnosti textu v případech dokumentů s fotopozadím, překombinovanosti textových polí a nízké kvalité zdobných motivů. V průběhu výzkumu došla k závěru, že se tyto elementy dříve neobjevovaly, nebo objevovaly výjimečně. Důvodem byla změna role realizátora v 90. letech 20. století, kdy začaly být smuteční oznámení realizována zaměstnanci pohřebních služeb, kteří podle výstupů jejich práce, často neznají základní typografická pravidla.

Autorka si ke studiu stanovila časové rozmezí 150 let, dokumenty vzniklé na území současné České republiky. V první etapě výzkumu bylo potřeba sehnat textový základ pro teoretickou část práce a zajistit samotný předmět práce – smuteční oznámení. V úvahu připadaly Státní okresní archivy. Cílem autorky však bylo udělat si přehled celorepublikový, nikoli okresní. Autorka v únoru roku 2020 na internetu objevila na stránkách Českého rozhlasu Pardubice článek o sběrateli parte, panu Miroslavu Kelemanovi z Chrasti u Chrudimi. V průběhu následujících tří let došlo k několika návštěvám završeným vypůjčením části archivu sběratele do rukou autorky. Z archivu autorka zjistila, že udělený archiv k dispozici se skládá

z dokumentů napříč republikou (nejčastěji z Pardubického kraje) a že archiv vyhovuje účelům jejího bádání. Očekávala, že velké množství dokumentů bude obsahovat časový rozsah 150 let, avšak objevila nedostatečné množství dokumentů z let 1972–1940. Z toho důvodu se rozhodla zdroj smutečních oznámení rozšířit. Autorka oslovila Státní okresní archivy v Praze, Brně, Ostravě, Znojmě, Zlíně a Pardubicích. Zpětné vazby se ji dostalo Z Brna, Znojma a Zlína se sdělením, že v archivu evidují pouze pár kusů dokumentů, kulturně/politické tematiky. Státní okresní archiv Pardubice na poptávku taktéž reagoval, avšak s odpovědí, že disponuje z žádaného období (1970–1940) čtyřmi krabicemi, které obsahovaly smuteční oznámení široké veřejnosti z Pardubického kraje. Autorka následně pardubický archiv navštívila a své zdrojové dokumenty doplnila o materiál z pardubického archivu, čímž vyřešila absenci materiálu pro část stanovené datace.

V teoretickém rámci se autorka seznámila s historickým a kulturním vývojem České republiky a vývojem pohřebních rituálů, ve kterých se odráží vztah veřejnosti k funerální tematice. Dále studovala technologický vývoj v oblasti tisku a papíru, který se odráží ve smutečních oznámeních. Teoretický rámec obsahoval také typografický přehled, ze kterého autorka vycházela v etapě 3, ve které zkoumala strukturu dokumentů, kterou zapisovala do databáze. Databáze obsahuje 7023 kusů zaevidovaného vzorku. Očekávané množství bylo 16 000 kusů dokumentů, avšak autorka pracovala pouze s dokumenty, které jí byly uděleny k dispozici a které odpovídaly cílovým dokumentům určených autorkou za cílem nejkvalitnějšího výsledku výzkumu. Databáze byla následně podrobena kontingenčním tabulkám, z jejichž výsledků autorka čerpala data pro rozdělení 150 let historie do etap, které vizuálně ovlivnily smuteční oznámení a dále pro první část praktické části.

Během průzkumu archivů měla autorka predikce, které byly následně potvrzeny či vyvráceny. Překvapivým výsledkem byl například zkoumaný rozsah textu, kdy autorka předvíдалa, že dochází k jeho zkracování na nutné minimum a že se svým rozsahem rapidně liší od dokumentů starší datace. Výsledky získané z databáze ukazují, že nelze vyvodit závěry, které by naznačovaly výrazné používání velkého nebo minimálního množství textu v určitém období. Jedním ze zkoumaných prvků byla také aplikace vizuálního materiálu do pozadí dokumentu. Autorka tento prvek do databáze zařadila za cílem zjistit, kdy se tyto grafické počiny na smutečních oznámeních začaly užívat. Výsledkem bylo předpokládané první desetiletí 21. století, nepředpokládaným bylo však zjištění, že aplikace grafických prvků do pozadí existovala již v dokumentech 90. let 19. století.

Autorka na základě teoretického rámce, výzkumu archivu a výsledků kontingenčních tabulek definovala čtyři etapy v průběhu 150 zkoumaných let. První etapou je Budeme Československo (1972–1917), Předkomunistické Československo (1918–1944), Komunistické Československo (1945–1989) a Computerové Česko (1990–2022). Etapy obsahují změny v kulturním, technologickém a sociologickém kontextu, které výrazně ovlivnily zpracování dokumentů posledních rozloučení.

Praktická část navazuje na výsledky výzkumu a vznikají dva výstupy. Prvním výstupem je katalog „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“, který obsahuje 150 příkladů smutečních oznámení zastupujících daný rok vzniku, vybraných na základě výsledků kontingenčních tabulek. Prvotním záměrem autorky bylo prezentovat scany smutečních oznámení ve formátu 1:1. Problémovým však bylo, že dokumenty neměly jednotnou velikost ani řešení formátu, kdy byly dokumenty do 10. let 20. století řešeny na šířku a následující dokumenty do současnosti na výšku. První šablona, se kterou autorka pracovala měla rozměr 245×315 mm, což byl rozměr pro uživatele předimenzovaný a pro realizaci finančně nákladný. Rozměr autorka konzultovala také s vedoucím práce a tiskárnami a řešení bylo nedoporučeno. Šablona nebyla využita také z důvodu, že dokumenty řešeny na výšku byly v šabloně otočeny o 90 stupňů doleva (tedy postaveny na výšku) což se jevílo jako nekomfortní pro čtenáře. Výsledkem je tiskovina formátu 220×255 mm, ve které jsou parte na šířku prezentovány vodorovně a pohled pro čtenáře je sjednocený. Dokumenty byly z praktických důvodů zmenšeny na cca 80 % originální velikosti, což je autorkou vnímáno jako maximální forma zmenšení za cílem zachování čitelnosti detailů na smutečních oznámeních.

Autorka se ve své práci nezaměřuje pouze na historii ale také na budoucnost. Z tohoto důvodu vytvořila dotazníkové šetření zaměřené na vztah současné společnosti ke smutečním oznámením, kde zkoumala, jak respondenti tyto dokumenty vnímají, o jaké prvky na těchto dokumentech mají či nemají zájem a kolik jsou ochotni do těchto dokumentů investovat. Autorka se snažila pokrýt co největší věkovou škálu, a tak své respondenty vyzývala k šíření dotazníku mezi rodinné příslušníky starších ročníků. Za respondenty starších ročníků se zapřičinila i samotná autorka, která si dotazník vytiskla a oslovovala velmi opatrně starší osoby ve veřejném prostoru. Pozitivní přístup a přednes autorky měl za výsledek, že 10 z 18 oslovených osob bylo otevřeno k vyplnění dotazníku. Negativním aspektem a důvodem, proč se autorka spokojila s deseti oslovenými respondenty byla časová náročnost dotazníku, kdy proces vyplňování dotazníku se staršími osobami včetně samotného oslovení trval přes dvacet minut. Celkově se autorce podařilo sesbírat odpovědi 230 respondentů, jejichž responze společně s výzkumem sloužily

jako podklad pro druhou část praktické části, ve které autorka navrhla autorské šablony smutečních oznámení.

K autorským šablonám bylo přistupováno dvěma směry. První vycházel z výsledků dotazníkového šetření a druhý čerpal inspiraci z historických dokumentů, avšak stále přihlížel na výsledky dotazníkového šetření. Při tvorbě projektu vzala autorka v úvahu lidský element, konkrétně schopnost jednotlivých finálních realizátorů přijímat a osvojovat si nové věci. Autorka se rozhodla zvolit distribuční cestu, kterou by zaměstnanci pohřebních služeb snadno přijali. V rámci distribuce autorských šablon bylo zvoleno výchozí řešení vytváření šablon prostřednictvím programu Microsoft Word, který je dostupný široké veřejnosti a v současnosti ovládaný zaměstnanci pohřebních služeb, čímž nevzniknou problémy při zavedení inovací. Autorka nastavuje šablony tak, aby korespondovaly s návrhy vytvořenými v Adobe Illustrator.

V procesu tvorby šablon inspirovaných staršími dokumenty autorka došla k závěru, že je třeba zaměřit se také na nosné médium – papír, a ne pouze na grafickou podobu dokumentů. Oslovit pohřební služby s apelem na rozšíření nabídky o grafické papíry autorka odložila na další fázi spolupráce za cílem nezaskočít služby počátečními náklady za nákup grafických papírů, což by mohlo ohrozit spolupráci a otevřenost pohřebních služeb ke spolupráci.

Autorka apeluje na skutečnost, že ke grafickému zpracování šablon přistupovala komerčně, za cílem oslovení široké veřejnosti, která je předmětem zkoumání cílových dokumentů ve výzkumné části. Taktéž je třeba zohlednit technickou část tvorby šablon, kdy byla autorka omezena programem pro realizaci a dovedností následujících realizátorů předpřipravených šablon.

Autorka má zájem v práci a přínosu české společnosti pokračovat, a proto její projekt není zamýšlen pouze odevzdat, nýbrž jej dále rozvíjet a inovovat. K tomu autorce pomůže sběr zpětné vazby ze strany pohřebních služeb, se kterými chce navázat dlouhodobou spolupráci.

6. PŘÍNOSY PRÁCE

Disertační práce zkoumající 150 let historie vývoje smutečního oznámení v České republice, má hned několik přínosů pro společnost. Prvním přínosem je přispění k rozšíření a hlubšímu porozumění historického kontextu a vývoje této významné kulturní a společenské tradice. Tímto způsobem práce poskytuje cenné informace

a záznamy o proměnách a trendech v oblasti smutečních oznámení. Vytvoření tiskoviny prezentující 150 kusů smutečních oznámení, které zastupují rok vzniku, na základě výsledků kontingenčních tabulek založených na autorkou vytvořené databázi, představuje cenný materiál pro badatele, historiky a další zájemce o téma. Tato tiskovina může sloužit jako zdroj inspirace, porovnání a studium pro další výzkum a analýzu smutečních oznámení.

Praktická část disertační práce, která zahrnuje vytvoření nových šablon pro smuteční oznámení rozšiřuje nabídku pohřebních služeb v oblasti vytváření a designu smutečních oznámení. Autorka disertační práce přináší nové estetické prvky a zvyšuje celkovou úroveň estetiky a vizuálního provedení těchto dokumentů. To může pozitivně ovlivnit celkovou zkušenost blízkých zesnulých a přispět k důstojnosti a osobnímu výrazu ve chvílích ztráty a zármutku. Dalším přínosem této práce je také vytvoření a zhodnocení vlastní databáze, která sloužila jako základ pro analýzu a výběr vzorku smutečních oznámení. Tato databáze může být užitečným zdrojem informací pro další výzkumy v oblasti funerálních tiskovin, kulturních studií nebo sociologie smrti.

Přínosy disertační práce související s výzkumem historie smutečních oznámení a tvorbou tiskoviny nekončí u samotných badatelů a poskytovatelů pohřebních služeb. Tato práce může také přinést přínos společnosti a veřejnosti jako celku. Studie historie smutečních oznámení může přispět k většímu povědomí o kulturních tradicích a hodnotách souvisejících se smrtí a pohřebními obřady. Tím se může posílit vzájemné porozumění a respekt vůči různým způsobům vyjadřování a oslavování života zesnulých. Celkově lze tedy říci, že disertační práce zaměřená na vývoj smutečních oznámení v České republice, spolu s tvorbou tiskoviny a rozšířením nabídky šablon pohřebních služeb, přináší přínosy pro badatele, poskytovatele služeb, rodiny zesnulých a širší veřejnost. Tyto přínosy zahrnují hlubší porozumění historického kontextu, vytvoření esteticky hodnotných materiálů, zvýšení kvality a personalizace pohřebních služeb a posílení vzájemného porozumění a respektu ve společnosti vůči zesnulým a pohřebním tradicím. Disertační práce tak přináší přínosy v oblastech kultury, historie, pohřebnictví, sociologie a antropologie.

Další přínosy této práce se mohou projevit i v komerčním sektoru. Nové šablony a designové prvky pro smuteční oznámení rozšiřují nabídku pohřebních služeb a mohou poskytnout konkurenční výhodu pro poskytovatele těchto služeb. Vyšší estetická úroveň a možnost personalizace mohou přitahovat zákazníky a zvyšovat jejich spokojenost.

V neposlední řadě, vytvoření bohaté databáze, která je založena na pečlivém výzkumu a analýze, má dlouhodobý přínos pro uchování kulturního dědictví. Tato databáze může sloužit jako zdroj informací pro budoucí generace, aby lépe porozuměly historickému vývoji smutečních oznámení a jeho sociálním a kulturním kontextům.

Celkově lze tedy říci, že disertační práce zaměřená na výzkum historie smutečních oznámení a tvorbu tiskoviny s novými šablonami přináší přínosy v oblastech kultury, historie, pohřebnictví, komerčního sektoru a uchování kulturního dědictví. Tyto přínosy se projevují v hlubším pochopení tradic a hodnot spojených se smrtí, zvýšené estetické úrovni pohřebních služeb a rozšíření nabídky, a také v tvorbě cenného materiálu pro badatele a budoucí generace.

ZÁVĚR

Disertační práce se věnuje grafickému zpracování informace ve funerálním prostředí, které se výrazně odráží v dokumentech smutečního oznámení. Hlavním cílem této disertační práce je výzkum vývoje zpracování smutečního oznámení v časovém rozsahu let 1872–2022 na území České republiky a jeho prezentace. Autorka výzkum zahájila na základě nespokojenosti se současnou úrovní grafického designu na smutečních oznámeních, se kterými se setkávala ve veřejném prostoru.

Výzkum se skládal z teoretického rámce věnujícího se kulturnímu, náboženskému, technologickému a typografickému přehledu, výzkumu archivů udělených k dispozici od soukromého sběratele Miroslava Kelemana a Státního okresního archivu Pardubice. Byl avytvořena databáze, která byla následně podrobená kontingenčním tabulkám, jejichž výsledky sloužily dalšímu výzkumu a pro separaci 150 kusů dokumentů reprezentujících daný rok vzniku. Tyto dokumenty autorka prezentuje v první části praktické části – katalogu „Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022“. Autorka na základě výzkumu archivu, výsledků kontingenčních tabulek a teoretického rámce rozdělila zkoumaný časový úsek 150 let do čtyř etap, které výrazně ovlivnily zpracování smutečních oznámení na území české republiky. Etapy čtenáři přibližují, jak bylo zpracování těchto dokumentů ovlivněno technologickými pokroky a kulturními změnami, které neovlivňovaly pouze zpracování dokumentů, ale také vztah osob k funerálnímu tématu obecně.

Disertační práce se nezaměřuje pouze na minulost, ale také na současnost a budoucnost. Součástí výzkumu bylo také dotazníkové šetření, které umožnilo autorce porozumět pohledu a požadavkům současné společnosti směrem ke smutečním oznámením. Na základě výsledků dotazníkového šetření a předchozího výzkumu bylo vytvořeno 10 autorských šablon u kterých se autorka, kromě grafického zpracování, věnovala také realizaci a distribuci.

Celkově lze tedy říci, že disertační práce zaměřená na vývoj smutečních oznámení v České republice, spolu s tvorbou tiskoviny a rozšířením nabídky šablon pohřebních služeb, přináší přínosy pro badatele, poskytovatele služeb, rodiny zesnulých a širší veřejnost. Tyto přínosy zahrnují hlubší porozumění historického kontextu, vytvoření esteticky hodnotných materiálů, zvýšení kvality a personalizace pohřebních služeb a posílení vzájemného porozumění a respektu ve společnosti vůči zesnulým a pohřebním tradicím. Disertační práce tak přináší přínosy v oblastech kultury, historie, pohřebnictví, sociologie a antropologie.

ZDROJE

BABBIE, Earl R. *The practice of social research*. 13th ed. [Belmont]: Wadsworth Cengage Learning, c2013. ISBN 978-1-133-05009-4.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

BERAN, Vladimír. *Aktualizovaný typografický manuál*. Osmé vydání. Praha: Kafka design, 2016.

BLAŽEJ, Bohuslav. *Grafická úprava tiskovin: pro 4. ročník Střední průmyslové školy grafické (studijní obor polygrafie)*. Praha: SPN, 1990. Učebnice pro střední školy.

BLAŽEK, Filip. *Typokniha: průvodce tvorbou tiskovin*. V Praze: UMPRUM, 2020. ISBN 978-80-88308-12-6.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2007. ISBN 80-7277-084-5.

CONBOY, Martin. *Tisk a populární kultura*. Přeložil Josef ŠEBEK. Praha: Akropolis, 2018. POPs. ISBN 978-80-7470-229-7.

ČERNÝ, Jiří a Jan HOLEŠ. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-832-5.

HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6.

HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-300-1.

HENDL, Jan. *Základy matematiky, logiky a statistiky pro sociologii a ostatní společenské vědy v příkladech*. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4869-9.

Historie tisku | *První tiskárna a první výtisk na světě* [online]. Vše pro tisk, 2020 [cit. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://blog.vseprotisk.cz/historie-tisku-prvni-tiskarna-a-prvni-vytisk-na-svete/>

- HLAVSA, Oldřich. *Typographia: Písmo, ilustrace, kniha*. Praha, 1976.
- HLAVSA, Oldřich a Karel WICK. *Typographia*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1981.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jaroslav KAŠPAR a Ivana EBELOVÁ. *Paleografická čítanka. 2. vydání*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2344-3.
- HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0809-6.
- KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Studie, materiály, dokumenty. ISBN 80-85270-22-6.
- KOCMAN, Jiří H. *Médiium papír*. Vyd. 3., dopl. Brno: VUTIUM, 2011. ISBN 978-80-214-4342-6.
- KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění: průvodce pracovními postupy a dějinami originální tiskové grafiky*. Praha: Artia, 1981.
- Krematorium: Seznam krematorií v Česku*. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 15. 5. 2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Krematorium>
- KUNŠTÁT, Miroslav, Jaroslav ŠEBEK a Hildegard SCHMOLLER, ed. *Církev, náboženství a politika v Československu a Rakousku ve 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2019. Publikace (Stálá konference českých a rakouských historiků ke společnému kulturnímu dědictví). ISBN 978-80-88304-12-8.
- Magazin.cz: *Výroba papíru v ČR* [online]. magazin.cz: magazin.cz, 2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://magazin.cz/pro-muze/13914-historie-vyroby-papiru-ve-svete-a-v-cr>
- MENHART, Oldřich. *Nauka o písmu: pomocná kniha pro prům. školy graf. a pro školy uměleckého směru*. 3. vyd. Praha: SPN, 1974. Učebnice odborných a středních odborných škol.

MÜLLER, Lothar. *Bílá magie: epocha papíru*. Přeložil František RYČL. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7491-243-6.

MUZIKA, František. *Krásné písmo ve vývoji latinky*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-740-8.

OCHRANA, František. *Metodologie sociálních věd*. Druhé, nezměněné vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4968-9.

Papír: Moderní výroba. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 30. 11. 2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pap%C3%ADr>

PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vydání třetí, rozšířené. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7577-040-0.

PEŠLOVÁ, Jana. *Pohřeb v průběhu staletí* [online]. Brno, 2007 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/vlrhro/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc.

PETRASOVÁ, Taťána a Helena LORENZOVÁ, ed. *Fenomén smrti v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století : Plzeň, 9.–11. března 2000* [pořádaného ve Státní vědecké knihovně v Plzni Ústavem dějin umění AV ČR ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR a Archivem města Plzně]. Praha: KLP, 2001. ISBN 80-85917-79-3.

PRŮŠOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj písma*. 2. přepracované vydání. V Praze: Jana Průšová, 2017. ISBN 978-80-270-3121-4.

RITI Coffee Printer Uses Your Coffee Grounds for Eco Ink! [online]. inhabitat.com: In Habitat, 2009 [cit. 2022-10-14]. Dostupné z: <https://inhabitat.com/riti-coffee-printer-greener-gadgets/>

ROHÁČEK, Jiří. *Epigrafika v památkové péči*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2007. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-87104-11-8.

RYWIKOVÁ, Daniela. *Úvod do křesťanské ikonografie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. ISBN 80-7368-251-6.

SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti*. Praha: EPOCH, 2006. ISBN 80-87027-11-6.

SOLPERA, Jan. *Klasifikace typografických písem latinkových: Classification of typefaces of Latin origin*. Praha: Revolver Revue ve spolupráci s Vysokou školou uměleckopřemyslovou v Praze, 2019. Revolver Revue. ISBN 978-80-7622-000-3.

SRP, Karel, Polana BREGANTOVÁ a Lenka BYDŽOVSKÁ. *Karel Teige a typografie: asymetrická harmonie*. Praha: Arbor vitae ve spolupráci s nakladatelstvím Filip Tomáš - Akropolis, 2009. ISBN 978-80-87164-17-4(Arborvitae).

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.

ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a Josef KORDA, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*. [Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983-1985].

SEZNAM OBRÁZKŮ:

- Obr. 1.: *Setkání s panem Miroslavem Kelemanem, 2020*
Obr. 2.: *Ukázka dokumentu s typografickou chybou, 2015*
Obr. 3.: *Web mojesmrt.cz*
Obr. 4.: *zleva: Jenson Roman, Garamond, Times New Roman*
Obr. 5.: *zleva: Baskerville, Rotis Semi Serif, Týfova antikva*
Obr. 6.: *zleva: Bodoni, Didot, ITC Fenice*
Obr. 7.: *zleva: Clarendon, Rockwell, Serifa*
Obr. 8.: *zleva: Akzidenz Grotesk, Franklin Gothic, Helvetica*
Obr. 9.: *zleva: Eurostile, Futura, Bauhaus*
Obr. 10.: *zleva: Frutiger, Antique Olive, Johnston*
Obr. 11.: *zleva: Copperplate Gothic, Friz Quadrata, Optima*
Obr. 12.: *zleva: Zapf Chancery, Merveille, Impuls Font*
Obr. 13.: *zleva: Dom Casual, Marianna Black, Mistral*
Obr. 14.: *zleva: Linotex Font, Alte Schwabacher, Zentener Fraktur*
Obr. 15.: *Klasifikace tiskových písem z knihy Grafická úprava tiskovin, Blažej, 1990*
Obr. 16.: *detaily zpracování zdobných prvků smutečních oznámení z 1. poloviny 20. století*
Obr. 17.: *detaily zpracování zdobných prvků vyskytujících se na dokumentech v 1. pol. 21. stol*
Obr. 18.: *Tiskárna EP-101 (š.:164 mm × v.: 102 mm × h.: 135 mm, 2,5 kg)*
Obr. 19.: *Tiskárna RITI*
Obr. 20.: *Ukázka smutečního oznámení umělce (1982) a církevního hodnostáře (2022)*
Obr. 21.: *Ukázka evidence dat do databáze*
Obr. 22.: *Ukázka zmíněných motivů*
Obr. 23.: *Ukázka objemu materiálu uděleného k dispozici*
Obr. 24.: *Horní pás ukazuje detail dokumentu z roku 1900 o gramáži cca 100 g/m², spodní pás je detailem rámu dokumentu z roku 1925 o gramáži cca 200 g/m²*
Obr. 25.: *Dokument z roku 1889 s detailem na aplikaci grafiky v pozadí*
Obr. 26.: *Dvojjazyčné smuteční oznámení, 1872*
Obr. 27.: *Srovnání dokumentů: 1944 vs. 2014*
Obr. 28.: *Detail dokumentu z roku 1976*
Obr. 29.: *Ukázky dokumentů nesoucí různá náboženská sdělení*
Obr. 30.: *Dokument 1880, dvojjazyčný s nízkou gramáží*
Obr. 31.: *Dokument 1883, se zvýšenou gramáží a vysokou zdobností rámu*
Obr. 32.: *Dokument 1892, dvojjazyčný se zvýšenou gramáží*
Obr. 33.: *Dokument 1903, s vysokou gramáží a hlubotiskovým zdobením*
Obr. 34.: *Dokument 1920, střední gramáže*

- Obr. 35.: Dokument 1924, s vysokou gramáží a hlubotiskovým zdobením
- Obr. 36.: Dokument 1925, s vysokou gramáží a hlubotiskovým zdobením
- Obr. 37.: Dokument 1940, se střední gramáží
- Obr. 38.: Dokument 1954, se střední gramáží a zúženým rámem
- Obr. 39, 40.: zleva 1956, 1963 se sníženou gramáží a absencí náboženských motivů
- Obr. 41.: Dokument 1980, se sníženou gramáží bez rámu
- Obr. 42, 43.: zleva 2004, 2006, nízká gramáž
- Obr. 44, 45.: zleva 2016, 2021, nízká gramáž, aplikace fotopozadí
- Obr. 46.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022
- Obr. 47.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022 – náhled obsahu
- Obr. 48.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022 – náhled efektu časové linky
- Obr. 49.: Katalog Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022 – detail obálky
- Obr. 50.: Ukázka dvojice dokumentů k výběru
- Obr. 51.: QR kód odkazující na playlist
- Obr. 52.: Otázka s autorským řešením
- Obr. 53.: Ukázka pracovního rozhraní autorských šablon v programu Windows Word
- Obr. 54.: Vytvořené ilustrace
- Obr. 55.: Ukázka vytvořených šablon s aplikací ilustrací
- Obr. 56.: Ukázka vytvořených šablon inspirovaných staršími dokumenty
- Obr. 57.: Srovnání autorské šablony aplikované na recyklovaném
× kancelářském papíru
- Obr. 58.: Ukázka alternativní formy grafického řešení
- Obr. 59.: Ukázka alternativní formy grafického řešení
- Obr. 60.: Ukázka alternativní formy grafického řešení

SEZNAM GRAFŮ:

Graf 1: Gramáž papíru

Graf 2: Aplikace pozadí ve formátu

Graf 3: Síla rámu

Graf 4: Grafické prvky

Graf 5: Typ zdobení

Graf 6: Přítomnost náboženských motivů

Graf 7: Rozsah textu

Graf 8: Typ sazby

Graf 9: Akcidenční písmo (skupina)

Graf 10: Sazební písmo (skupina)

Graf 11: Četnost užívání klasifikačních skupin v průběhu zkoumaného období v nápisech

Graf 12: Četnost užívání klasifikačních skupin v průběhu zkoumaného období v sazbě

Graf 13.: Jak vnímají respondenti smuteční oznámení?

Graf 14.: Věkové rozmezí respondentů

PŘÍLOHY:

Přepis rozhovoru s Lenkou Váňkovou, Cesta domů, Praha 2021

Přepis rozhovorů s Miroslavem Kelemanem, Chrast 2021, 2022, 2023

Databáze zkoumaného vzorku, Silvie Jakubková, 2022–2023

Výsledky dotazníkového šetření, Silvie Jakubková, 2023

Online verze *Zarmoucení oznamujeme: 1872–2022*, Silvie Jakubková, 2023

Autorské šablony, Silvie Jakubková, 2023

Životopis

Tvůrčí činnost

Přílohy jsou k nalezení v QR kódu:

PŘÍLOHA I – ŽIVOTOPIS

Plné znění životopisu v QR kódu s přílohami.

Vzdělání

- 2020–současnost Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
studijní doktorský program: *Výtvarná umění*
studijní obor: *Multimédia a design, Ateliér Grafický design*
disertační práce: *Grafické zpracování informace
ve funerálním prostředí*
- 2018–2020 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
studijní magisterský program: *Výtvarná umění*
studijní obor: *Multimédia a design, Ateliér Grafický design*
diplomová práce: *Vizuální komunikace v pohřebnictví*
- 2015–2018 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
studijní bakalářský program: *Výtvarná umění*
studijní obor: *Multimédia a design, Ateliér Grafický design*
bakalářská práce: *Propagace města Zlín*
- 2014–2015 Ostravská univerzita v Ostravě
Filozofická fakulta
studijní bakalářský program: *Obecná teorie a dějiny umění
a kultury*
studijní obor: *Dějiny umění se zaměřením na památkovou
péči a technické památky*

Výuka

- 2020–2023 Fakulta multimediálních komunikací UTB ve Zlíně
Univerzitní 2431, 760 01 Zlín
– *pedagogická asistence na Ateliéru grafického designu*
- 2022 Akademia Sztuk Pięknych w Łodzi
Wojska Polskiego 121, 91-726 Łódź, Polsko
– *pedagogická asistence Editorial and Digital Typography, Design Studio*
- 2020–2023 Fakulta multimediálních komunikací UTB ve Zlíně
Univerzitní 2431, 760 01 Zlín
– *pedagogická asistence předmětu Komunikační agentura (KOMAG)*
- 2021–2022 Fakulta multimediálních komunikací UTB ve Zlíně
Univerzitní 2431, 760 01 Zlín
– *výuka předmětu KAGD/PMOD2 (Počítačové metody)*
– *výuka předmětu KAGD/MDIOB (Počítačové metody)*

Přednášky

- 2020–2023 Fakulta multimediálních komunikací UTB ve Zlíně
Univerzitní 2431, 760 01 Zlín
– *přednášky v rámci předmětu KOMAG (Komunikační agentura)*
- 2022 Akademia Sztuk Pięknych w Łodzi
Wojska Polskiego 121, 91-726 Łódź, Polsko
– *Grafické zpracování informace ve funerálním prostředí*
– *prezence Fakulty multimediálních komunikací UTB ve Zlíně*
- 2021 Střední škola cestovního ruchu a grafického designu, s.r.o.
U Josefa 118, Pardubice 530 09
– *Grafické zpracování informace ve funerálním prostředí*
– *prezence Fakulty multimediálních komunikací UTB ve Zlíně*

Výstavy a ocenění

- 2021–2022 Vystavující mezinárodní putovní výstavy *PoszTerra*, Polsko, Česko, Slovensko, Maďarsko a další
- 2021 1. Místo výstavy mladého umění *Pokoje 2021*, Praha
- 2020 vystavující v rámci projektu *Virtuální bienále Praha*
- 2019 1. místo v soutěži *POPAI STUDENT AWARD*, kategorie 2D design
- 2019 Vystavující v rámci projektu *30 let svobody*, Rektorát UTB ve Zlíně
- 2019 Vystavující v rámci výstavy *FMK [R]EVOLUCE*, Zlínský zámek o.p.s.
- 2018 Vystavující v rámci projektu *Jubilejní rok 2018* v Campus Gallery, Košice
- 2018 Vystavující a produkční projektu *Zrodila se legenda!!!* AGD Zlín
- 2018 Vystavující v rámci projektu *POKOJE 2018* za AGD Zlín, Praha
- 2018 Vystavující v rámci projektu *Jubilejní rok 2018* ve Zlínském klubu 204, Zlín
- 2017 Vystavující na mezinárodní výstavě *Poster Quadrennial Bardejov 2017*, Bardejov
- 2017 Vystavující v rámci projektu *Voda pro všechny* na ulici Školní, Zlín
- 2017 Vystavující v NTM v Praze na výstavě *KALIGRAM – hra s písmem na téma technika*, Praha
- 2013 1. místo v soutěži *POPAI STUDENT AWARD*, kategorie 2D design

PŘÍLOHA II – TVŮRČÍ ČINNOST

- 2023 *Zlín – Průvodce městem a okolím / CZ a EN verze / grafická úprava publikace pro Magistrát města Zlína (CLZ)*
- 2023 *Tomáš Baťa, názory – činy – vize / grafická úprava publikace pro Magistrát města Zlína (CLZ)*
- 2022 *Velikonoční a kejklířský jarmark / vizuální identita městské události, MMZ (CMZ)*
- 2022 *Voda hučí po lučínách, ale na jak dlouho? / plakát / výstava The Best Of, Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně (BLZ)*
- 2022 *Dvacet let FMK / vizuální identita čtyřdenní události, vizuální identita výstav The Best Of (KGVUZ), For Future (G18) (BKZ)*
- 2022 *grafická úprava almanachu DVACET LET FMK 2002–2022 / 10% autorský podíl (CLZ)*
- 2022 *When Did You Feel on/over the Edge? / prostorová instalace / Pokoje 2022 (CLZ)*
- 2022 *Ze Země do země – Lesní hřbitov ve Zlíně / grafická úprava, text, fotografický obsah publikace pro Magistrát města Zlína (CLZ)*
- 2021 *20 let BusinessInfo / logo / první místo soutěže (CLZ)*
- 2021 *(R)evoluční abeceda / plakát / mezinárodní výstava PoszTerra (BLY)*
- 2021 *Zbraně jsou užitečné (?) / prostorová instalace / Pokoje 2021 / Cena diváků (CLZ)*
- 2020 *Břečťanové pexeso / autorský projekt vytvořen pro dlouhé večery v karanténě (DMZ)*
- 2020 *Zlínská architektura / grafická úprava publikace pro MMZ (CLZ)*